

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Veronika Stratilová

**Započtení mimo vzájemnost (compensatio ex
personae tertii) v obchodněprávních vztazích**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Petr Čech, LL.M., Ph.D.

Katedra obchodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 11. 03. 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 246 996 znaků včetně mezer.

Veronika Stratilová, v. r.

diplomantka

V Praze dne 11. 03. 2024

Poděkování

Děkuji JUDr. Petru Čechovi, LL.M., Ph.D., za neocenitelnou pomoc při tvorbě mé diplomové práce i při objevení mého zájmu o obchodní právo a hlubší studium práva jako celku. Děkuji také za neutuchající podporu a pomoc své rodině, a to především svým rodičům, bez nichž bych se tam, kde jsem, nikdy nedostala.

Obsah

Úvod.....	4
1. Obecně k započtení	6
2. Právo požadovat uspokojení vlastní pohledávky versus splatnost.....	8
2.1. Jak se k otázce (ne)splatnosti aktivní pohledávky staví právní věda?.....	9
2.2. Co napovídá důvodová zpráva?.....	10
2.3. Jaké řešení zvolily kodifikační projekty?	11
2.4. Jaký je vztah mezi splatností a právem požadovat uspokojení své pohledávky?.....	12
2.5. Splatnost jako požadavek na uplatnitelnost pohledávky u soudu?	13
2.6. Dílčí shrnutí	15
3. Vzájemnost jako předpoklad započtení.....	15
4. Započtení pohledávky solidárního dlužníka nebo pohledávky vůči solidárnímu věřiteli	17
4.1. Obecně	17
4.2. Původ právní úpravy.....	18
4.3. Lze podobné pravidlo nalézt i v jiných kodexech?	19
4.4. Započtení při pasivní solidaritě	20
4.4.1. Koncepce pasivní solidarity a výše, do níž je možné započíst pohledávku spoludlužníka	20
4.4.2. Jaké důsledky bude mít právní jednání solidárně zavázaného dlužníka, který se pokusí mimo vzájemnost započíst více, než mu zákon dovoluje?.....	21
4.4.3. Může solidárně zavázaný dlužník započíst i poté, co věřitel již vyzval k plnění jiného spoludlužníka?	25
4.4.4. Může věřitel započtení směřovat vůči jinému spoludlužníku než tomu, který má vůči věřiteli vzájemnou pohledávku?	27
4.4.5. Započtení mimo vzájemnost při následném postihu	27
4.4.6. Některé účinky započtení mimo vzájemnost dle § 1984 odst. 1 OZ.....	31
4.5. Započtení při aktivní solidaritě.....	31
4.5.1. Koncepce aktivní solidarity.....	31

4.5.2.	Podíl kterého spoluvěřitele je určující pro limit započtení dle § 1984 odst. 2 OZ?	32
4.5.3.	Co když některý spoluvěřitel již vykonal právo předstihu?	36
4.5.4.	Některé účinky započtení mimo vzájemnost dle § 1984 odst. 2 OZ	40
4.6.	Dílčí shrnutí	40
5.	K postoupení pohledávky	41
5.1.	Původ a jiné právní úpravy	41
5.2.	K § 1884 odst. 1 obecně	43
5.3.	Podmínky pro započtení mimo vzájemnost	43
5.4.	K jakému okamžiku musí být pohledávka způsobilá k započtení?	44
5.5.	Okamžik rozhodný pro stanovení okruhu pohledávek způsobilých k započtení	46
5.6.	Může dlužník v případě vícenásobného postoupení započíst vůči poslednímu postupníkovi své pohledávky za všemi předchozími postupiteli?	51
5.7.	Povinnost dlužníka oznámit postupníku své pohledávky za postupitelem jako podmínka započtení mimo vzájemnost	52
5.7.1.	Dlužník musí oznámit své pohledávky za postupitelem postupníkovi, třeba i bezformálně	52
5.7.2.	Jak dlouho trvá lhůta bez zbytečného odkladu v případě § 1884 odst. 1 OZ?	53
5.7.3.	Kdy počíná lhůta bez zbytečného odkladu běžet?	54
5.7.4.	Musí dlužník své pohledávky oznamovat, přestože o nich postupník již ví?	57
5.7.5.	Může dlužník oznámit postupníku své pohledávky za postupitelem a zároveň započíst?	58
5.7.6.	Co když postupník ještě před tím, než dlužníkovi uplyne lhůta bez zbytečného odkladu dle § 1884 odst. 1 in fine OZ, pohledávku postoupí?	60
5.8.	Co když se postoupení následně ukáže být neplatným?	61
5.9.	Použití § 1884 odst. 1 OZ v případě subindosamentů (podrubopisů)	62
5.10.	Použití § 1884 odst. 1 OZ v případě, kdy třetí osoba splnila dlužníkům dluh, aniž by k tomu byla povinna (§ 2991 odst. 2 in fine OZ) – soluční substituce	63
5.11.	Dílčí shrnutí	65
6.	Započtení mimo vzájemnosti v případě § 1886 odst. 2 OZ	66
6.1.	Dílčí shrnutí	69

7. (Ne)oprávněnost ručitele započíst vůči věřiteli pohledávku, kterou má za tímto věřitelem dlužník	70
7.1. Situace před rozsudkem	70
7.2. Rozsudek	72
7.3. Hodnocení rozsudku	74
7.3.1. V jakém smyslu užívá občanský zákoník pojem námitka?	75
7.3.2. Upravil zákonodárce skutečně všechny výjimky ze vzájemnosti výslovně?	78
7.3.3. Role důvodové zprávy při hledání vůle zákonodárce	79
7.4. Důsledky a východiska	80
7.5. Dílčí shrnutí	83
8. (Ne)oprávněnost výstavce finanční záruky započíst vůči věřiteli pohledávku, kterou má za tímto věřitelem dlužník	84
8.1. Dílčí shrnutí	85
9. Lze si sjednat započtení nevzájemných pohledávek?	86
9.1. Dílčí shrnutí	88
Závěr	89
Seznam zkratk	93
Seznam použitých zdrojů	95
Abstrakt	103
Klíčová slova	103
Abstract	104
Keywords	105

Úvod

Jedním z definičních znaků započtení je vzájemnost započítávaných pohledávek. Občanský zákoník však z tohoto předpokladu připouští určité výjimky a k dalším se vyjádřil i Nejvyšší soud. Nabízí se proto otázka, zda lze dovodit možnost započíst nevzájemné pohledávky i tam, kde tak zákon výslovně nestanoví. Nalezení odpovědi na tuto otázku bude hlavním cílem mé práce.

Abych tohoto cíle dosáhla, budu analyzovat dosud známé případy započtení mimo vzájemnost. Předpokládám, že každá z těchto výjimek má určitý smysl a účel. Jejich objevením a následným zobecněním bych měla dojít k závěru, z něhož vyplyne, zda vůbec (případně za jakých okolností) lze k započtení mimo vzájemnost přistoupit.

Po stručném představení institutu započtení, ale dříve, než přistoupím ke zkoumání samotné vzájemnosti, shledávám za potřebné definovat ještě jinou z podmínek pro započtení, a to právo věřitele aktivně započítávané pohledávky požadovat její uspokojení. Zákon tento předpoklad, stejně jako vzájemnost pohledávek, zakotvuje hned v úvodu části věnované započtení. Odpověď na to, co se pod tímto slovním spojením skrývá, mi poslouží při argumentaci v několika dalších částech této práce. Její nalezení si navíc žádá podrobnější rozbor, proto považuji z metodologického hlediska za vhodnější zabývat se jí v úvodní části této práce.

V dalším kroku se již budu věnovat vzájemnosti obecně. Nejprve popíšu, jakou podobu na sebe může započtení mimo vzájemnost vzít. Poté se budu věnovat jednotlivým způsobům, spadajícím do vymezených kategorií. Zkoumat budu nejprve ty případy, o nichž se nevedou žádné spory, jelikož je do právního řádu pojal zákonodárce. Mezi ně se řadí oprávnění dlužníka započíst své pohledávky za postupitelem vůči postupníkovi a započtení pohledávky solidárně zavázaného dlužníka nebo vůči solidárně oprávněnému věřiteli. Poté se přesunu k případům, jejichž (ne)dovolenost vyvrátil či potvrdil až Nejvyšší soud ve své judikatuře.

Následně budu zkoumat úskalí situace, kdy by si strany v obchodněprávních vztazích výjimku ze vzájemnosti samy sjednaly. Zhodnotím, jak soudy tato ujednání posuzují, zejména jak se staví k jejich platnosti a zda je neodmítají posoudit jako započtení. Na základě této analýzy se pokusím vyvodit obecný závěr o tom, zda (a případně za jakých podmínek) si vůbec mohou samy

strany v obchodněprávních vztazích sjednat výjimku ze vzájemnosti, aniž by se musely obávat, že ji soudy nebudou plně respektovat.

V závěru bych díky odpovědi na klíčovou otázku měla být schopna posoudit, zda existují i další případy (kromě těch zde zkoumaných), kdy je započtení mimo vzájemnost přípustné, anebo zda je zákonný výčet výjimek za vzájemnosti taxativní.

Přínos této práce by mohl spočívat v tom, že umožní osobám si dopředu posoudit, zda je jejich právní jednání směřující k započtení nevzájemných pohledávek způsobilé vyvolat zamýšlené právní účinky. Poskytne praxi vodítko, zda je započtení mimo vzájemnost v té které situaci přípustné, případně jak se na takové právní jednání bude pravděpodobně dívat Nejvyšší soud. Osoby si pak budou moci posoudit, zda má vůbec smysl se o započtení nevzájemných pohledávek pokoušet, případně zda si vůbec lze výjimku ze vzájemnosti mezi sebou smluvně sjednat.

K dosažení stanovených cílů budu využívat zejména metodu analytickou a deskriptivní, v menším rozsahu metodu historickou.

1. Obecně k započtení

Započtení¹ je jedním ze zákonem upravených způsobů zániku závazků, konkrétně jde o zánik závazku s uspokojením věřitele (*cum satisfactione creditoris*). Kromě tohoto významu (započtení jako jeden ze způsobů zániku závazku) označuje zároveň i právní jednání k zániku závazku vedoucí (započtení jako právní důvod zániku závazku).

Podstata započtení spočívá v usnadnění plnění. Místo aby dlužník musel věřiteli plnit takový předmět plnění, který by věřitel ihned poté mohl využít k uhrazení svého dluhu proti dlužníkovi, nabízí započtení možnost zániku pohledávek na obou stranách pouhým odečtením.² Strany jsou tak zbaveny povinnosti opatřit si předmět plnění započítávaných pohledávek. Věřitel sice neobdrží, co mohl na splnění své pohledávky očekávat, na druhou stranu ale sám nemusí tentýž předmět plnit druhé straně.

Majetková hodnota obou zanikajících pohledávek je přitom stejná,³ věřitel tak obdrží za svou pohledávku rovnocennou protihodnotu.⁴ Věřitelé zanikajících pohledávek tak sice neobdrží předmět plnění, na který mají od dlužníka právo, místo toho získají majetkovou protihodnotu v podobě zániku vlastního dluhu. Započtení tedy v zásadě nemá za následek zánik závazku; ten zanikne pouze tehdy, bude-li zánikem pohledávky (a jí odpovídajícího dluhu) obsah závazku zcela vyčerpán.⁵

Odečtení vzájemných pohledávek stran je ale jen vnější projev započtení, nevystihující plně jeho podstatu. Započtení umožňuje dlužníkovi ušetřit čas i náklady spojené se splněním v ujednaném místě, zejm. náklady na přepravu předmětu plnění. Věřiteli se dostává jistoty, že jeho pohledávka bude uspokojena, aniž by ji musel uplatnit před orgánem veřejné moci nebo později vymáhat ve výkonávacím řízení. Už jen proto má možnost započíst sama o sobě majetkovou hodnotu, již lze straně obecně odejmout jen tehdy, když to připouští zákon nebo ujednání stran. Právní ochrana této majetkové hodnoty se projevuje např. v možnosti jednostranně započíst již

¹ Lat. *compensatio*. Obecný zákoník občanský užíval pojem *kompensace* (§ 1438 a násl. OZ), stejného pojmu se držel i vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937 (§ 1306 a násl. OZ). Až zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, začal používat pojem *započtení* (§ 326 a násl. OZ), kterému zůstaly další zákoníky upravující tento způsob zániku závazku věrné.

² KNAPP, Viktor. *Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955, str. 240. To ovšem neplatí bezvýjimečně. V případě, že by se strany dohodly započíst mezi sebou všechny své pohledávky bez vyúčtování, měla by taková dohoda svou povahou blízko k narovnání či prominutí dluhu. Daná funkce by se dala také zpochybnit, pokud by strany započítávaly pohledávky různého druhu.

³ Pokud by hodnota započítávaných pohledávek nebyla stejná, přesto by podle vůle stran měly zaniknout obě pohledávky, šlo by v části jedné pohledávky převyšující druhou pohledávku o prominutí dluhu.

⁴ JÄGER, Marek. *Zánik závazků započtením: současný právní stav a změny v novém soukromém právu*. Praha: Linde Praha, 2013, str. 15-16.

⁵ VÝTISK, Michal. Předpoklady a účinky započtení. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, (k § 1982), marg. č. 1.

promlčené pohledávky, pokud mohlo být započteno kdykoli před uplynutím promlčecích lhůt (§ 1989 odst. 1 OZ), či v oprávnění dlužníka započíst vůči postupníkovi i pohledávky za postupitelem, které měl dlužník v době postoupení (§ 1884 odst. 1 OZ).⁶

Jde o úpravu převážně dispozitivní,⁷ při jejíž tvorbě zákonodárce vycházel z občanského zákoníku z roku 1964 a obchodního zákoníku. Inspiraci ale čerpal také ze zahraničí. V důvodové zprávě však neuvádí všechny použité zdroje – výslovně zmiňuje pouze úpravu rakouskou, německou a québeckou. Konkrétní inspirační zdroj přiřazuje důvodová zpráva ke konkrétnímu ustanovení pouze v případě § 1984 OZ (viz kapitola 4.).⁸

Právo započíst patří mezi práva, která se nepromlčují.⁹

Podle způsobu započtení rozlišujeme jednostranné započtení, tj. započtení jednostranným právním jednáním (*compensatio necessaria*), a započtení dohodou (*compensatio voluntaria*).¹⁰ Hlavní rozdíl spočívá v okruhu pohledávek, jež lze započíst, přičemž dohoda o započtení umožňuje započíst i některé pohledávky k jednostrannému započtení jinak nezpůsobilé.¹¹

K započtení nedochází automaticky. Musí dojít k započtecímu právnímu jednání, ať už jednostrannému nebo k započtení dohodou.¹² Je proto třeba rozlišovat:

- předpoklady započtení (kompenzabilitu). Jejich splnění je podmínkou pro to, aby pohledávky byly vůbec k započtení způsobilé a mohlo dojít k

⁶ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 18.

⁷ ŠILHÁN, Josef. § 1982. Předpoklady a účinky započtení. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1116.

⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konsolidovaná verze, [online]. 2012 [cit. 25. 2. 2024]. Str. 465-466. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>. („...zohledňuje také některé standardní úpravy kontinentálního typu, zejména rakouskou, německou a québeckou.“).

⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 33 Odo 630/2002, z poslední doby např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 12. 2022, sp. zn. 20 Cdo 3420/2022 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2022, sp. zn. 23 Cdo 1558/2022. To ovšem činí ze započtení určitou výjimku. Započtení totiž patří mezi tzv. utvářecí oprávnění (také kreační oprávnění, civilní kompetence, die Gestaltungsrechte), tj. subjektivní práva, pomocí nichž může subjekt jednostranně působit na existující právní poměry tak, že tyto poměry může svým vlastním jednáním (bez součinnosti jiných) zakládat, měnit i rušit. Viz BORK, Reinhard. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs. 4., neubearbeitete Auflage*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2016, s. 127. Tato práva se v našem právním řádu obecně promlčují. Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 11. 2023, sp. zn. 22 Cdo 140/2023. Započtení však není jedinou výjimkou. Mezi další utváření práva, která se nepromlčují, patří např. právo vypovědět závazek ze smlouvy, viz rozsudek ze dne 28. 11. 2019, sp. zn. 33 Cdo 3037/2019, nebo právo namítat absolutní neplatnost právního jednání, viz rozsudek ze dne 18. 1. 2017, sp. zn. 26 Cdo 3256/2015. Ani právo započíst ale nemá trvat věčně. Limitováno bude především zásadou dobrých mravů, příp. zákazem *venire contra factum proprium*.

¹⁰ HANDLAR, Jiří. *Zánik závazků dohodou v občanském a obchodním právu*. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 72.

¹¹ § 1991 OZ. Už za obecného zákoníku občanského měla dohoda o započtení velmi volný režim (šlo tak započíst např. i nežalovatelné pohledávky), jednostranné započtení naproti tomu vyžadovalo splnění dalších předpokladů. Viz MAYR-HARTING, Robert in MAYR-HARTING, Robert; HORÁK, Ondřej a SPÁČIL, Jiří. *Soustava občanského práva. Svazek I, Nauky obecné; Práva věcná; Svazek II, Právo obligační; Právo rodinné; Právo dědické*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 179.

¹² V této práci se budu věnovat především jednostrannému započtení.

- realizaci započtení. K započtení může dojít až na základě právního jednání, které je důvodem započtení a které vyvolá
- účinky započtení. Ty nastávají ex tunc k okamžiku, kdy se obě pohledávka staly způsobilými k započtení (§ 1982 odst. 1 OZ).

Pohledávka, která je k započtení použita, bude označována jako aktivní pohledávka. Pohledávka, proti které započtení směřuje, bude označována jako pasivní pohledávka.¹³

2. Právo požadovat uspokojení vlastní pohledávky versus splatnost

Cílem této práce není podrobně rozebrat celou úpravu započtení, ale soustředit se pouze na jeden z předpokladů jeho přípustnosti. Přesto pokládám za vhodné zabývat se na tomto místě ještě jedním z nich, a to (ne)splatností aktivní pohledávky. Odpověď na otázku, zda musí být pohledávka použitá k započtení splatná, mi totiž poslouží jako argument i v kapitolách, v nichž se budu zabývat už pouze jednotlivými případy započtení mimo vzájemnost. Jelikož bude potřeba zde dovozený závěr o (ne)splatnosti aktivní pohledávky použít více než jednou a protože jde o poměrně složitou otázku, která si zaslouží podrobné odůvodnění, považuji za nejvhodnější vypořádat se s ní na tomto místě – ještě než přistoupím ke vzájemnosti započítávaných pohledávek.

Podle § 1982 odst. 1 OZ může kompenzant přistoupit k započtení tehdy, jakmile má právo požadovat uspokojení vlastní pohledávky (jsou-li samozřejmě splněny i ostatní předpoklady). Tato formulace vyvolává otázku, zda je tím myšlena pouze splatnost aktivní pohledávky, anebo zda má toto slovní spojení ještě širší význam. Nelze si totiž nevšimnout, že zákonodárce pojem splatnost v občanském zákoníku nezřídka používá.¹⁴ Pokud tedy zákonodárce zamýšlel stanovit splatnost aktivní pohledávky jako podmínku pro započtení, nabízí se otázka, proč tak – jak na jiných místech – nestanovil výslovně.¹⁵

¹³ Jde o pojmy běžně používané Nejvyšším soudem i právní vědou. Viz ŠILHÁN, Josef. § 1982. Předpoklady a účinky započtení. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 1116. Je ale zároveň užitečné vnímat odlišné pojetí v zahraničních úpravách. Některé z nich totiž vnímají pohledávku aktivní, k započtení využitou, jako protipohledávku (cross-claim, die Gegenforderung). Pohledávku pasivní, proti níž se započítává, pak označují jako hlavní pohledávku (principal claim, die Hauptforderung). Akcent na pasivní pohledávku jako tu hlavní je zřejmý i z čl. 17 Nařízení Řím I (pokud si strany rozhodně právo neujednají, bude se započtení řídit právem rozhodným pro pohledávku, vůči které se započtení uplatňuje, tj. právem rozhodným pro pasivní pohledávku.)

¹⁴ Jde např. o § 140 odst. 1 věta druhá OZ, § 206 odst. 2 OZ, § 235 OZ, § 918 OZ, § 1035 odst. 2 OZ, § 1336 OZ nebo § 1805 odst. 1 OZ. K výkladu § 1884 odst. 1 OZ.

¹⁵ V této souvislosti lze ale poukázat i na nesystematičnost v § 1884 odst. 1 OZ vzhledem k § 1982 odst. 1 OZ. V prve zmíněném ustanovení zákonodárce dovoluje dlužníku započíst vůči postupníku své pohledávky za postupitelem, i když v době postoupení tyto pohledávky ještě nebyly *splatné*. Čistě z § 1884 odst. 1 OZ by se mohlo zdát, že aktivní pohledávky skutečně splatná být musí. V každém případě bude z logiky věci nutné obě zmíněná ustanovení vykládat ve stejném duchu. Blíže kapitola 5.4.

2.1. Jak se k otázce (ne)splatnosti aktivní pohledávky staví právní věda?

V právní vědě nepanuje na řešení shoda. První skupina trvá na splatnosti aktivní pohledávky jako jediném výkladu § 1982 odst. 1 věty druhé OZ. Tu reprezentují M. Výtisk¹⁶ či A. Bányaiová a L. Dolanská Bányaiová¹⁷ či T. Kindl,¹⁸ všichni bez bližšího odůvodnění. Podle J. Handlara se zatím věřitel nemůže po dlužníkovi nesplatné pohledávky domáhat, proto by ji ani neměl smět jednostranně započíst.¹⁹

Stejný postoj zastává i J. Šilhán, podle něhož je splatnost v § 1982 odst. 1 OZ zmíněna výslovně (sic!). K tomu dodává, že splatnost je i přirozenou součástí uplatnitelnosti pohledávky u soudu (dle § 1987 odst. 1 OZ), protože neplatné pohledávky u soudu uplatnit nelze. Speciální režim by však přiznal § 1962 odst. 3 OZ, kdy je čas plnění stanoven ve prospěch věřitele. Pro tento případ připouští i spojení žádosti o plnění ve smyslu § 1962 odst. 3 OZ se samotným právním jednáním směřujícím k započtení.²⁰

Právo věřitele požadovat uspokojení vlastní pohledávky vykládá jako splatnost i současná judikatura Nejvyššího soudu, někdy pouze odkazem na § 1982 odst. 1 OZ,²¹ někdy pomocí argumentu, že splatnost je součástí „vymahatelnosti (§ 1987 odst. 1 OZ)“.²²

Druhá skupina se přiklání k názoru, že aktivně započíst lze nejen splatnou pohledávku, ale i takovou, jejíž plnění může věřitel (kompenzant) v souladu s § 1962 odst. 3 OZ požadovat předčasně. Podle P. Čecha stačí, když je věřitel započítávané pohledávky schopen požadovat plnění. K tomu je oprávněn nejen tehdy, když je jeho pohledávka splatná, ale i může-li požadovat její uspokojení. V druhém případě by ale splatnost musela být stanovena výlučně ve prospěch věřitele.²³ Stejně k této otázce přistupuje i M. Jäger. Podle něj stačí, když kompenzant může požadovat splnění své pohledávky, přestože ještě není splatná. Je-li totiž „doba plnění“ sjednána ve prospěch věřitele, může věřitel svou pohledávku započíst kdykoli před její splatností. Je-li

¹⁶ VÝTISK, Michal. § 1982 [Předpoklady a účinky započtení]. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 5.

¹⁷ BÁNYAIOVÁ, Alena a DOLANSKÁ BÁNYAIOVÁ, Lucie. [§ 1982]. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721-2520)*. [online]. Wolters Kluwer 2014 [cit. 2024-2-29]. Dostupné z: www.aspi.cz.

¹⁸ KINDL, Tomáš in ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 496.

¹⁹ HANDLAR, Jiří in PRAŽÁK, Zbyněk; FIALA, Josef a HANDLAR, Jiří. *Závazky z právních jednání podle občanského zákoníku: komentář k § 1721-2893 OZ podle stavu k 1.4.2017 ve znění zákona č. 460/2016 Sb.* Praha: Leges, 2017, str. 582.

²⁰ ŠILHÁN, Josef. § 1982. Předpoklady a účinky započtení. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 1121.

²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 9. 2020, sp. zn. 31 Cdo 684/2020, uveřejněný pod č. 37/2021 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, usnesení ze dne 4. 11. 2020, sp. zn. 20 Cdo 2052/2020.

²² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 4. 2020, sp. zn. 20 Cdo 3966/2019 nebo usnesení ze dne 30. 1. 2023, sp. zn. 23 Cdo 2835/2022.

²³ ČECH, Petr. Právní úprava započtení pohledávky po rekodifikaci. *Právní rádce*, 2014, roč. 22, č. 6, s. 23.

věřitel oprávněn žádat splnění své pohledávky i před její splatností, dlužník je povinen pohledávku uspokojit, i když ještě není splatná. Splatnost by byla předpokladem způsobilosti aktivní pohledávky k započtení pouze tam, kde by se kryla s předpokladem vymahatelnosti dle § 1987 odst. 1 OZ. Dílčím projevem vymahatelnosti je totiž i oprávnění strany žádat uspokojení své pohledávky. Z toho plyne, že má-li kompenzant právo žádat uspokojení vlastní pohledávky bez ohledu na splatnost, může svou, byť neplatnou pohledávku i započíst.²⁴ To podporuje i P. Kavan, protože v případě § 1962 odst. 2 OZ musí věřitelův dlužník plnit svůj dluh odpovídající věřitelově pohledávce i před splatností.²⁵

2.2. Co napovídá důvodová zpráva?

Důvodová zpráva se bohužel nevyjadřuje k tomu, co bylo inspirací pro § 1982 odst. 1 OZ.²⁶ Zato uvádí, že: „*Ve shodě se všemi evropskými úpravami i s tradicí římského práva se vychází z pojetí, že k jednostrannému započtení lze přistoupit jen při střetu splatných pohledávek.*“²⁷

Není pravda, že by evropské úpravy, natož všechny, vycházejí z pojetí, že obě započítávané pohledávky musí být splatné. Ve skutečnosti vycházejí z toho, že aktivní pohledávky musí být vynutitelná (*enforceable*).²⁸

Pasivní pohledávky navíc obecně vynutitelné býti nemusí, stačí, že je kompenzant oprávněn plnit svůj vlastní dluh (*entitled to perform*).²⁹ Na tom, že ani v našem prostředí není podmínkou započtení splatnost pasivní pohledávky, panuje široká shoda.³⁰

Důvodová zpráva tedy v tomto ohledu použitelná není, nenachází totiž dostatečné vyjádření v samotném textu právního předpisu.³¹ První a zároveň poslední verze návrhu občanského zákoníku, která splatnost pro aktivní i pasivní pohledávku opravdu vyžadovala, pochází z návrhu občanského zákoníku odesílaného v roce 2008 do mezirezortního připomínkového řízení. Tehdejší § 1717 odst. 1 věta druhá stanovil, že: „*K započtení lze přistoupit, jakmile straně vznikne právo požadovat uspokojení vlastní splatné pohledávky a plnit svůj vlastní*

²⁴ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 278-279 a 371.

²⁵ KAVAN, Petr. *Kompenzace pohledávek v českém právu*. Olomouc. 2016. 116 s. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta.

²⁶ Důvodová zpráva k OZ, op. cit. pozn. 8, s. 465,

²⁷ Tamtéž, s. 466.

²⁸ BAR, Ch., CLIVE, E. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Full Edition. Mnichov: Sellier. European Law Publishers GmbH, 2009, str. 1119.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Za všechny VÝTISK, Michal. § 1982 [Předpoklady a účinky započtení]. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 6; ČECH (2014) op. cit. pozn. 23, s. 23; nebo ŠILHÁN, Josef. § 1982. Předpoklady a účinky započtení. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 1122.

³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2023, sp. zn. 27 ICdo 30/2022.

splatný dluh.³² A právě tuto verzi dnešního § 1982 odst. 1 OZ reflektuje důvodová zpráva, která na vypuštění zvýrazněných slov nereagovala. Za použití zásady odvržení zamítnuté alternativy (argumentu historického výkladu)³³ tak můžeme usoudit, že vůle zákonodárce nesměřovala k tomu, aby započtení připustil pouze u splatných aktivních pohledávek.

2.3. Jaké řešení zvolily kodifikační projekty?

Návrh společného referenčního rámce používá v čl. III. – 6:102 (b) užívá jako podmínku pro započtení aktivní pohledávky pojmu „*due*“.³⁴ Lze si všimnout, že při překladu § 581 odst. 1 věty třetí OZ 1964 byla „*splatná pohledávka*“ v komentáři přeložena jako „*mature receivable*“. Přesto jde ale zřejmě o synonyma. Vyplývá to z faktu, že znění tehdy shodného § 581 odst. 2 in fine zákona č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník, bylo přeloženo s pojmem „*due*“.³⁵ Ve svých člancích Návrh používá pojem „*due*“; s pojmem „*mature*“ se lze setkat pouze v doprovodných komentářích. Jejich vztah by se dal pravděpodobně připodobnit ke vztahu mezi pojmy dospělost a splatnost, kdy se dospělost peněžitých dluhů zpravidla označuje jako splatnost.³⁶ Tento vztah je dobře patrný např. z čl. III. – 2:109 odst. 2 DCFR. Ustanovení samo obsahuje spojení „*at the time when payment is due*“, komentováno je to slovy „*at the date of maturity*“. Mám tedy za to, že pojem „*due*“ můžeme i pro účely III. – 6:102 (b) DCFR vykládat jako splatnost.

Z III. – 6:102 (b) DCFR vyplývá, že rozlišuje mezi vynutitelností a splatností („*due*“). Uznává, že započtení je formou vynucení splnění aktivní pohledávky, proto musí být tato aktivní pohledávek vynutitelná. Vynutitelnost aktivní pohledávky má podle Návrhu tři znaky. Prvním je splatnost. Podle druhého nesmí mít dlužník aktivní pohledávky k dispozici žádnou obranu (*must not be able to raise a defence*). A podle třetího nesmí aktivní pohledávce odpovídat naturální právo.³⁷ Mezi nevynutitelné pohledávky řadí jako příklad pohledávky ze sázek.³⁸ Obdoba našeho § 1962 odst. 3 OZ v Návrhu chybí.

Principy evropského smluvní práva sice v čl. 13:101 (a) volí jinou terminologii („...*the first party may demand the other party's performance*...“). Z komentáře, který pracuje s pojmem „*due*“, ale jasně vyplývá, že k problematice přistupují totožně jako Návrh společného referenčního

³² Konkrétně jde o návrh občanského zákoníku ze dne 5. června 2008, č. 66/09, odesílaný do mezirezortního připomínkového řízení, [online]. 2009 [cit. 18. 1. 2024]. Dostupný z: <https://odok.cz/portal/veklep/material/RACK7FBDNWL3/BETA978N79OY>.

³³ WINTR, Jan. *Metody a zásady interpretace práva*. 2. vydání. Praha: Auditorium, 2019, str. 151.

³⁴ Tento pojem je v rámci Návrhu společného referenčního rámce používán v různých významech [*due place of payment* v čl. III.-2:109 DCFR jako příslušné místo, v němž má být pohledávka uspokojena, *in due time* v čl. II.-4:207 odst. 2 vyjadřující včasnost (doručení) apod.], nás ale zajímají pouze případy týkající se pohledávek a času plnění.

³⁵ BAR, CLIVE (2009) op. cit. pozn. 28, str. 1120.

³⁶ ŠILHÁN, Josef. § 1958. Čas plnění a výzva věřitele. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 999.

³⁷ BAR, CLIVE (2009) op. cit. pozn. 28, str. 1115.

³⁸ Tamtéž, str. 1116.

rámce.³⁹ I ten původně obsahoval stejné slovní spojení jako Principy evropského smluvního práva.⁴⁰ I když Návrh nakonec zvolil pojem „*due*“, komentáře k oběma kodifikačním projektům zůstaly totožnými.

2.4. Jaký je vztah mezi splatností a právem požadovat uspokojení své pohledávky?

Obsahy pojmů *splatnost* a *právo požadovat uspokojení vlastní pohledávky* netvoří shodné množiny. Požadovat uspokojení vlastní pohledávky může věřitel nejen tehdy, kdy je jeho pohledávka již splatná, a dlužník je tudíž povinen plnit, nýbrž i tehdy, je-li čas plnění stanoven v jeho prospěch (§ 1962 odst. 3 OZ). Má tak právo požadovat, aby mu dlužník plnil předčasně, tj. náleží mu právo požadovat uspokojení své (třeba i neplatné) pohledávky.

Platí, že je-li pohledávka splatná, má věřitel právo požadovat její uspokojení. Se splatností je totiž spojen vznik nároku, okamžik *actionis natae*, kdy je poprvé možné pohledávku úspěšně vymoci u příslušného orgánu.⁴¹ Prve uvedené neplatí naopak (nelze bez dalšího usuzovat na pravdivost obrácené implikace). Tedy, má-li věřitel právo požadovat uspokojení své pohledávky, může to být nejen proto, že je jeho pohledávka splatná, ale i z důvodu, že je čas plnění stanoven v jeho prospěch, a on je tak oprávněn požadovat plnění předčasně (§ 1962 odst. 3 OZ).

Právo požadovat uspokojení vlastní pohledávky a právo plnit svůj vlastní dluh by navíc měly být vykládány obdobně. Jak již bylo zmíněno, panuje široká shoda ohledně faktu, že pasivní pohledávka splatnou býti nemusí – stačí její splnitelnost. Když tedy uznáváme, že právo plnit vlastní dluh značí splnitelnost, tj. nevyžaduje se splatnost, měli bychom podobně postupovat i u práva uspokojit vlastní pohledávku. Pokud by zákonodárce skutečně požadoval splatnost aktivní pohledávky, lze očekávat, že by tak stanovil výslovně, jak ostatně na mnoha místech

³⁹ LANDO, Ole. *Principles of European contract law. Part III*. Hague: Kluwer Law International, 2003, str. 140.

⁴⁰ BAR, Ch., CLIVE, E, SCHULTE-NÖCKE, H. (eds). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Interim Edition, [online]. 2007 [Cit. 2. 3. 2024]. Str. 507. Dostupné z:

https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf

⁴¹ Podotýkám, že promlčené pohledávky, jejichž promlčení se dlužník úspěšně dovolal, by se mezi tuto kategorii splatných pohledávek řadit neměly. Se splatností je totiž spojen vznik nároku, který úspěšným uplatněním námitky promlčení zaniká. Pohledávku pak již není možné vymoci za asistence veřejné moci a věřitel není oprávněn žádat po dlužníku její splnění. BRIM, Luboš. § 609 [Pojem a podstata promlčení]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1947, marg. č. 21. Promlčené pohledávky po vznesení námitky promlčení jsou „pouze“ splnitelné, což se projeví také tím, že rozhodne-li se dlužník navzdory promlčení dobrovolně plnit, jeho dluh zanikne a na straně věřitele nepůjde o bezdůvodně obohacení. Viz BRIM, Luboš. § 609 [Pojem a podstata promlčení]. In: LAVICKÝ a kol. (2022), op. cit. pozn. 41, s. 1953. Jen na okraj dodávám, že teoreticky se samozřejmě mohou promlčet i pohledávky, které se splatnými nikdy nestaly, zejména v důsledku závěru přijatého Nejvyšším soudem v rozsudku ze dne 31. 5. 2023, sp. zn. 31 Cdo 3125/2022.

skutečně činí (viz např. § 206 odst. 2 OZ, § 711 odst. 3 OZ, § 1148 odst. 2 OZ, § 1336 odst. 2 OZ, § 1625 OZ či § 1805 odst. 1 OZ).

2.5. Splatnost jako požadavek na uplatnitelnost pohledávky u soudu?

Považuji za nutné se vyjádřit i k tvrzení J. Šilhána (viz výše), který jednak dává rovnítko mezi právo požadovat uspokojení vlastní pohledávky a splatnost, jednak splatnost podpůrně zahrnuje pod požadavek na to, aby byla pohledávka uplatnitelná u soudu. Zde podotýkám, že (ač sám jazykový výklad § 1987 odst. 1 OZ může vést k jinému závěru) existuje široká shoda na tom, že uplatnitelná musí být pouze aktivní pohledávka. Uplatnitelnost je stanovena na ochranu kompenzáta. Nic ale nebrání dlužníku (věřiteli aktivní pohledávky), aby započtením uspokojil takovou pohledávku vůči sobě, kterou by na něm jeho věřitel vymoci vůbec nemohl. Pokud se dlužník přesto rozhodně započtením svého věřitele uspokojit, těžko si představit, že by takovému jednání smysl a účel § 1987 odst. 1 OZ bránil.⁴²

Jestliže bychom aprobovali závěr, že aktivní pohledávka musí být splatná a zároveň že u soudu nelze uplatnit jiné pohledávky než ty splatné, stal by se požadavek na existenci práva požadovat uspokojení vlastní pohledávky obsolentním. Okruh pohledávek uplatnitelných u soudu by v sobě totiž vždy zahrnoval i okruh pohledávek, jejichž uspokojení má věřitel právo požadovat. V souladu se zásadou nevytváření nadbytečných (částí) ustanovení (argumentu systematického výkladu) by přitom neměl výklad zákonného ustanovení vést k jeho nadbytečnosti.⁴³ Pokud bychom ovšem vyložili § 1987 odst. 1 OZ tím způsobem, že bychom pod uplatnitelnost pohledávky u soudu podřadili její splatnost, kterou J. Šilhán ztotožňuje s právem požadovat uspokojení vlastní pohledávky, stala by se podmínka v § 1982 odst. 1 OZ, že kompenzant musí mít právo požadovat uspokojení vlastní pohledávky, nadbytečnou.

Jak tedy uplatnitelnost vyložit?⁴⁴

Domnívám se, že řešení lze nalézt zejména pomocí systematického výkladu. Z § 619 odst. 1 OZ se podává, že právo může být *uplatněno* poprvé, jakmile vznikne právo podat na jeho základě žalobu, tedy když nastane *actio nata*. Tak se děje zásadně splatností dluhu, tj. dnem, kdy měl

⁴² Za všechny JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 278, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2018, sp. zn. 33 Cdo 4967/2017.

⁴³ WINTR (2019) op. cit. pozn. 33, str. 103.

⁴⁴ Předně souhlasím s M. Jägerem, že by mělo jít o uplatnitelnost nejen před soudem, ale i před jiným příslušným orgánem, včetně rozhodce. Viz JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 344. Tento výklad lépe odpovídá požadavku vynutitelnosti, se kterým pracuje Návrh společného referenčního rámce. Viz BAR, CLIVE (2009) op. cit. pozn. 28, str. 1115.

dlužník poprvé povinnost svůj dluh splnit. Mělo by jít o den, kdy je dána objektivní možnost úspěšného uplatnění práva před orgánem veřejné moci.⁴⁵

Není tak docela pravdou, že uplatnitelné jsou jen splatné pohledávky. Splatnost pouze představuje *nejzazší den*, kdy právo na dání či plnění mohlo být *poprvé* uplatněno (právě i s ohledem na § 1962 odst. 3 OZ).⁴⁶ Vodítko k tomu, co uplatnitelnost vlastně znamená, se nachází i v jiných ustanoveních. Jelikož zákonodárce v § 619 odst. 1 OZ stanovil počátek běhu promlčecí lhůty na den, kdy právo mohlo být *uplatněno poprvé*, musel se s otázkou, zda může být uplatnitelná i taková pohledávka, které ještě není splatná, vypořádat i Nejvyšší soud.

Ten tuto otázku zodpověděl ve svém rozsudku ze dne 31. 5. 2023, sp. zn. 31 Cdo 3125/2022. Strany si sjednaly čas plnění tak, že splatnost sjednané odměny nastane po uplynutí 14 dnů ode dne, kdy věřitel doručí dlužníku fakturu. Tu mohl věřitel doručit kdykoli poté, co mu řádným ukončením jeho činnosti vzniklo právo fakturovat (sjednán byl pouze den, kdy mohl věřitel fakturovat poprvé). Splatnost tedy byla závislá na vůli věřitele, byla tedy stanovena i v jeho prospěch.⁴⁷

Nejvyšší soud došel k závěru, že pokud si strany sjednaly splatnost ceny tak, že nastane po uplynutí 14 dnů ode dne doručení faktury dlužníkovi, jde o situaci v § 1958 odst. 2 OZ. Strany si neujednaly, kdy má dlužník plnit, ale určení lhůty ke splnění ponechaly na vůli věřitele (tudíž i v jeho prospěch). Ten mohl určit lhůtu k plnění tím, že požádá o zaplacení „ihned“ poté, co mu vznikne právo úhradu požadovat, a dlužník je pak povinen plnit „bez zbytečného odkladu“ od doručení této žádosti. Marným uplynutím dohodnuté lhůty se dluh stane splatným. Z toho pak vyplývá, že počátkem běhu promlčecí lhůty, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé, je den, kdy se věřitel dozvěděl (nebo dozvědět měl a mohl), že mu vzniklo právo určit lhůtu ke splnění. Tedy okamžik, kdy se věřitel alespoň měl a mohl dozvědět, že má právo ihned požádat dlužníka o plnění. Počátek běhu promlčecí lhůty u práva věřitele vyzvat dlužníka k plnění dluhu tedy není závislý na splatnosti, ale na objektivní možnosti věřitele vyvolat splatnost dluhu (k čemuž se nepřipočte ani lhůta ke splnění).⁴⁸

Jinými slovy Nejvyšší soud uzavřel, že může-li věřitel vyvolat splatnost dluhu (objektivně posuzováno), může své právo i uplatnit u příslušného orgánu.⁴⁹ Uplatnitelnost tak v tomto případě

⁴⁵ BRIM, Luboš. § 619 [Obecný počátek promlčecí lhůty]. In: LAVICKÝ a kol. (2022), op. cit. pozn. 41, s. 2006.

⁴⁶ Tamtéž, s. 2007. Zvýrazněno autorkou.

⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2011, sp. zn. 33 Cdo 4175/2009 nebo rozsudek ze dne 27. 3. 2014, sp. zn. 32 Cdo 3305/2013.

⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2023, sp. zn. 31 Cdo 3125/2022.

⁴⁹ Tamtéž.

není závislá na splatnosti, ale na objektivní možnosti věřitele požadovat po dlužníkovi ihned plnění (na uplynutí lhůty k plnění se čekat nebude).

Stejným pojmům by v právu měl být připisován stejný význam. Proto se domnívám, že by se měla uplatnitelnost u soudu vykládat nikoli jako splatnost, ale jako i pouhá možnost věřitele splatnost vyvolat. Nevidím důvod, proč vykládat *uplatnitelnost* podle § 1987 odst. 1 OZ jinak než v § 619 OZ.⁵⁰

Závisí-li tedy splatnost na vůli věřitele, je stanovena i v jeho prospěch. V takovém případě pak v souladu s § 1962 odst. 3 OZ může věřitel požadovat plnění předčasně. Má možnost vyvolat splatnost své pohledávky, tudíž je jeho pohledávka i uplatnitelná u příslušného orgánu⁵¹ podle § 1987 odst. 1 in fine.

2.6. Dílčí shrnutí

Mám tedy za to, že věřitel by měl disponovat k započtení způsobilou pohledávkou nejen tehdy, když je splatná, ale i tehdy, kdy je čas plnění podle § 1962 odst. 3 OZ stanoven ve prospěch věřitele, a on má tedy možnost požadovat po dlužníku předčasně plnění. Jsem si vědoma toho, že Nejvyšší soud zastává odlišné stanovisko, i toho, že splatnost aktivní pohledávky upřednostňují i kodifikační projekty. Přesto se domnívám, že převažují argumenty pro řešení, které umožní započíst věřiteli i pohledávky, jejichž plnění může požadovat předčasně. Avšak nebýt výše zmíněného rozsudku, který běh promlčecí lhůty nepočítá až od okamžiku, kdy by byla bývala uplynula lhůta k plnění a nastala splatnost, přiklonila bych se spíše k opačnému řešení.

3. Vzájemnost jako předpoklad započtení

Vzájemnost plnění je jedním ze základních předpokladů započtení, ale také charakteristikou, která vyplývá z podstaty započtení jako náhrady za skutečné splnění závazku. Zákon s ní počítá bez ohledu na to, zda jde o jednostranné započtení nebo započtení dohodou. Někteří ji proto řadí mezi kogentní část úpravy započtení.⁵² O to zajímavějšími se jeví případy (ať už výslovně předvídané zákonem, evropskými kodifikačními projekty, právní vědou či dovozené judikaturou), kdy je dovoleno započíst i nevzájemné pohledávky. Nabízí se proto otázka, zda existuje dostatečné množství výjimek se společným účelem, aby bylo možné uzavřít, že vzájemnost není nepřekonatelnou podmínkou přistoupení k započtení.

⁵⁰ Jen na okraj poukazují na to, že s uplatnitelností nesplacených pohledávek počítá i § 173 odst. 3 InsZ.

⁵¹ Účel § 1987 odst. 1 OZ spatřuji v tom, aby se vyloučily ze započtení jednak takové pohledávky, které jsou nezpůsobilé k uplatnění již ze své podstaty, od počátku své existence (např. pohledávky z her, sázek a losu, viz § 2874, § 2881 a § 2882 OZ, nebyla-li výhra dána), jednak pohledávky, jejichž uplatnitelnost pominula uplynutím času, čehož se dlužník i dovolal (s výjimkou § 1989 odst. 1 OZ), a jednak ty, které nejsou splatné a zároveň ani jejich splatnost není stanovena ve prospěch věřitele.

⁵² ŠILHÁN, Josef. § 1982. Předpoklady a účinky započtení. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 1116.

Jak už bylo výše řečeno, již samo oprávnění věřitele přistoupit k započtení a vynutit si tím splnění své pohledávky, má samo o sobě majetkovou hodnotu. Taková hodnota nesmí být věřiteli odňata bez jeho souhlasu. Tato ochrana je patrná zejména v případech, kdy by osoba oprávněná jednostranně započíst měla o své oprávněné přijít proti své vůli. Vždy, když dojde k situaci, v níž v důsledku skutečností nezávislých na vůli oprávněného došlo k zániku předpokladů k započtení, měli bychom mít tuto ochranu majetkové hodnoty na zřeteli.⁵³

Teoreticky si lze představit čtyři kategorie započtení mimo vzájemnost:

1. Osoba přistupující k započtení (kompenzant) má pohledávku za adresátem právního jednání směřujícího k započtení (kompenzátem), ale není zároveň dlužníkem kompenzáta. Dluží pouze třetí osobě.
2. Osoba přistupující k započtení (kompenzant) je dlužníkem adresáta právního jednání směřujícího k započtení (kompenzáta), ale nemá za ním pohledávku. Tu má za třetí osobou. Do této kategorie se řadí např. § 1984 odst. 2 OZ, tedy oprávnění dlužníka započíst vůči solidárně oprávněnému věřiteli do stanovené výše pohledávku, kterou má dlužník za jiným spoluvěřitelem. Stejně tak právo dlužníka podle § 1884 odst. 1 OZ započíst vůči postupníku svou pohledávku za postupitelem. Podobně § 1886 odst. 2 OZ a případy spojené s aplikací § 1884 odst. 1 OZ.
3. Adresát právního jednání směřujícího k započtení (kompenzát) má pohledávku za osobou, která přistupuje k započtení (kompenzantem). Není ale zároveň jejím dlužníkem, dluží pouze třetí osobě. Do této kategorie spadá například § 1984 odst. 1 OZ, tedy oprávnění solidárně zavázaného dlužníka započíst vůči věřiteli pohledávku svého spoludlužníka do stanovené výše. Stejně tak – bylo-li by přípustné – oprávnění ručitele započíst vůči věřiteli pohledávku, kterou má za tímto věřitelem dlužník (§ 2023 odst. 1 OZ). Podobně – bylo-li by přípustné – oprávnění výstavce započíst vůči věřiteli pohledávku, kterou má za tímto věřitelem dlužník (§ 2034 odst. 1 OZ).
4. Adresát právního jednání směřujícího k započtení (kompenzát) dluží osobě, která přistupuje k započtení (kompenzantovi). Nemá za ní ale pohledávku, tu má pouze za třetí osobou.

Není náhoda, že všechny případy popisované v této práci spadají pouze do druhé nebo třetí kategorie. Obě mají společné, že kompenzant eliminuje svůj vlastní dluh vůči kompenzátovi.

⁵³ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 29.

V případě druhé kategorie použitím vlastní pohledávky za třetí osobou, v případě třetí kategorie použitím pohledávky třetí osoby za kompenzátem.

V první i čtvrté kategorii kompenzant naopak započtením eliminuje svou vlastní pohledávku za kompenzátem. Kompenzant tedy adresuje právní jednání směřující k započtení svému dlužníku s úmyslem, aby jeho dluh alespoň zčásti zanikl.

Pouze v případech popsaných ve druhé a třetí kategorii adresuje kompenzant kompenzátovi takové právní jednání, které má za účel zánik (části) kompenzantova dluhu vůči kompenzátovi. Z tohoto důvodu věnuje právo pozornost právě těmto dvěma kategoriím.

4. Započtení pohledávky solidárního dlužníka nebo pohledávky vůči solidárnímu věřiteli

Pravidlo zakotvené v § 1984 patří mezi vzácné případy, kdy zákon započtení mimo vzájemnost připouští výslovně. V potaz by jej měli brát především podnikatelé, kteří jsou k plnění závázání společně s jinými podnikateli. Nebude-li totiž prokázán opak, uplatní se vyvratitelná domněnka, podle níž jsou tito podnikatelé závázání společně a nerozdílně.⁵⁴ Relevantní je toto pravidlo mj. i v situacích, kdy jedná více osob za obchodní korporaci (ale i jinou právnickou osobu) jejím jménem před jejím vznikem,⁵⁵ nebo v případě ručení členů obchodní korporace za její dluhy.⁵⁶

Jde jistě o dispozitivní ustanovení. Jeho smysl ani účel stranám nebrání, aby postup podle něj úplně vyloučili.⁵⁷

4.1. Obecně

Dle § 1984 odst. 1 OZ může solidárně závázaný dlužník započíst proti věřiteli pohledávku svého spoludlužníka. Je ale omezen výší, v níž se spoludlužník, jehož pohledávka za věřitelem bude k započtení použita, podílí na společném dluhu. Druhý odstavec pak umožňuje dlužníku solidárně oprávněných věřitelů započíst vůči některému z nich to, co mu jiný spoluvěřitel dluží.

⁵⁴ Viz § 1874 OZ.

⁵⁵ Viz § 127 OZ.

⁵⁶ Např. § 95 odst. 1 ZOK, § 122 ZOK či § 132 odst. 1 ZOK.

⁵⁷ ŠUK, Petr. *Kogentnost a dispozitivita korporátního práva – hledání hranic* [online]. 2019 [cit. 14. 11. 2023]. Dostupné z https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_748-kogentnost-a-dispozitivita-korporatniho-prava-hledani-hranic. Také rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 6. 2020, sp. zn. 31 ICdo 36/2020, uveřejněný pod č. 104/2020 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

Limitem pro takové započtení je výše, v níž se spoluvěřitel, který je dlužníkem aktivní pohledávky, podílí na společné pohledávce.

Ač pojmy *společně a nerozdílně zavázaný dlužník a spoludlužník* (stejně jako dvojice *společně a nerozdílně oprávněný věřitel a spoluvěřitel*) představují synonyma, předesílám, že pro účel této kapitoly budu užívat každý z nich pro označení jiné osoby. Je to nezbytné pro odlišení solidárně zavázaného dlužníka, který přistupuje k započtení (resp. solidárně oprávněného věřitele jako adresáta započtení), na jedné straně a spoludlužníka, jehož pohledávka za věřitelem je k započtení použita (resp. spoluvěřitele, za nímž má dlužník vzájemnou pohledávku), na straně druhé. Toto dělení mi umožní dostatečně určitě identifikovat dané osoby a současně zachovat význam těchto pojmů, tj. že jde o navzájem solidárně zavázané dlužníky, resp. oprávněné věřitele.

4.2. Původ právní úpravy

Úprava započtení mimo vzájemnost v případě solidarity představuje jediné ustanovení z obecné úpravy započtení, k němuž zákonodárce v důvodové zprávě výslovně přiřadil jeho zahraniční vzor. Konkrétně je jím čl. 1678 občanského zákoníku kanadské provincie Québec („CCQ“ či „québecký občanský zákoník“).⁵⁸ Sám québecký občanský zákoník se navíc při tvorbě tohoto ustanovení inspiroval v občanském zákoníku Dolní Kanady (Le Code civil du Bas-Canada, „CCBC“). První alineu převzal québecký občanský zákoník doslovně z čl. 1191 CCBC, druhá alinea je výsledkem aplikace čl. 1101 CCBC.⁵⁹ Ten stanoví, že promine-li jeden ze spoluvěřitelů dlužníkovi jeho dluh, zanikne tento pouze v části, která připadá na podíl prominuvšího spoluvěřitele na společné pohledávce. Věta druhá čl. 1191 CCBC pak rozšiřuje aplikovatelnost tohoto pravidla na všechny případy, kdy závazek zaniká jinak než jeho splněním.

V porovnání s § 1984 OZ je čl. 1678 CCQ formulován odlišně. Podle první aliney čl. 1678 CCQ nesmí solidárně zavázaný dlužník započíst pohledávku svého spoludlužníka vůči společnému věřiteli, ovšem s výjimkou té části, která odpovídá podílu spoludlužníka na společném dluhu. Druhá alinea čl. 1678 CCQ zakazuje dlužníku (bez ohledu na to, zda jde o dlužníka solidárně zavázaného či nikoli) započíst vůči jednomu ze solidárně oprávněných věřitelů to, co mu některý spoluvěřitel dluží, ovšem s výjimkou té části, která odpovídá podílu spoluvěřitele na společné pohledávce. Odlišná formulace kanadského a našeho ustanovení nemá na shodnost obsahu vliv, každé pouze popisuje danou problematiku z jiného úhlu. I z § 1984 odst. 2 OZ

⁵⁸ Důvodová zpráva k OZ, op. cit. pozn. 8, s. 466. Jde o zákon Le Code civil du Québec, RLRQ c CCQ-1991, ve znění účinném od 1. 12. 2023. [Online]. [Cit. 17. 1. 2024] Dostupný z: <https://www.legisquebec.gouv.qc.ca/en/document/cs/ccq-1991>.

⁵⁹ BAUDOIN, Jean-Louis a RENAUD, Yvon. *Code civil du Québec annoté*. 16e éd. Montréal: Wilson & Lafleur, 2013, str. 2476-2477.

dovodíme, že nezáleží na tom, zda jde o dlužníka solidárně zavázaného či nikoli, přestože to (na rozdíl od québeckého občanského zákoníku) občanský zákoník výslovně nezmiňuje.

Článek 1678 CCQ je v podstatě výjimkou z obecného pravidla zakotveného v čl. 1530 CCQ. Toto pravidlo dává solidárnímu dlužníku možnost použít vůči věřiteli, který se na něj obrátil s žádostí o plnění, pouze námitky (*all defences*) náležející pouze jemu (*personal to the debtor*) nebo všem spoludlužníkům společně (*common to all the co-debtors*). Současně mu zakazuje použít námitku, jež náleží pouze jednomu z jeho spoludlužníků nebo pouze některým z nich. Do této druhé kategorie by spadala i námitka započtení nevzájemné pohledávky, nebýt popsané výjimky. Na tuto skutečnost bychom neměli zapomínat. V souladu s tímto inspiračním zdrojem bychom proto měli i § 1984 OZ, jako každou výjimku z obecného pravidla, v případě nejasností vykládat restriktivně.

4.3. Lze podobné pravidlo nalézt i v jiných kodexech?

Zákoníky dříve platné na našem území se k oprávněnosti dlužníka započíst mimo vzájemnost v případě solidarity nestavěly vstřícně.

K otázce, zda je takové započtení možné, se obecný zákoník občanský vůbec nevyjadřoval. Zodpověděla ji ale prvorepubliková právní věda, která jeho použití u pasivní ani aktivní solidarity pro nedostatek vzájemnosti nepřipouštěla.⁶⁰

Pravidlo podobné dnešnímu § 1984 OZ nebylo zakotveno ani v občanském zákoníku z roku 1964 ani v obchodním zákoníku. Právní věda se v odpovědi na tuto otázku rozcházela.⁶¹

Zahraniční zdroje, ke kterým se důvodová zpráva u započtení hlásí, nejsou o moc vstřícnější. Dle § 422 odst. 2 BGB smí svou pohledávku vůči věřiteli započíst pouze ten ze společně a nerozdílně zavázaných dlužníků, který je jejím věřitelem. Ke stejnému závěru došel J. Sedláček ve vztahu k § 891 ABGB.⁶²

Započtení mimo vzájemnost v tomto případě nepřipouští ani evropské kodifikační projekty. Principy evropského smluvního práva ani Návrh společného referenčního rámce tuto

⁶⁰ MAYR-HARTING, Robert in MAYR-HARTING, HORÁK, SPÁČIL (2019) op. cit. pozn. 11, str. 44-45; KRČMÁŘ Jan in KRČMÁŘ, Jan a ANDRES, Bedřich. *Právo občanské. III, Právo obligační*. 4. dopl. vyd. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947, str. 158; SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol.: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl šestý, Praha, V. Linhart, 1937, str. 377.

⁶¹ Negativně se k započtení mimo vzájemnost v této situaci stavěl např. LAVICKÝ, Petr. *Solidární závazky*. Praha: Beck, 2004, str. 99, kladně naopak F. Faldyna in FALDYNA, František; HUŠEK, Jan a POHL, Tomáš. *Zajištění a zánik obchodních závazků. 2., rozš. vyd.* Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2007, 159. Podrobněji viz KAVAN (2016) op. cit. pozn. 25, s. 102.

⁶² SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo: obecné nauky o právních jednání obligacních a o splnění závazků*. V Brně: nákl. československého akademického spolku Právnick, 1924, str. 121.

výjimku ze vzájemnosti neupravují. Zásady mezinárodních obchodních smluv UNIDROIT tuto možnost výslovně vylučují.⁶³

To nám dává odpověď na otázku, proč se zákonodárce při tvorbě § 1984 OZ neinspiroval v evropských úpravách kontinentálního typu, jak to činí u úpravy započtení obecně, či v kodexech dříve platných na našem území. Podobná úprava je totiž v naší oblasti raritní. Zřejmě i z tohoto důvodu ji nezakotvily ani evropské kodifikační projekty.

4.4. Započtení při pasivní solidaritě

4.4.1. Koncepce pasivní solidarity a výše, do níž je možné započíst pohledávku spoludlužníka

Solidarita na straně dlužnické je charakterizována tím, že věřitel je oprávněn si vybrat, zda bude požadovat celé plnění či jeho libovolnou část na všech spoludlužnících, jen na některých nebo na jednom z nich, a to zároveň nebo postupně.⁶⁴

Současná právní úprava stojí na tzv. teorii plurality. Podle ní má věřitel za každým spoludlužníkem samostatnou pohledávku. Důsledkem toho se ve vztahu k jednotlivým spoludlužníkům může lišit mj. splatnost pohledávek, běh promlčecích lhůt i jejich stavení, přetržení či přerušování.⁶⁵

Každý spoludlužník může samozřejmě započíst vůči věřiteli svou vlastní kompenzabilní pohledávku. V takovém případě je předpoklad vzájemnosti naplněn, protože každý spoludlužník je bez ohledu na vnitřní podíly dlužníkem celého společného dluhu. Může tak započíst i to, co převyšuje jeho vnitřní podíl na společném dluhu. To má pravděpodobně M. Výtisk na mysli, když přiznává solidaritnímu dlužníku oprávnění započíst vůči věřiteli svou vlastní pohledávku „*bez omezení*“.⁶⁶ Ze stejného důvodu nebrání započtení ani to, že věřitel už o plnění požádal jiného spoludlužníka – i poté mohou své vzájemné pohledávky započíst i ostatní spoludlužníci.

To ovšem neplatí při započtení mimo vzájemnost. Pokud solidaritně zavázaný dlužník započte pohledávku svého spoludlužníka, musí respektovat maximální rozsah započtení ve výši podílu spoludlužníka, jehož pohledávka za věřitelem je započítávána, na společném dluhu.⁶⁷ Tento limit nebyl vybrán náhodně. Shoduje se totiž s rozsahem, v němž by byl spoludlužník (věřitel započítávané aktivní pohledávky) povinen zbavit své spoludlužníky společného dluhu, kdyby vůči

⁶³ Jde o čl. 11.1.4 Zásad UNIDROIT, umožňující solidaritně zavázanému spoludlužníku započíst pouze ty pohledávky, kteří náleží přímo jemu, příp. náleží společně jemu a dalšímu spoludlužníku.

⁶⁴ Viz § 1868 odst. 1 OZ ve spojení s § 1872 odst. 1 OZ.

⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2022, sp. zn. 23 Cdo 1232/2021, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2023, sp. zn. 30 Cdo 1233/2023.

⁶⁶ VÝTISK, Michal. § 1984 [Omezení rozsahu započtení u solidaritních závazků]. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 1.

⁶⁷ Podle § 1875 OZ se uplatní vyvratitelná domněnka, že podíly na dluhu u všech spoludlužníků jsou v jejich vzájemném poměru stejné.

němu tito věřitelem k plnění vyzvaní spoludlužníci uplatnili právo předběžného postihu podle § 1876 odst. 1 OZ.

Solidárně zavázaný dlužník je tudíž oprávněn započíst tu část pohledávky jiného spoludlužníka za věřitelem, která odpovídá částce, již by mohl po spoludlužníku maximálně požadovat, kdyby jej (tj. solidárně zavázaného dlužníka) věřitel vyzval k uhrazení vyšší částky, než činí jeho podíl (tj. podíl solidárně zavázaného dlužníka) na společném dluhu. Spoludlužník by jej pak mohl zbavit této části dluhu v souladu s § 1876 odst. 1 in fine OZ třeba i započtením. Přitom platí vyvratitelná domněnka, že podíly všech spoludlužníků na dluhu jsou stejné.⁶⁸ Pokud se bude vnitřní poměr mezi spoludlužníky lišit od dispozitivního pravidla v § 1875 OZ, bude započítávající solidárně zavázaný dlužník podle J. Šilhána muset prokázat, že je oprávněn započíst pohledávku náležející jinému spoludlužníku i do výše, která přesahuje rozsah stanovený touto vyvratitelnou domněnkou.⁶⁹ Solidárně zavázaný dlužník bude smět pohledávku započíst kdykoli od chvíle, kdy se spoludlužníková pohledávka stane (stejně jako pohledávka věřitele) způsobitou k započtení.

4.4.2. Jaké důsledky bude mít právní jednání solidárně zavázaného dlužníka, který se pokusí mimo vzájemnost započíst více, než mu zákon dovoluje?

Jak již bylo řečeno, dlužník má právo započíst jen do určité výše. Může ale dojít i k situaci, kdy solidárně zavázaný dlužník započte pohledávku svého spoludlužníka v rozsahu, který přesahuje zákonný limit v § 1984 odst. 1 OZ. Jak budeme takové právní jednání posuzovat?

P. Kavan nepřiznává takovému započtení žádné právní účinky, a to ani do výše podílu, v němž se spoludlužník (věřitel aktivní pohledávky) podílí na společném dluhu.⁷⁰

S tím nesouhlasí J. Handlar, který i takovému započtení právní účinky přiznává, byl-li věřitel v dobré víře, že solidárně zavázaný dlužník započítává pohledávku v té výši, která odpovídá podílu spoludlužníka, jehož pohledávka za věřitelem je k započtení použita, na společném dluhu. Pak by podle jeho názoru měly pohledávky zaniknout i v rozsahu zákonný limit překračujícím. Důvod spatřuje v tom, že věřitel nemusí znát skutečnou výši podílů spoludlužníků na společném dluhu a je závislý jen na informacích, které mu spoludlužníci poskytnou. Je pouze na nich, aby věřiteli poskytli relevantní informace. Pokud tak neučiní, nelze z věřitelova stavu nevědomosti, který nemohl ovlivnit, dovozovat pro něj nepříznivé právní důsledky.⁷¹

Nesouhlasím plně ani s jedním z těchto názorů.

⁶⁸ Viz § 1875 OZ.

⁶⁹ ŠILHÁN, Josef. § 1984. Započtení v rámci solidárních závazků. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 1136.

⁷⁰ KAVAN (2016) op. cit. pozn. 25, s. 107.

⁷¹ HANDLAR, Jiří in PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR (2017) op. cit. pozn. 19, str. 602.

Než ale přikročím k odůvodnění, musím vyjasnit, koho úprava v § 1984 odst. 1 chrání, resp. co je jejím smyslem a účelem. Názor, který by účinky započtení nad zákonnou hranici činil závislými na dobré víře věřitele, totiž implicitně počítá s tím, že chráněnou osobou má být zejména věřitel (a že si takové započtení sám přeje).

Každý ze solidárně zavázaných dlužníků je dlužníkem celého dluhu. Každý z nich se na společném dluhu v určitém poměru podílí, ačkoli obecně nejsou tyto vnitřní podíly vůči věřiteli relevantní. Reflektuje je až úprava předběžného a následného postihu mezi nimi, což je čistě otázkou vztahu mezi spoludlužníky navzájem, nikoli vztahu mezi spoludlužníky a jejich věřitelem. Posuzovaná úprava ovšem dává solidárně zavázanému dlužníku možnost započíst pohledávku svého spoludlužníka právě jen do té výše, v níž se tento jiný spoludlužník podílí na společné pohledávce. V tom spočívá odchylka od obecné úpravy solidarity, protože v tomto případě je výše vnitřního podílu mezi spoludlužníky relevantní i navenek vůči věřiteli.

Připuštění možnosti započíst mimo vzájemnost reaguje na skutečnost, že existuje vzájemná pohledávka spoludlužníka, který, ač mohl, ji k započtení vůči věřiteli nepoužil. V tom se odráží ochrana solidárně zavázaného dlužníka, který vzájemnou pohledávkou za věřitelem nedisponuje. Protože jej spoludlužník, jemuž vzájemná pohledávka za věřitelem naopak přísluší, nezbavil dluhu alespoň z části připadající na jeho (spoludlužníkův) vnitřní podíl, ač tak učinit mohl, přízná zákon tuto možnost solidárně zavázanému dlužníkovi.⁷² Je totiž nutné vzít v úvahu, že je-li pohledávka spoludlužníka způsobilá k započtení, musí být buď splatná, anebo musí mít spoludlužník alespoň právo požadovat její plnění předčasně (blíže viz kapitola 2.). Dá se proto předpokládat, že ke společnému dluhu budou přirůstat úroky z prodlení, smluvní pokuta, byla-li sjednána apod. Negativní následky pasivity jednoho ze spoludlužníků by pocíťovali všichni, proto jim náleží oprávnění započíst pohledávku spoludlužníka do zákonem stanovené výše i mimo vzájemnost.

Na druhou stranu, příznáním takového oprávnění je zasaženo do autonomie vůle (první zásady soukromého práva⁷³) toho spoludlužníka, jehož pohledávka je k započtení jiným solidárně zavázaným dlužníkem použita. Rozhodnutí svou pohledávku započíst je obecně věcí každého věřitele. Spoludlužníci však jsou povinni plnit jeden za všechny a všichni za jednoho. Pokud tedy spoludlužník může započtením alespoň zmenšit výši společného dluhu, ale nečiní tak, mohou negativní důsledky jeho pasivity pocíťit i ostatní spoludlužníci (zejm. v podobě úroky z prodlení). Zákon tedy sice umožní započtení mimo vzájemnost, ale spoludlužníka, jemuž přísluší

⁷² Pokud by započtením nezankl celý společný dluh, snížil se o výši podílu, v níž se daný spoludlužník na společném dluhu podílí. Zbývá částka se pak rozpočítá podle vnitřních podílů na všechny spoludlužníky, včetně toho, jehož pohledávka za věřitelem byla k započtení použita.

⁷³ Důvodová zpráva k OZ, op. cit. pozn. 8, s. 20.

započítávaná pohledávka, ochrání tím, že limituje maximální výši započtení na podíl, v němž se tento spoludlužník na společném dluhu podílí. Tedy na částku, o kterou by se jeho majetek v důsledku předběžného či následného postihu tak jako tak zmenšil.

J. Handlar odkazem na dobrou víru věřitele zřejmě předpokládá i to, že má věřitel na započtení alespoň v určitém rozsahu zájem. Tak tomu ale být nemusí. Věřitel může preferovat, aby k jeho pohledávce přirůstalo příslušenství (nezřídka počítané z částky celého dluhu), sjednaná smluvní pokuta nebo aby na svou pohledávku obdržel plnění, které bude moci poté použít k jiným účelům. Mnohdy tak může jeho záměrům spíše vyhovovat, aby k započtení vůbec nedošlo. Současný zákoník navíc nechrání dobrou víru obecně. Proto na tolika místech ochranu dobré víry zvlášť stanovuje.⁷⁴ Protože v tomto případě není dobrá víra zákonem výslovně chráněna a pro opačný závěr ani nenacházím dostatek argumentů, nepovažuji dobrou víru věřitele při započtení spoludlužníka nad zákonný limit za relevantní. Jeho možný zájem na započtení bych ale přeci jen v určitém ohledu zohlednila (viz níže).

Dostáváme se tedy přímo k otázce, jak posoudit právní jednání, kdy solidárně zavázaný dlužník nakládá neoprávněně s pohledávkou v té části, která převyšuje zákonnou hranici.

Pro zdánlivé právní jednání (§ 551 až § 553 OZ) ani pro absolutní neplatnost (§ 588 OZ) nejsou splněny zákonné podmínky. Podle mého názoru by se navíc právě v tomto ohledu měla projevit možnost, že věřitel může přeci jen mít na započtení zájem.

Započtení přes zákonnou hranici je v rozporu s § 1984 odst. 1 OZ, tedy odporuje zákonu. Pak se nabízí otázka, zda smysl a účel relativní neplatnosti vyžaduje (§ 580 OZ). Pokud bychom přijali tento závěr, znamenalo by to, že dáme přednost ochraně věřitele před ochranou spoludlužníka, jemuž náleží za věřitelem pohledávka. Spoludlužník by musel pomocí námitky relativní neplatnosti započtení sám zabránit, ač právě jeho má zákonná hranice chránit. Takový výklad by měl za následek, že aktivitu, jejímž cílem je odvrátit nepříznivé následky způsobené jednáním jiné osoby, má vyvinout ta osoba, kterou má zákon chránit. To je v rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu, která se v poslední době staví negativně k donucování osoby, kterou chtěl zákonodárce chránit, aby vyvíjela aktivní snahu k odvrácení negativních následků od sebe sama.⁷⁵ Z ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudu se navíc podává, že při výkladu právních jednání má dostat přednost ten výklad, který nezakládá neplatnost, jsou-li možné oba výklady. Neplatnost

⁷⁴ Např. § 80 odst. 1 věta třetí OZ, § 155 odst. 2 OZ, § 260 odst. 2 OZ, § 430 odst. 2 OZ, § 436 odst. 2 OZ, § 679 odst. 2 OZ, § 876 odst. 3 OZ, § 1075 odst. 1 OZ, § 1087 odst. 2 OZ, § 1109 OZ, § 1442 OZ, § 1904 OZ nebo § 2005 odst. 1 OZ.

⁷⁵ Tento trend je patrný např. z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 5. 10. 2022, sp. zn. 31 Cdo 1640/2022, uveřejněném pod č. 54/2023 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek nebo z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2023, sp. zn. 27 ICdo 30/2022.

má být výjimkou, nikoli zásadou.⁷⁶ Smysl a účel zákona tak dle mého mínění neplatnost posuzovaného právního jednání nevyžaduje.

Jak známo, projev vůle může obsahovat více právních jednání.⁷⁷ Projev vůle může směřovat k vyvolání více právních následků.⁷⁸ I Nejvyšší soud se snaží zachovat platnost právních jednání mimo jiné tím, že hledá v projevu více právních jednání.⁷⁹ Stejný závěr vyplývá z § 582 odst. 1 věty druhé OZ („*Zahrnuje-li projev vůle současně více právních jednání...*“). Nevidím důvodu, proč by tomu tak nemohlo být i v tomto případě.

Domnívám se proto, že započtení by mělo vyvolat zákonem pro ně předvídané účinky jen do výše, jaká je v souladu s § 1984 odst. 1 OZ. Spoludlužník, jemuž pohledávka za věřitelem náleží, a jehož podíl je tak pro započtení relevantní, nemůže tímto řešením přijít k újmě. Započtení do této výše je totiž zákonem výslovně dovoleno. V tomto rozsahu bych proto započtení připustila.

Jak to bude se zbývající částí, která zákonný limit překračuje?

V ní přichází v úvahu posoudit započtení v rozsahu přesahujícím zákonný limit jako (dočasně) neúčinné. Rozhodl-li by se spoludlužník s tímto započtením souhlasit, měl by šanci jej dodatečně schválit (ratihabovat), s účinky *ex tunc*.⁸⁰ Problém takového výkladu však spočívá v tom, že činí nastoupení účinků právního jednání závislých na nejisté budoucí události (souhlasu spoludlužníka). K takové nejistotě na straně věřitele se zákon nestaví vstřícně (viz § 1983 OZ).⁸¹ Nejsem si proto jistá, zda by takový výklad soudy přijaly.⁸²

Pravděpodobnější možnost, jak docílit účinků posuzovaného jednání, vidím v jeho konverzi (§ 575 OZ). Pokud se v souladu s výkladovými pravidly právního jednání (zejm. § 555 a násl. OZ) prokáže, že projev vůle solidárně zavázaného dlužníka má v posuzované části náležitosti

⁷⁶ Za všechny srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 29 Cdo 61/2017, uveřejněný pod č. 4/2019 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, či rozsudek ze dne 30. 1. 2024, sp. zn. 27 Cdo 1550/2023.

⁷⁷ Samozřejmě za použití pravidel pro výklad (adresovaných) právních jednání (zejm. § 555 OZ a násl.).

⁷⁸ BERAN, Vladimír. § 545 [Právní jednání]. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 3. Právní jednání navíc dle § 545 OZ nevyvolává jen ty právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, ale i následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran.

⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 2. 2023, sp. zn. 27 Cdo 1858/2022. Podotýkám ale, že závěr Nejvyššího soudu zněl tak, že i jediná *listina* může obsahovat více právních jednání. Z odůvodnění ovšem není jasné, zda měla listina podle Nejvyššího soudu obsahovat pouze jeden projev vůle. Okolností případu mám osobně za to, že ano.

⁸⁰ Na účinky *ratihabice ex tunc* upozornil Nejvyšší soud např. v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 09. 2022, sp. zn. 29 ICdo 149/2020 nebo v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 23. 07. 2019, sp. zn. 27 Cdo 4593/2017, uveřejněném pod č. 37/2020 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

⁸¹ Nutno ovšem poznamenat, že čistě jazykový výklad § 1983 OZ, při kterém by započtení nešlo podmínit žádným druhem podmínky, právní věda v zásadě odmítá. Každá podmínka je totiž spojena s určitou mírou nejistoty a není jasné, proč by se právě započtení nemělo snašet s prakticky žádnou mírou nejistoty. Viz např. ŠILHÁN, Josef. § 1983. Zákaz podmínky a doložení času. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 1134; nebo JÄGER, Marek. Podmínky a doložení času v právních úkonech směřujících k započtení. *Právní rozhledy*, 2012, roč. 20, č. 15-16, s. 523-528.

⁸² Už proto, že považují právní jistotu za součást veřejného pořádku. Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2023, sp. zn. 27 Cdo 2661/2022.

jiného právního jednání, měl by dostat přednost tento výklad (upřednostňující platnost právního jednání v souladu s § 574 OZ).

Při výkladu bude vždy záležet na konkrétních okolnostech případu. V úvahu připadá například oferta k uzavření smlouvy o plnění třetí osoby (§ 1769 OZ). Solidárně zavázaný dlužník by se mohl chtít zavázat k tomu, že se u spoludlužníka přimluví, aby přistoupil k započtení ve vyšším rozsahu sám. Pomocí výkladu bychom v každém případě museli určit, zda se započítávající spoludlužník zamýšlí zaručit za to, že se pouze přimluví, aby byla započtena i zbývající část (tzv. přípověď přimluvy – *Verwendungszusage* – dle § 1769 věty první OZ), anebo garantuje výsledek, tj. že proti věřitelově pohledávce skutečně bude započtána i zbývající část (tzv. slib či garance výsledku – *Erfolgssusage* – dle § 1769 věty druhé OZ). V prvním případě spoludlužník odpovídá pouze za to, že se (dostatečně intenzivně) přimluví, že projeví aktivní činnosti, vynaloží potřebné úsilí, nikoli za výsledek.⁸³ V druhém případě odpovídá spoludlužník přímo za výsledek. Nemusí se přimlouvat ani vyvíjet žádné jiné úsilí, ale pokud se výsledek nedostaví, bude odpovídat újmu vzniklou tím, že třetí osoba nesplnila.⁸⁴ Rozhodně se však nedomnívám, že by šlo o jediný možný výklad. Jak jsem již dodala, záležet bude vždy na konkrétních okolnostech a výkladu (projevu) vůle kompenzanta.

V případě, kdy právní jednání solidárně zavázaného dlužníka směřuje k započtení přesahujícímu zákonem dovolenou část pohledávky jiného spoludlužníka, bych tedy započtení připustila pouze do zákonem dovolené části. V rozsahu, který ji převyšuje, bych v souladu s pravidly pro výklad (adresovaného) právního jednání hledala řešení, které umožní konvertovat je na jiné právní jednání, tedy nikoli započtení.

4.4.3. Může solidárně zavázaný dlužník započíst i poté, co věřitel již vyzval k plnění jiného spoludlužníka?

Pokud věřitel již vyzval k plnění celého dluhu nebo jeho části některého ze spoludlužníků, nabízí se otázka, zda poté může k započtení přistoupit pouze vyzvaný nebo i jiný spoludlužník.

P. Kavan odpovídá kladně a odkazuje na pravidla při splnění. Pokud je věřitel oprávněn požadovat celé plnění po kterémkoli z dlužníků, možnost započíst se neomezuje tím, že věřitel své právo žádat plnění již v určitém rozsahu využil.⁸⁵

M. Výtisk uvádí, že: *„...solidárně zavázaný dlužník přitom může započíst kdykoli od okamžiku, kdy se pohledávka jiného spoludlužníka stala, stejně jako pohledávka věřitele,*

⁸³ DVOŘÁK, Bohumil. § 1769. Smlouva o plnění třetí osoby. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 2.

⁸⁴ Tamtéž, marg. č. 9-10.

⁸⁵ KAVAN (2016) op. cit. pozn. 25, s. 105.

*způsobilou k započtení, tedy i předtím, než byl kterýkoli z dlužníků věřitelem o plnění požádán.*⁸⁶ Z toho lze zřejmě dovodit, že podporuje výše uvedený názor a přiznává solidárně zavázanému dlužníku právo namítnout k započtení pohledávku (kteréhokoli) svého spoludlužníka i poté, co věřitel již vykonal své právo předstihu vůči jinému spoludlužníku. Shodně tak M. Jäger⁸⁷ a P. Lavický.⁸⁸

Souhlasím s nimi. I když věřitel vyzve k plnění některého ze solidárně zavázaných dlužníků, nebrání to ostatním plnit svůj vlastní dluh, a to ani započtením. Právo společně a nerozdílně zavázaných dlužníků započíst vůči věřiteli pohledávku jiného spoludlužníka do výše podílu připadajícího na spoludlužníka, jehož pohledávka je započítávána, se tedy po výzvě věřitele neomezuje ani na vyzvaného spoludlužníka, ani na spoludlužníka, vůči němuž vyzvaný dlužník vykonal předběžný postih, a ani na rozsah, v němž věřitel o plnění požádal. I když věřitel některého spoludlužníka k plnění vyzval, započíst pohledávku svého spoludlužníka (ať už jde o pohledávku vyzvaného spoludlužníka nebo ne) může kterýkoli z nich. Omezen je ale výší podílu, v níž se spoludlužník, jemuž přísluší pohledávka za věřitelem, podílí na společném dluhu.

Ani naposled zmíněné omezení jistě nebude platit, pokud se (třebaže po výzvě) rozhodne započíst svou vzájemnou pohledávku ten spoludlužník, jemuž pohledávka náleží.⁸⁹ V takovém případě už nepůjde o započtení mimo vzájemnost, tudíž nebudou vnitřní podíly spoludlužníků na společném dluhu vůči věřiteli hrát žádnou roli.

Celou situaci lze demonstrovat na příkladu. Věřitel má pohledávku X vůči společně a nerozdílně zavázaným dlužníkům A, B, C a D. Spoludlužníci se podílí na dluhu ve vnitřním poměru tak, že na A-a připadá 1/16, na B-a 3/16, na C-a 5/16 a na D-a 7/16. B má vůči věřiteli vzájemnou pohledávku Y. Věřitel vyzve ke splnění celého dluhu C-a. C vykoná předběžný postih (pouze) vůči A-ovi. I v takovém případě může B-ovu pohledávku Y vůči věřitelově pohledávce X započíst nejen C, který byl k plnění vyzván, ale i A, B a D. U dlužníka B je navíc splněna podmínka vzájemnosti pohledávek, může tedy započíst svou vzájemnou pohledávku Y do výše, v jaké se kryje s pohledávkou X. Není vázán (svým) vnitřním podílem na dluhu a může započíst svou pohledávku Y i nad částku rovnající se 3/16 pohledávky X. A, C i D mohou použít k započtení vůči věřiteli B-ovu pohledávku Y, ale jen do výše, v jaké se B podílí na dluhu, jemuž odpovídá

⁸⁶ VÝTISK, Michal. § 1984 [Omezení rozsahu započtení u solidárních závazků]. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 3. Zvýrazněno autorkou.

⁸⁷ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 293.

⁸⁸ LAVICKÝ, Petr. K některým otázkám změn a zániku solidárních závazků. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 5, s. 160.

⁸⁹ Stejný závěr dovozuje M. Lavický pro splnění. Viz LAVICKÝ (2005) op. cit. pozn. 88, s. 160. Nevidím důvod, proč by se v tomto případě mělo k započtení přistupovat jinak.

pohledávka X, tedy do výše $3/16$ X. Nezáleží na tom, že dlužník C, který byl věřitelem k plnění celého dluhu vyzván, uplatnil předběžný postih vůči A-ovi (podle pravidel předběžného postihu by přitom A měl povinnost zbavit C-a dluhu do výše $1/16$ X, což odpovídá A-ovu vnitřnímu podílu). A, C i D jsou při započtení B-ovy pohledávky Y mimo vzájemnost limitováni pouze podílem, v němž se B podílí na společném dluhu. A, C i D tedy mohou započíst pohledávku Y vůči pohledávce X do výše odpovídající $3/16$ pohledávky X.

4.4.4. Může věřitel započtení směřovat vůči jinému spoludlužníku než tomu, který má vůči věřiteli vzájemnou pohledávku?

Jde o otázku, zda by bylo možné podle § 1984 odst. 1 OZ postupovat i „z druhé strany“, tj. zda by mohl věřitel adresovat námitku započtení tomu solidárně zavázanému dlužníku, který sám vůči věřiteli sice nemá vzájemnou pohledávku, ale mohl by v souladu s tímto ustanovením započíst vůči věřiteli mimo vzájemnost pohledávku svého spoludlužníka do stanovené výše. Když má spoludlužník tuto možnost, měl by mít možnost podle § 1984 odst. 1 OZ zrcadlově postupovat i věřitel?

Souhlasím s názorem M. Jägera, že by tomu tak být nemělo.⁹⁰ Mám za to, že smyslem § 1984 odst. 1 OZ je reflektovat skutečnost, že právně sice každý ze spoludlužníků dluží celý dluh a věřitel po nich může požadovat plnění v celé výši bez ohledu na jejich vnitřní poměry na dluhu. Avšak čistě materiálně jde o dluh každého spoludlužníka jen do výše odpovídající danému podílu. Důsledky pasivity spoludlužníka, který k započtení vzájemné pohledávky nepřistoupí, ač mohl, ponesou zpravidla všichni spoludlužníci. Zákon proto (krom oprávnění v podobě předběžného a následného postihu) svěruje oprávnění započíst i do rukou solidárně zavázaného dlužníka, jemuž pohledávka za věřitelem nepřisluší. Věřitelovo postavení je spíše jen respektováno tím, že dojde k zániku jeho pohledávky cum satisfactione. Cílem § 1984 odst. 1 však není ochrana věřitele.

Započtení mimo vzájemnost podle § 1984 OZ je navíc, stejně jako jeho kanadská předloha, výjimkou, které je třeba vykládat restriktivně. Pro uvedený postup navíc neexistuje jakákoli zákonná opora. Z těchto důvodů se domnívám, že věřiteli oprávnění započíst proti pohledávce, která nenáleží spoludlužníku, vůči němuž započtení směřuje, nenáleží.

4.4.5. Započtení mimo vzájemnost při následném postihu

Může nastat situace, kdy věřitel vyzval společně a nerozdílně zavázaného dlužníka k plnění větší části dluhu, než by odpovídalo jeho vnitřnímu podílu na dluhu. Dle § 1876 odst. 1 OZ má tento dlužník právo předběžného postihu. Může vyrozumět ostatní spoludlužníky a požadovat

⁹⁰ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 295.

po nich, aby jej v rozsahu na ně připadajících podílů dluhu zbavili. Co se však stane, když dlužník právo předběžného postihu nevyužije a věřiteli vyrovná více, než činil jeho podíl na společném dluhu?

Pokud dlužník vyrovnal více, než činí jeho podíl, smí v souladu s § 1876 odst. 2 OZ vůči ostatním spoludlužníkům uplatnit následný postih. Spoludlužníkům ale zůstávají zachovány všechny námitky, které by mohli uplatnit vůči věřiteli, dal-li by jim k tomu splnivší spoludlužník příležitost uplatněním svého práva předběžného postihu.⁹¹ Patří mezi ně však i námitka započtení?

Podle M. Jägera ano. Pokud solidárně zavázaný dlužník po výzvě věřitele uhradí více, než připadá na jeho podíl, a ostatní spoludlužníci nemohli následkem jeho postupu uplatnit proti pohledávce věřitele své námitky (včetně námitky započtení), zůstanou jim zachovány při následném regresi. To platí bez ohledu na to, že mezi dlužníkem, který uplatnil následný postih, a spoludlužníky, kteří následkem neuplatnění předběžného postihu nemohli vůči věřiteli započíst, není splněn předpoklad vzájemnosti pohledávek. Spoludlužník, který měl vzájemnou pohledávku za věřitelem, ji nyní může započíst vůči splnivšímu dlužníku. Spoludlužníci, jimž pohledávka za věřitelem nepřísluší, tuto možnost mají také, jsou ale stále omezeni výší podílu dle § 1984 odst. 1 OZ.⁹²

S tímto názorem se ztotožňuji, přesto bych k němu ráda něco poznamenala. Zákon totiž toho oprávnění spoludlužníkům výslovně nepřiznává. Musíme se proto ptát, z čeho jej dovodíme.

V úvahu přichází tři ustanovení, a to § 1876 OZ, § 1936 a § 1937 OZ.

Použití § 1936 se nemusí zdát vhodným, protože upravuje situaci, kdy věřiteli plní jiná osoba než dlužník. Každý ze solidárně zavázaných dlužníků je ovšem dlužníkem celého dluhu. I kdyby plnil více, než činí jeho podíl, plnil by *vlastní* dluh. Soudobá,⁹³ ale i prvorepubliková⁹⁴ právní věda však namítá, že spoludlužníci plní svůj dluh pouze formálně; v rozsahu převyšujícím svůj podíl plní materiálně cizí dluh. Analogické použití dnešního § 1936 odst. 2 OZ dovodila i prvorepubliková judikatura.⁹⁵ J. Sedláček k tomu doplnil, že pohledávka dlužníka za ostatními spoludlužníky už solidární povahu mít nebude.⁹⁶ Tento závěr je ale problematický, protože automaticky předpokládá, že úprava splnění (kam spadá i § 1936 OZ) je bez dalšího analogicky

⁹¹ Pokud by dlužník vůči spoludlužníkům uplatnil preventivní postih, spoludlužníci by však své námitky vůči věřiteli odmítli uplatnit, nemohli by své námitky uplatnit ani vůči splnivšímu dlužníku v rámci následného postihu. ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA, a kol. (2014) op. cit. pozn. 17, (k § 1876 OZ).

⁹² JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 294-295.

⁹³ GURIČOVÁ, Jana, POROD, Jakub. § 1876 [Námitky, preventivní a následný regres]. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 16.

⁹⁴ ROUČEK, SEDLÁČEK a kol. (1937) op. cit. pozn. 60, str. 232.

⁹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 2. 5. 1936, sp. zn. R II 111/36.

⁹⁶ SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol. (1937) op. cit. pozn. 60, str. 233.

použitelná na úpravu započtení. To ovšem není závěr, který by zastával i Nejvyšší soud.⁹⁷ Z tohoto důvodu bych se opatrně přiklonila k jinému řešení.

Použití § 1937 OZ je složitější. Obecně nemá postih uplatněný splnivším solidárně zavázaným dlužníkem povahu subrogačního regresu, ale regresu rozvrhového.⁹⁸ To ale nemusí platit vždy. Záleží na funkci pasivní solidarity. Ta totiž může spočívat především v zajištění dluhu.⁹⁹ Pak by se dalo uvažovat o použití § 1937 odst. 2 OZ. J. Guričová a J. Porod tak činí právě s odůvodněním, že smyslem a účelem pasivní solidarity může být i zajištění závazku.¹⁰⁰

Jde o logickou úvahu. Je tu ale jiný problém s použitím § 1937 odst. 2 OZ. Je totiž přinejmenším sporné, zda mezi práva s pohledávkou spojená ve smyslu druhé věty tohoto ustanovení patří i právo uplatnit námitku započtení.¹⁰¹ A to zejména poté, co Nejvyšší soud vyloučil možnost, aby ručitel započtel vůči věřiteli pohledávku, kterou má za tímto věřitelem dlužník (blíže viz kapitola 7.).¹⁰² Tím odpadl argument odkazem na § 2024 OZ, z jehož analogické aplikace by bylo možné – nebýt uvedeného rozsudku – oprávněnost započíst mimo vzájemnost dovodit i ve zde posuzované situaci.

Zůstává tak otázka, zda nelze právo spoludlužníků ponechat si námitku započtení mimo vzájemnost dovodit přímo ze spojení obou odstavců § 1876 OZ. Především, že to za možné považují.¹⁰³

Jak již bylo řečeno, společně a nerozdílně zavázanému dlužníku, který vyrovnal více, než činí jeho podíl, náleží od ostatních spoludlužníků náhrada. Jelikož zvažujeme situaci, kdy dlužník, ač mohl, nevyužil svého práva předběžného předstihu, a tím neumožnil spoludlužníkům použít své námitky vůči věřiteli, nepovažuji za vhodné, aby následkem jednání jiné osoby (společně a nerozdílně zavázaného dlužníka), které nemohli ovlivnit, spoludlužníci o své právo přišli. Mám za to, že by jim mělo být zachována *příležitost uplatnit proti pohledávce* (dříve věřitelově, nyní dlužníkově) *své námitky*. Jde totiž o oprávnění, které jim měl vyzvaný dlužník v souladu s první

⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2021, sp. zn. 28 Cdo 2829/2021.

⁹⁸ LAVICKÝ, Petr. § 1876. Notifikace; regres. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 707.

⁹⁹ Nešlo by přitom o jediný institut, který není výslovně zahrnut v dílu osmém hlavy první části čtvrté občanského zákoníku, pojednávajícím o zajištění a utvrzení dluhu, ale který může být použit za stejným účelem. Podobně lze sjednat přistoupení k dluhu, výhradu vlastnického práva apod.

¹⁰⁰ GURIČOVÁ, Jana, POROD, Jakub. § 1876. Námitky, preventivní a následný regres. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 17. Shodně JENDŽELOVSKÝ, M. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA, a kol. (2014) op. cit. pozn. 17, (k § 1876 OZ).

¹⁰¹ POROD, Jakub. § 1937. Plnění ze zajištění. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 8.

¹⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2021, sp. zn. 23 Cdo 2475/2019, uveřejněný pod č. 14/2022 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

¹⁰³ Ke stejnému závěru dochází i GURIČOVÁ, Jana, POROD, Jakub. § 1876. Námitky, preventivní a následný regres. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 16.

větou § 1876 odst. 1 OZ umožnit realizovat. V rámci následného regresu by tak měli být oprávněni uplatnit stejné námitky, o jaké je připravila třetí osoba (splnivší dlužník) neuplatněním svého práva předběžného postihu.

Uvedená úvaha pracuje s předpokladem, že právo k plnění nevyzvaných spoludlužníků uplatnit vůči věřiteli své *námitky*¹⁰⁴ podle § 1876 odst. 1 OZ zahrnuje i námitku započtení.

Osobně jsem o tom přesvědčena. To, že dlužník má dát ostatním spoludlužníkům příležitost uplatnit své námitky vůči pohledávce věřitele, neznamená nic jiného, než že by spoludlužníci měli dostat šanci zbavit dlužníka plnění v té části, která přesahuje jeho vnitřní podíl.

Okruh námitek, které by mohli spoludlužníci uplatnit vůči věřiteli, kdyby jim k tomu dal věřitelem vyzvaný dlužník příležitost, by měl přesně odpovídat okruhu, který později mohou spoludlužníci uplatnit vůči dlužníku, který vůči nim vykonal následný postih. Dal-li spoludlužníkům možnost uplatnit jejich námitky vůči věřiteli, a oni tak neučinili, přijdou o ně. Kdyby pak dlužník vůči nim vykonal následný postih, námitky jim již nebudou k dispozici. Nedal-li jim dlužník možnost tyto námitky uplatnit, zůstanou jim zachovány i při případném následném postihu. To považuji za spravedlivé řešení.

Námitka z první věty § 1876 odst. 1 OZ tedy zahrnuje i námitku započtení. Neuplatní-li dlužník předběžný předstih a věřiteli zaplatí více, než připadá na jeho podíl, budou mít spoludlužníci při případném následném postihu právo započíst vůči tomuto dlužníku i své (nevzájemné) pohledávky za věřitelem.

Nedalo by se ale namítnout, že druhá věta prvního odstavce, zejm. část „*aby [spoludlužníka] v tomto rozsahu dluhu jinak zbavili*“, byla zakotvena právě proto, aby započtení vůbec umožnila? A tedy že pojem *námitka* z věty první v sobě námitku započtení neobsahuje a možnost započíst můžeme dovodit až díky větě druhé?

Pochybuji o tom. Důvod, proč byla do prvního odstavce vložena druhá věta, dle mého názoru nespočívá ve výčtu způsobů, jakým lze spoludlužníka dluhu zbavit. To se rozumí z logiky věci. Funkce druhé věty spočívá ve stanovení maximální výše, v jaké lze po spoludlužnících žádat, aby dlužníka zbavili dluhu (tj. jen podle podílů, které na ně připadají). Právo spoludlužníků použít ke zbavení dlužníka části jeho dluhu tedy dovodíme už z pojmu *námitky*.

Domnívám se tedy, že právo spoludlužníků započíst vůči dlužníkovi, který vůči nim uplatňuje následný postih, pohledávku za (původním) věřitelem vyplývá z § 1876 odst. 2 OZ ve spojení s § 1876 odst. 1 OZ. Toto oprávnění je reakcí na to, že následkem jednání třetí osoby,

¹⁰⁴ Pojem *námitky* je vůbec pro započtení mimo vzájemnost zásadní. Blíže k tomuto pojmu viz kapitola 7.3.1.

tedy bez ohledu na svou vůli, by jinak spoludlužníci o svou námitku započtení přišli. Přiznat jim právo započíst mimo vzájemnost tak představuje jediné spravedlivé řešení.

4.4.6. Některé účinky započtení mimo vzájemnost dle § 1984 odst. 1 OZ

Pokud jeden ze solidárně zavázaných dlužníků využije své právo v § 1984 odst. 1 OZ a započte pohledávku svého spoludlužníka do výše podílu tohoto spoludlužníka na společném dluhu, jak se to projeví na celém dluhu?

Započtením mimo vzájemnost může v případě § 1984 odst. 1 OZ zaniknout pouze určitá část společného dluhu. Není přitom důvodu se odchylovat od pravidel částečného splnění jedním ze spoludlužníků při pasivní solidaritě. Účinek započtení mimo vzájemnost se tedy projeví tak, že se v rozsahu provedeného zápočtu sníží společný dluh všech spoludlužníků. Ve zbývajícím rozsahu dluh nezanikne. Všichni spoludlužníci budou i nadále solidárně zavázáni ke splnění zbytku společného dluhu. Ani solidárně zavázaný dlužník, který zápočet provedl, ani spoludlužník, jehož pohledávka byla k započtení použita, se svého závazku vůči věřiteli nezbaví. Všichni spoludlužníci jsou totiž zavázáni až do úplného zániku společného dluhu.¹⁰⁵

Zápočet se ale projeví i ve vnitřním vztahu mezi spoludlužníky. Pokud by byla spoludlužníková pohledávka za věřitelem započtena až do výše jeho podílu na společném dluhu, neměli by ostatní solidárně zavázaní dlužníci právo uplatnit vůči němu postih předběžný ani následný. Pokud bylo započteno v nižším rozsahu, sníží se takto i částka, kterou po něm lze při postizích požadovat.¹⁰⁶

4.5. Započtení při aktivní solidaritě

4.5.1. Koncepce aktivní solidarity

Podle § 1877 OZ je každý ze spoluvěřitelů oprávněn žádat po dlužníku celé plnění. Dokud žádný z nich nevykoná vůči dlužníkovi předstih, může dlužník plnit celý svůj dluh kterémukoli z nich. Po předstihu však smí dlužník plnit už pouze spoluvěřiteli, který jej o plnění požádal jako první. V souladu s § 1877 OZ dlužníku nic nebrání, aby místo splnění započtl. Nemusí jít přitom jen o započtení vzájemných pohledávek, jelikož § 1984 odst. 2 OZ dlužníku solidárně oprávněných věřitelů přiznává právo započíst vůči některému z nich to, co mu spoluvěřitel dluží. I zde je ovšem

¹⁰⁵ LAVICKÝ (2005) op. cit. pozn. 88, s. 156.

¹⁰⁶ HANDLAR, Jirí in PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR (2017) op. cit. pozn. 19, str. 602.

započtení mimo vzájemnosti limitováno. A právě ohledně tohoto limitu panují v právní vědě neshody.

4.5.2. Podíl kterého spoluvěřitele je určující pro limit započtení dle § 1984 odst. 2 OZ?

Z § 1984 odst. 2 OZ se podává, že: „*Dlužník věřitelů oprávněných společně a nerozdílně může vůči některému ze spoluvěřitelů započíst to, co mu spoluvěřitel dluží, jen do výše jeho podílu na společné pohledávce*“.¹⁰⁷ Za použití pouze jazykového výkladu není zcela jasné, ke kterému spoluvěřiteli se přivlastňovací zájmeno *jeho* vztahuje. Není tedy zřejmé, zda je maximální výše započtení omezena vnitřním podílem, v němž se na společné pohledávce podílí buď:

- ten solidárně oprávněný věřitel, vůči němuž dlužník započítává svou pohledávku za jiným spoluvěřitelem, anebo
- ten spoluvěřitel, jenž je zároveň dlužníkem aktivní pohledávky (tedy dlužníkem té pohledávky, kterou kompenzant započítává proti společné pohledávce spoluvěřitelů).

Příklad: Solidárně oprávnění věřitelé A, B a C mají vůči dlužníkovi společnou pohledávku X. Spoluvěřitel A se na pohledávce podílí ve výši 1/7, spoluvěřitel B ve výši 2/7 a spoluvěřitel C 4/7. Dlužník má zároveň pohledávku Y (pouze) za spoluvěřitelem C. Kdyby dlužník směřoval započtení své pohledávky Y vůči B-ovi, do jaké výše by mohl pohledávku Y použít? Zmenšila by se pohledávka X o 2/7, což odpovídá podílu spoluvěřitele B, vůči němuž chce dlužník započíst, anebo o 4/7, což odpovídá podílu spoluvěřitele C, který je zároveň dlužníkem pohledávky Y?

Především, že následujícím výklad popisuje pouze započtení mimo vzájemnost (před výkonem předstihu). Situace, kdy dlužník započítává vůči spoluvěřiteli, který je zároveň jeho dlužníkem, je popsána až na závěr této kapitoly.

Právní věda se v odpovědi rozchází. M. Výtisk zřejmě zastává názor, že rozhoduje podíl toho spoluvěřitele, proti němuž dlužník započítává: „*Pro pasivně započítávanou společnou pohledávku [občanský zákoník] zavádí omezení co do rozsahu započtení tak, že dlužník může vůči spoluvěřiteli započíst svou vlastní pohledávku jenom v rozsahu, jaký odpovídá podílu tohoto spoluvěřitele na společné pohledávce (k vnitřnímu podílu spoluvěřitelů viz § 1122 odst. 3 OZ za použití § 1868 odst. 1 OZ)*“.¹⁰⁸

K čemu se přiklání A. Bányaiová a L. Dolanská Bányaiová, není jasné: „*Má-li několik spoluvěřitelů společnou pohledávku za jedním dlužníkem, může tento dlužník vůči kterémukoli ze spoluvěřitelů započíst pohledávku, kterou za ním má jeden ze spoluvěřitelů, a to pouze do výše*

¹⁰⁷ Zvýrazněno autorkou.

¹⁰⁸ VÝTISK, Michal. § 1984 [Omezení rozsahu započtení u solidárních závazků]. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 5. Zvýrazněno autorkou.

podílu tohoto spoluvěřitele na společné pohledávce. Limit, do něhož může dlužník započíst pohledávku některého ze spoluvěřitelů, je tedy dán výší pohledávky daného spoluvěřitele, a nikoli výší jeho vzájemné pohledávky vůči ostatním spoluvěřitelům.¹⁰⁹ Podobně nejasně se vyjadřuje i J. Šilhán.¹¹⁰

Naopak podle M. Jägera je relevantní podíl toho spoluvěřitele, který je dlužníkem aktivní pohledávky.¹¹¹ K tomu se zřejmě přiklání i J. Handlar – z jeho argumentace to ale nelze jednoznačně vyvodit, neboť se předně zabývá otázkou, zda vůbec jde o úpravu započtení mimo vzájemnost, a výslovně se nevyjadřuje k tomu, či podíl na společné pohledávce má být reflektován.¹¹²

Nejednoznačné formulace ve vyjádření některých autorů si vysvětlují tím, že nevzali v úvahu možnost, aby dlužník započtl mimo vzájemnost, tj. i vůči tomu spoluvěřiteli, který zároveň není dlužníkem aktivní pohledávky. To je zároveň odpovědí na otázku J. Handlara, proč by dlužník nemohl započíst v plné výši.¹¹³ Je totiž pravdou, že před vykonáním předstihu některým spoluvěřitelem nedává z pohledu dlužníka valného smyslu, aby započtl vůči jinému spoluvěřiteli, než za kterým má vzájemnou pohledávku. Užitečnost započtení mimo vzájemnost se však plně projeví právě až po vykonání předstihu.

Jasně řešení předložené otázky se naopak podává z právního předpisu, v němž se český zákonodárce při přejímání této úpravy inspiroval, konkrétně z článku 1678 aliney druhé CCQ. Ten již jednotlivé spoluvěřitele rozlišuje: „*A debtor, whether solidary or not, may not set up compensation against one of the solidary creditors for what a co-creditor owes him, except for the share of that co-creditor in the solidary claim.*“ Ještě jednoznačnější je francouzské znění: „*Le débiteur, qu'il soit ou non solidaire, ne peut opposer à un créancier solidaire la compensation de ce qu'un cocréancier lui doit, excepté pour la part de ce dernier dans la créance solidaire.*“¹¹⁴ Z tohoto znění se podává, že rozhodný pro započtení mimo vzájemnost je podíl toho spoluvěřitele, který je zároveň dlužníkem aktivní pohledávky. Nejde tedy o podíl spoluvěřitele, vůči němuž dlužník započítává.

Posledně uvedený výklad potvrzuje i A. Bélanger. Podle něj tato úprava koresponduje s požadavkem vzájemnosti. V rozporu s ním by naopak bylo, kdyby dlužník mohl započíst více,

¹⁰⁹ BÁNYAIOVÁ, Alena a DOLANSKÁ BÁNYAIOVÁ Lucie. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA, a kol. (2014) op. cit. pozn. 17, (k § 1984 OZ).

¹¹⁰ ŠILHÁN, Josef. § 1984. Započtení v rámci solidárních závazků. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 1136-1137.

¹¹¹ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 298.

¹¹² HANDLAR, Jiří in PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR (2017) op. cit. pozn. 19, str. 603.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Zvýrazněno autorkou.

než připadá na podíl spoluvěřitele, za nímž má dlužník pohledávku, na společné pohledávce. Podmínka vzájemnosti při započtení musí totiž být naplněna mezi *pohledávkami*.¹¹⁵

Tento argument podporuje i povaha aktivní solidarity. Poté, co by dlužník uhradil celý dluh jednomu ze solidárně oprávněných věřitelů (resp. kdykoli, kdy by dlužník spoluvěřiteli splnil více, než činí spoluvěřitelův vnitřní podíl na společné pohledávce), vznikl by mezi spoluvěřiteli regresní vztah. Spoluvěřitelé, kterým dlužník neplnil, by měli právo, aby jim solidárně oprávněný věřitel, jenž plnění od dlužníka obdržel, vyrovnal částku, která odpovídá jejich podílům.¹¹⁶ Pro započtení je pak rozhodující ten podíl, jehož výši by odpovídalo plnění, které by mohl spoluvěřitel požadovat po solidárně oprávněném věřiteli, jemuž dlužník plnil více, než odpovídá podílu tohoto solidárně oprávněného věřitele na společné pohledávce. Jde totiž o tu část pohledávky, kterou by jinak musel solidárně oprávněný věřitel, vůči němuž dlužník započtl, odevzdat svému spoluvěřiteli v rámci následného postihu.

Zákonodárce si uvědomuje, že může nastat situace, kdy vůči dlužníku vykoná předstih ten spoluvěřitel, který není zároveň jeho dlužníkem (ač taková osoba existuje). Vykonáním předstihu by se vymahatelnost koncentrovala u tohoto spoluvěřitele a dlužník by již jinému plnit nemohl. To přesto, že dlužníková pohledávka již byla splatná, resp. měl dlužník alespoň právo požadovat její předčasné uspokojení (blíže viz kapitola 2.). Zákonodárce proto považoval za vhodné, aby dlužník o možnost započtení v důsledku jednání třetí osoby (výkonem předstihu spoluvěřitele bez vzájemného dluhu) zcela nepřišel. Zkombinoval tak úpravu započtení a aktivní solidarity, což si vyžádalo částečnou modifikaci těchto institutů. Podle obecných pravidel započtení by k němu totiž vůbec nemohlo dojít. Chybí vzájemnost pohledávek, neboť spoluvěřitel, vůči němuž dlužník započítává, sám není dlužníkem aktivní pohledávky. Dle obecných pravidel ovládajících aktivní solidaritu by dlužník mohl – do výkonu práva předstihu některým ze spoluvěřitelů – splnit celý dluh jakémukoli z nich, protože vnitřní podíly mezi spoluvěřiteli nehrají navenek roli. Solidárně oprávněný věřitel, který dlužníka o plnění žádá, si ale také zaslouží ochranu, sám totiž dlužníkem kompenzanta není. Dlužník vůči němu proto může namítnout svou vzájemnou pohledávku za jiným spoluvěřitelem jen do té výše, v níž by musel solidárně oprávněný věřitel plnění jinému spoluvěřiteli (dlužníkovi aktivní pohledávky) odevzdat v případě následného postihu.

¹¹⁵ BÉLANGER, André. *JurisClasseur Québec, Obligations et responsabilité civile*. Canada: LexisNexis. 2022. Str. 6 kap. 14. Dostupné z: <https://advance-lexis-com.ezproxy.usherbrooke.ca/canadaresearchhome/?pdmfid=1505209&crd=bc261d35-efb0-4c00-88df-83c779b754af&ecompe=qd2tk&prid=e75677ba-782e-47c5-abab-b9e33ac3eece>.

¹¹⁶ LAVICKÝ, Petr. § 1877. Vztah mezi spoluvěřiteli a dlužníkem. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 713. Shodně GURIČOVÁ, Jana, POROD, Jakub. § 1877. Plnění jednomu z několika věřitelů. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 12.

Dlužníku tak sice zůstává možnost započíst, ale pouze do výše podílu spoluvěřitele, který je zároveň jeho dlužníkem. Tak je reflektována skutečnost, že mezi spoluvěřiteli ve skutečnosti existují vnitřní podíly. Pro započtení je přitom rozhodný podíl toho spoluvěřitele, který dlužníku neuhradil to, co podle právé měl.

Můžeme tak uzavřít, že pro výši započtení mimo vzájemnost podle § 1984 odst. 2 OZ je rozhodující podíl toho spoluvěřitele, který je dlužníkem započítávané pohledávky.

Jak by tomu ale bylo v případě, kdy by dlužník zamýšlel započíst vůči tomu spoluvěřiteli, který je zároveň jeho dlužníkem? Je dlužník stále omezen výší podílu tohoto spoluvěřitele na společné pohledávce, anebo se v tomto případě žádná limitace neuplatní?

Dle J. Šilhána se omezení maximální výší podílu uplatní i tehdy, když dlužník započítává vůči spoluvěřiteli, který je dlužníkem aktivní pohledávky. Argumentuje tím, že zákon v tomto ohledu spoludlužníky vůbec nerozlišuje.¹¹⁷ Jäger podporuje stejný závěr argumentem, že pouze v tomto rozsahu se obě pohledávky kryjí.¹¹⁸

Sama bych se přiklonila spíše k opačnému závěru. Nemohu rozporovat, že čistě podle jazykového výkladu zákon v § 1984 odst. 2 OZ nerozlišuje započtení vzájemné a nevzájemné. Mám ovšem za to, že smysl a účel hovoří jinak.

Při výkladu právních předpisů se nemůžeme omezovat pouze na jejich doslovné znění, nýbrž musíme přihlížet i k jejich smyslu a účelu. Úprava § 1984 odst. 2 OZ připouští výjimku z pravidel ovládajících aktivní solidaritu (kdy obecně by ve vztahu k dlužníku neměly hrát vnitřní podíly spoluvěřitelů na společné pohledávce vliv), protože ve stejné normě zároveň připouští i výjimku ze vzájemnosti započtení (k účelu tohoto pravidla viz výše). Pokud ale dlužník započítává proti tomu spoluvěřiteli, který je zároveň jeho dlužníkem, podmínka vzájemnosti je naplněna. Chránit dlužníka připuštěním započtení mimo vzájemnost poté netřeba. Stejně tak postrádá smysl výjimka z pravidel aktivní solidarity, vnitřní podíly by proto neměly hrát roli. Bude stačit, že se existence podílů projeví až při následném postihu mezi spoluvěřiteli.

Při výkladu bychom tak dle mého názoru měli přistoupit k teleologické redukci. Dikce § 1984 odst. 2 OZ je sice v tomto smyslu z jazykového hlediska jednoznačná – čistě podle této metody by se měl vnitřní podíl na společné pohledávce zohledňovat, ať již dlužník započte svou pohledávku za jedním ze spoluvěřitelů vůči kterémukoli z nich. Tomu ale neodpovídá smysl a účel daného ustanovení (jak nastíněn výše). Dikce § 1984 odst. 2 OZ je tak širší, než odpovídá právním principům i účelu, z nichž toho ustanovení vychází. Nerozlišuje dostatečně jednotlivé případy,

¹¹⁷ ŠILHÁN, Josef. § 1984. Započtení v rámci solidárních závazků. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 1137.

¹¹⁸ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 298.

keré by z pohledu svého smyslu a účelu rozlišovat měla. V tomto ohledu tedy postrádá doplnění, které by stanovilo výjimku z obecného pravidla. Konkrétně by šlo o výjimku v tom případě, kdy dlužník započte svou vzájemnou pohledávku, tedy když započte vůči tomu spoluvěřiteli, který je zároveň jeho dlužníkem. Tento nedostatek by tak měl dle mého názoru být překonán právě použitím teleologické redukce, tj. omezením věcného rozsahu právní normy jejím účelem.¹¹⁹

Přiklámím se proto k závěru, že dlužníku smí započíst své *vzájemné* pohledávky za spoluvěřitelem, který je dlužníkem aktivní pohledávky, bez omezení na výši podílu tohoto spoluvěřitele na společné pohledávce.

Příklad: Solidárně oprávnění věřitelé A, B a C mají vůči dlužníkovi společnou pohledávku X. Spoluvěřitel A se na pohledávce podílí ve výši 1/7, spoluvěřitel B ve výši 2/7 a spoluvěřitel C 4/7. Dlužník má zároveň pohledávku Y (pouze) vůči spoluvěřiteli C. Kdyby si dlužník usmyslel započíst svou pohledávku Y vůči spoluvěřiteli B v souladu s § 1984 odst. 2 OZ, do jaké maximální výše by mohl pohledávku Y použít? Dlužník by mohl započíst svou pohledávku Y, jejímž dlužníkem je spoluvěřitel C, vůči spoluvěřiteli B pouze do výše odpovídající 4/7 pohledávky X (což odpovídá podílu C-a na společné pohledávce X). Pokud by chtěl dlužník započíst vůči A-ovi, řešení by se nezměnilo. Pokud by ale chtěl započíst vůči C-ovi, mohl by použít svou pohledávku Y do výše, do které se kryje s pohledávkou X. V tomto vztahu (mezi dlužníkem a C-em) by totiž bylo požadavku vzájemnosti pohledávek učiněno zadost.

4.5.3. Co když některý spoluvěřitel již vykonal právo předstihu?

Není pochyb o tom, že dokud žádný ze spoluvěřitelů právo předstihu dle § 1877 OZ nevykoná, nic dlužníku nebrání využít své oprávnění a započíst vůči některému ze solidárně oprávněných věřitelů pohledávku, kterou má dlužník za jiným spoluvěřitelem. Pokud má dlužník více pohledávek, může je započíst vůči jednomu spoluvěřiteli, některým z nich nebo všem.¹²⁰ Pokud ale započítává nevzájemné pohledávky, musí brát zřetel na zákonný limit výše podílu spoluvěřitele, který je dlužníkem započítávané pohledávky.

K řešení se nabízí dvě otázky. Nejprve, zda by mohl dlužník (do zákonného limitu) započíst vůči solidárně oprávněnému věřiteli, který dlužníka vyzval k plnění, svou pohledávku za jiným spoluvěřitelem i po tomto vyzvání.

Dle P. Kavana to možné není – po vykonání předstihu smí dlužník započíst už jen své vzájemné pohledávky vůči tomuto solidárně oprávněnému věřiteli. Vykonáním práva předstihu

¹¹⁹ K teleologické redukci viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2016, sp. zn. 32 Cdo 5685/2015 či nález Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. I. ÚS 318/06, uveřejněný pod č. 221/2007 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu.

¹²⁰ ŠILHÁN, Josef. § 1984. Započtení v rámci solidárních závazků. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 1137.

totiž dochází ke koncentraci vymahatelnosti pohledávky u toho věřitele, který předstih vykonal. Z toho, že dlužník pak musí plnit právě jen tomuto věřiteli, dovozuje, že dlužník k plnění nemůže použít nevzájemnou pohledávku. Navíc poukazuje na nejasnost spojení „*výše podílu spoluvěřitele na společné pohledávce*“, jejíž bezrozporné vyložení při připuštění započtení mimo vzájemnost i po výkonu práva předstihu nenachází.¹²¹

J. Šilhán také upozorňuje na koncentraci vymahatelnosti u solidárně oprávněného věřitele, který vykonal předstih. Z faktu, že dlužník poté nemá právo plnit ostatním spoluvěřitelům, dovozuje, že odpadl předpoklad oprávněnosti plnit vlastní dluh vůči ostatním spoluvěřitelům, což by podle něj mohlo započtení bránit. Jedním dechem ale dodává, že tento předpoklad byl v minulosti naplněn a odpadl až následkem jednostranného právního jednání (výkonem práva předstihu) jedním ze spoluvěřitelů. Nabízí proto dva pohledy:¹²²

Dle prvního je tento jednostranný zásah (výkon práva předstihu spoluvěřitelem) projevem podstaty aktivní solidarity (obecně vstřícnější k věřitelům), a dlužník by tak nadále mohl namítat jen své *vzájemné* pohledávky. To z logiky věci znamená, že pak by mohl dlužník započíst svou pohledávku jen tehdy, pokud by předstih vykonal právě ten spoluvěřitel, který je zároveň dlužníkem kompenzanta.

Dle druhého je třeba mít na zřeteli, že jednostranně nelze zasáhnout do nabytých práv účastníka. Proto by dlužník měl mít možnost započíst i ty nevzájemné pohledávky, které byly k započtení způsobilé před výkonem práva předstihu. I po koncentraci vymahatelnosti by stále šlo o společnou pohledávku, oprávněn přijmout plnění by ale byl jen věřitel vykonavší předstih a dlužník by musel plnit právě a pouze jemu. Limit do výše podílu spoluvěřitele, který je dlužníkem kompenzanta, by zůstal zachován. Tento názor zřejmě podporuje M. Výtisk.¹²³ Výkon práva předstihu by tak měl vliv pouze na to, kterému spoluvěřiteli musí dlužník jako jedinému plnit. To značí, že i kdyby předstih vykonal ten spoluvěřitel, který není zároveň v postavení dlužníka kompenzanta, mohl by mu dlužník společné pohledávky namítnout své nevzájemné pohledávky za jiným spoluvěřitelem, pokud k tomu byl před výkonem práva předstihu oprávněn. Důvodem by bylo to, že před výkonem práva předstihu byl dlužník oprávněn svůj vlastní dluh

¹²¹ KAVAN (2016) op. cit. pozn. 25, s. 106-107.

¹²² ŠILHÁN, Josef. § 1984. Započtení v rámci solidárních závazků. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 1137.

¹²³ VÝTISK, Michal. § 1984 [Omezení rozsahu započtení u solidárních závazků]. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 5. Tento závěr ale nečiním s jistotou, neboť M. Výtisk uvádí, že: „*Pro pasivně započítávanou společnou pohledávku zavádí [občanský zákoník] omezení co do rozsahu započtení tak, že dlužník může vůči spoluvěřiteli započíst svou vlastní pohledávku jenom v rozsahu, jaký odpovídá podílu tohoto spoluvěřitele na společné pohledávce (k vnitřnímu podílu spoluvěřitelů viz § 1122 odst. 3 za použití § 1868 odst. 1). Toto omezení platí bezvýjimečně jak do okamžiku vykonání práva předstihu jedním ze spoluvěřitelů, tak i po něm.*“ To spíše naznačuje, že M. Výtisk možnost započtení mimo vzájemnost vůbec nepředvídal. Těžko se proto určuje, jakými pravidly by se při takovém započtení řídil.

splnit. Stále by ale trvalo omezení výši podílu spoluvěřitele, který je dlužníkem aktivní pohledávky, na společné pohledávce.¹²⁴ Toto stanovisko zastává i J. Handlar¹²⁵ a M. Jäger¹²⁶.

Jak už jsem zčásti předeslala v předchozí kapitole, považuji za jediný správný výklad ten, který umožní dlužníku započíst (do zákonného limitu) svou pohledávku za spoluvěřitelem i tehdy, když jej k plnění vyzval jiný solidárně oprávněný věřitel.

Na rozdíl od J. Šilhána si nemyslím, že problém činí ztráta oprávněnosti dlužníka plnit svůj vlastní dluh (§ 1982 odst. 1 OZ) vůči spoluvěřitelům, kteří právo předstihu nevykonali. Ten solidárně oprávněný věřitel, který předstih vykonal, je totiž věřitelem celé pohledávky a dlužník má vůči němu právo (i povinnost) plnit celý svůj dluh. Je to právě on, komu bude dlužník plnit jako adresátovi započtení, třebaže nevzájemnou pohledávku. Splnitelnost dlužníkovu dluhu vůči ostatním spoluvěřitelům proto není pro tento případ vůbec rozhodná.

U solidárně oprávněného věřitele, který dlužníka vyzval k plnění, se jistě koncentruje vymahatelnost pohledávky. To ale započtení nebrání, neboť dlužník započtením uspokojí právě jeho (i když pomocí své pohledávky za jiným spoluvěřitelem). Faktem zůstává, že pokud by dlužník plnil celý svůj dluh solidárně oprávněnému věřiteli, který dlužníka k plnění vyzval, musel by tento věřitel v rámci následného postihu odevzdat spoluvěřiteli, který je zároveň dlužníkem kompenzanta, jeho (spoluvěřitelův) podíl. Ve výsledku bychom se tedy dostali do úplně stejné situace, jako kdybychom připustili, aby dlužník i po vyzvání solidárně oprávněným věřitelem započtl vůči němu (v zákonné výši) pohledávku, kterou má za jiným spoluvěřitelem. Navíc, pokud bychom tuto možnost nepřipustili, stala by se úprava v § 1984 odst. 2 OZ prakticky obsolentní. Započtení mimo vzájemnost by pak bylo možné jen před výkonem předstihu. V tom případě, jak správně poukazuje J. Handlar,¹²⁷ by omezení na výši podílů jednoho ze spoluvěřitelů nedávalo smysl, protože v této fázi může dlužník splnit celý dluh kterémukoli ze spoluvěřitelů¹²⁸ – včetně toho, za kterým má vzájemnou pohledávku. Před výkonem předstihu má tedy dlužník možnost započíst svou pohledávku i do té výše, v jaké se kryje se společnou pohledávkou

¹²⁴ Shodně (co se týče trvání limitace tímto podílem) JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 299 a 300. Sama bych ale jinak posoudila situaci, pokud by byl spoluvěřitel, který vykonal předstih, zároveň dlužníkem vzájemné pohledávky za ním (vůči němu bych dovodila dlužníkovu oprávnění započíst svou pohledávku bez ohledu na daný limit – viz níže).

¹²⁵ HANDLAR, Jiří in PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR (2017) op. cit. pozn. 19, str. 603. Dovožuji tak z věty: „*Za této situace se jeví jako racionální umožnit dlužníku započíst proti oprávněnému věřiteli pohledávku, kterou má vůči jinému věřiteli do výše jeho podílu.*“ Zvýrazněno autorkou.

¹²⁶ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 300.

¹²⁷ HANDLAR, Jiří in PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR (2017) op. cit. pozn. 19, str. 603.

¹²⁸ LAVICKÝ, Petr. § 1877. Vztah mezi spoluvěřiteli a dlužníkem. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 714.

spoluvěřitelů. Proto se smysl úpravy započtení mimo vzájemnost podle § 1984 odst. 2 OZ projeví až po vykonání předstihu.

Druhou otázkou je, zda by mohl dlužník poté, co jej solidárně oprávněný věřitel vyzval k plnění, započíst svou pohledávku, kterou má za tímto solidárně oprávněným věřitelem, vůči jinému spoluvěřiteli (který dlužníka k plnění nevyzval).

Až v tomto bude relevantní úvaha J. Šilhána o ztrátě dlužníkovy oprávnění plnit vlastní dluh podle § 1982 odst. 1 OZ. Vymahatelnost se koncentruje u věřitele, který dlužníka k plnění vyzval. Vůči ostatním spoluvěřitelům již právo plnit pozbyl. Proto se domnívám, že dlužník poté nebude moci započíst své pohledávky vůči těm spoluvěřitelům, kteří dlužníka k plnění nevyzvali.

Změní se uvedené závěry, pokud dlužníka vyzve k plnění ten solidárně oprávněný věřitel, který je zároveň jeho dlužníkem?

Podle M. Jägera se i případě, kdy předstih vykoná spoluvěřitel, za nímž má dlužník vzájemnou pohledávku, použije limit v § 1984 odst. 2 OZ. Soudí tak na základě faktu, že na rozdíl od pasivní solidarity, kde zákon opravňuje solidárně zavázaného dlužníka započíst pohledávku jiného svého spoludlužníka, v případě aktivní solidarity zákon dlužníka naopak omezuje, a to danou výší podílu.¹²⁹ Dlužník tak má být oprávněn započíst svou vzájemnou pohledávku vůči tomuto spoluvěřiteli jen do výše podílu tohoto spoluvěřitele na společné pohledávce.¹³⁰

Osobně vidím smysl § 1984 odst. 2 OZ odlišně. Podle mého názoru tato úprava dlužníka neomezuje, naopak jej zvýhodňuje, a to právě tím, že mu umožní započíst i mimo vzájemnost. Bez ní by totiž dlužník poté, co vůči němu vykonal předstih ten solidárně oprávněný věřitel, za nímž dlužník vzájemnou pohledávku nemá, nemohl započíst svou pohledávku za jiným spoluvěřitelem. Jak již bylo vícekrát řečeno, stanovený limit jen reaguje na výjimku z předpokladu vzájemnosti pohledávek a chrání solidárně oprávněného věřitele, který vykonal předstih. Kdyby tato hranice neexistovala, dlužník by prakticky úplně obešel úpravu předstihu. Spoluvěřitel, co předstih vykonal a vůči němuž bylo započteno i nad zákonnou hranici, by pak musel svůj podíl na společné pohledávce vymáhat na tom ze spoluvěřitelů, jehož dluh vůči dlužníkovi započtením zanikl. Zákonný limit pro započtení mimo vzájemnost naopak v rozporu s úpravou předstihu není. Jeho výsledkem je pouze to, že solidárně oprávněný věřitel, který dlužníka k plnění vyzval, nebude

¹²⁹ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 302.

¹³⁰ Zároveň ale platí, že spoluvěřitele se vzájemnou pohledávkou podobné omezení nesvazuje. Ten tedy může započíst bez ohledu na daný limit. Rozsah oprávnění započíst společnou pohledávku spoluvěřitelů a pohledávku dlužníka za jedním z nich se tedy bude lišit podle toho, zda k němu dříve přistoupí dlužník nebo spoluvěřitel, za nímž má dlužník vzájemnou pohledávku. Viz JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 302.

muset v rámci následného postihu odevzdávat spoluvěřiteli, jehož dluh započtením (zčásti) zanikl, na něj připadající podíl.

Vykoná-li tedy předstih ten spoluvěřitel, za nímž má dlužník vzájemnou pohledávku, pak nejen že proti němu bude moci dlužník svou vzájemnou pohledávku započíst, ale navíc nebude ani omezen limitem spoluvěřitele na společné pohledávce. Stanovený limit je tu od toho, aby reagoval za připuštění výjimky ze vzájemnosti pohledávek. Chrání solidárně oprávněného věřitele, který vykonal předstih. Tomu se díky limitu nedostane skutečného plnění pouze do té výše, ve které by jej stejně musel v rámci následného postihu odevzdat tomu spoluvěřiteli, který je kompenzantovým dlužníkem. Pokud ale předstih vykoná právě ten věřitel, za nímž má dlužník vzájemnou pohledávku, není takové ochrany třeba. Předpoklad vzájemnosti pohledávek je totiž naplněn.

4.5.4. Některé účinky započtení mimo vzájemnost dle § 1984 odst. 2 OZ

Pokud dlužník využije své právo v § 1984 odst. 2 OZ, jak se to projeví na společné pohledávce?

I pro aktivní solidaritu platí, že nastanou objektivní účinky zániku (části) dlužníkovu dluhu s uspokojením věřitelů. Postupovat se bude stejně, jako kdyby dlužník společnou pohledávku (částečně) splnil. Společná pohledávka zanikne do té výše, jak to odpovídá podílu spoluvěřitele, který je zároveň kompenzantovým dlužníkem, na společné pohledávce. Ani spoluvěřitel, jehož podíl byl pro výši započtení určující, ani solidárně oprávněný věřitel, vůči němuž dlužník započte, o své postavení spoluvěřitele společné pohledávky nepřijdou. Zůstanou solidárně oprávněnými až do chvíle, než bude uspokojena celá společná pohledávka. Všichni solidárně oprávnění věřitelé jsou totiž věřiteli celé pohledávky až do jejího celého uspokojení. Vnitřní podíly ze vztahu mezi nimi navzájem se projeví až v rámci následného postihu.¹³¹

4.6. Dílčí shrnutí

Ať jde o solidaritu na straně dlužnické či věřitelské, dává zákon v § 1984 OZ možnost započíst mimo vzájemnost dlužníkovi. Toto pravidlo umožňuje skloubit institut započtení, pro které je obecně vyžadována vzájemnost pohledávek, s institutem solidarity, dle jejíž pravidel nejsou vnitřní podíly na společném dluhu mezi spoludlužníky, resp. na společné pohledávce mezi spoluvěřiteli, navenek vůbec relevantní. Dlužník, který k započtení přistupuje, tak sice smí učinit i mimo vzájemnost a započíst pohledávku svého spoludlužníka vůči pohledávce věřitele, resp. započíst vůči jednomu ze solidárně oprávněných věřitelů to, co dlužníku dluží jiný spoluvěřitel.

¹³¹ LAVICKÝ (2005) op. cit. pozn. 88, s. 156.

Musí přitom ale brát ohled na výši podílu, v němž se spoludlužník, jehož pohledávku dlužník započítává, podílí na společném dluhu, resp. v němž se spoluvěřitel, který je zároveň dlužníkem aktivní pohledávky, podílí na společné pohledávce. Zákonodárce totiž považoval za vhodné zohlednit, že následky pasivity spoludlužníka, který svou vzájemnou pohledávku za věřitelem sám nezapočte (ač mohl), resp. spoluvěřitele, který svůj dluh dlužníkovi neplní (ač měl), mohou mít negativní dopady i na dlužníka. Přiznal mu tedy právo započíst i mimo vzájemnost a ochranu dalších dotčených subjektů zajistil tím, že započtení limitoval do výše relevantních vnitřních podílů.

Dalo by se tedy zobecnit, že úprava v § 1984 OZ směřuje k zachování spravedlnosti ve vztazích ovládaných solidaritou, a to především tím, že se snaží omezit negativní dopady neaktivity daných osob do sféry dlužníka.

5. K postoupení pohledávky

Další zákonem zakotvený případ započtení mimo vzájemnost nalezneme v úpravě postoupení (cese). Dle § 1884 odst. 1 OZ si dlužník zachová i po postoupení všechny námitky proti pohledávce, které mu příslušely v době postoupení. Dlužník (debitor cessus) smí své vzájemné pohledávky za postupitelem (cedentem) namítat i vůči postupníkovi (cesionáři), i když tyto pohledávky v době postoupení ještě nebyly *splatné*.¹³² Musí ale postupníkovi své pohledávky oznámit ve lhůtě bez zbytečného odkladu poté, co se o postoupení dozvěděl.

Zákon tedy pracuje s konstrukcí, podle které:

- 1) Adresátem jednostranného právního jednání dlužníka směřujícího k započtení na postoupenou pohledávku je (poslední) postupník (nynější věřitel postoupené pohledávky).
- 2) Dlužník k započtení adresovanému (poslednímu) postupníku namítá svou pohledávku, kterou disponoval vůči prvnímu postupiteli již v době, kdy k postoupení došlo, a tato pohledávka za postupitelem mu stále náleží.

I v souvislosti s touto úpravou vyvstává několik otázek, jež bych v následujícím výkladu ráda objasnila. Předpokládám, že přitom vyjde najevo, proč je tato výjimka z předpokladu vzájemnosti pohledávek při započtení potřebná.

5.1. Původ a jiné právní úpravy

Důvodová zpráva svůj inspirační zdroj neuvádí. Vyjadřuje se pouze k úpravě postoupení jako celku, a to v tom smyslu, že vychází z dosavadní úpravy při zohlednění institutu postoupení

¹³² K výkladu tohoto pojmu viz kapitola 5.4.

v dalších právních řádech a Návrhu evropského zákoníku o smlouvách (CEC).¹³³ Nic konkrétnějšího se nedozvídáme.

Na rozdíl od úpravy započtení mimo vzájemnost při solidaritě podle § 1984 OZ není započtení nevzájemných pohledávek po postoupení v našem právním řádu žádnou novinkou. V obecném zákoníku občanském bylo toho pravidlo zakotveno v § 1396 OZO ve spojení s § 1442 OZO. Přímou specifikovalo, které své pohledávky může dlužník k započtení použít, byla-li postoupená pohledávka postupně převedena na několik osob. Patřily mezi ně jednak pohledávky, které měl dlužník v době prvního postupu za svým prvním věřitelem (tj. za prvním postupitelem). A jednak ty pohledávky, které měl za svým posledním věřitelem (tj. za posledním postupníkem). Nemohl však započíst své pohledávky za žádným z mezipostupníků.¹³⁴ Obdobné pravidlo formuloval v § 1312 i vládní návrh československého občanského zákoníku z roku 1937.¹³⁵

Předchozí právní úprava, která zákonodárci zřejmě posloužila jako hlavní inspirační zdroj pro tu současnou, obsahovala toto oprávnění v § 529 odst. 2 OZ 1964 a § 363 ObchZ.

Započtení mimo vzájemnost v případě postoupení pohledávky nezůstává stranou pozornosti ani v evropských kodifikačních projektech. Například článek 9.1.13 odst. 2 Zásad UNIDROIT umožňuje dlužníku započíst vůči postupníkovi všechny své pohledávky za postupitelem, které mohl dlužník započíst vůči postupiteli do té doby, než bylo dlužníku postoupení notifikováno.¹³⁶

Mírně odlišnou formulaci najdeme v článku 11:307 odst. 2 PECL. Kromě práva shodného s tím, které dlužníku přiznávají Zásady UNIDROIT, umožňují Principy evropského smluvního práva dlužníku započíst proti postupníkovi i ty své započitatelné pohledávky za postupitelem, které úzce souvisí s postoupenou pohledávkou. Pohledávky této druhé kategorie nemusí, na rozdíl od pohledávek spadajících do kategorie první, splňovat podmínku existence v době, kdy bylo dlužníku postoupení notifikováno.¹³⁷

Návrh společného referenčního rámce obsahuje v článku III. – 5:116 odst. 3 pravidlo prakticky totožné s tím v Principech evropského smluvního práva. Odlišuje se pouze v tom, že blíže specifikuje, do jaké chvíle musela pohledávka za postupitelem existovat, aby mohla být

¹³³ Důvodová zpráva k OZ, op. cit. pozn. 8, s. 457.

¹³⁴ Pojem *mezipostupník* používala prvorepubliková literatura. Viz např. SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol. (1937) op. cit. pozn. 60, str. 380.

¹³⁵ Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, ve znění senátního tisku č. 425/1937.

¹³⁶ „*The obligor may exercise against the assignee any right of set-off available to the obligor against the assignor up to the time notice of assignment was received.*“

¹³⁷ Článek 11:307 odst. 2 písm. b) PECL: „*The debtor may also assert against the assignee all rights of set-off which would have been available against the assignor under Chapter 13 in respect of any claim against the assignor closely connected with the assigned claim.*“

později započtena proti postupníkovi. Konkrétně jde o okamžik, kdy dlužník ztratil oprávnění plnit postupiteli s účinkem zániku svého dluhu.¹³⁸

Návrh evropského zákoníku o smlouvách se s tímto způsobem započtení vypořádává v čl. 124 odst. 2 větě první. Přiznává dlužníku právo použít proti postupníkovi všechny své námitky, které mohl vznést vůči postupiteli až do okamžiku postoupení. Pokud ale dlužník s postoupením bez výhrad souhlasil, námitku započtení pozbude.¹³⁹

5.2. K § 1884 odst. 1 obecně

Úprava v § 1884 odst. 1 OZ je jedním z projevů spravedlnosti cese.¹⁴⁰ Postupník nabývá pohledávku derivativně, nikoli originárně, a své právní postavení tak odvozuje od postupitele.¹⁴¹ Jeho práva jsou totožná s právy postupitele. Pohledávka přechází na postupníka v tom stavu, v jakém existovala v době postoupení.¹⁴² Jedinou změnou vyvolanou postoupením je změna v osobě věřitele – na obsah ani vlastnosti pohledávky postoupení vliv nemá.

Dlužníková souhlasu není k postoupení třeba. Věřitel, kterého si dlužník třeba i velmi pečlivě vybíral, se tak může změnit nezávisle na jeho vůli. Tím by mohlo dojít ke zhoršení dlužníkovu postavení. Proto mu podle § 1884 odst. 1 OZ zůstávají proti postupníkovi zachovány všechny námitky, včetně té započtecí, které mohl v době postoupení namítat vůči postupiteli. Tím je zajištěno, že se postoupením (jako právním jednáním uskutečněným nezávisle na dlužníkově vůli) dlužníkovu právní postavení nezhorší.¹⁴³

5.3. Podmínky pro započtení mimo vzájemnost

Aby mohl dlužník započíst vůči postupiteli ty své pohledávky, které měl v době postoupení za postupitelem, musí být splněny následující podmínky:

- 1) Pohledávka je způsobilá k započtení,¹⁴⁴ samozřejmě s výjimkou podmínky vzájemnosti.

¹³⁸ „The debtor may invoke against the assignee all rights of set-off which would have been available against the assignor in respect of rights against the assignor: (a) existing at the time when the debtor could no longer obtain a discharge by performing to the assignor; or (b) closely connected with the assigned claim.“

¹³⁹ „The original debtor can raise all the defences against the assignee which he could have raised to the assignor before assignment; but if he has unreservedly accepted the assignment, compensation cannot be opposed.“

¹⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2021, sp. zn. 21 Cdo 1014/2021.

¹⁴¹ HANDLAR, Jiří in PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR (2017) op. cit. pozn. 19, str. 272.

¹⁴² MAYR-HARTING, Robert in MAYR-HARTING, HORÁK, SPÁČIL (2019) op. cit. pozn. 11, str. 130.

¹⁴³ HANDLAR, Jiří in PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR (2017) op. cit. pozn. 19, str. 272.

¹⁴⁴ Vedle obecných pravidel o započtení stanoví omezení i judikatura. Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 29 Cdo 4935/2008, uveřejněném pod č. 15/2010 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, nesměl dlužník přistoupit k započtení dle § 529 odst. 2 OZ 1964, pokud v době, kdy by mělo dojít k právnímu jednání (tehdy úkonu) směřujícímu k započtení (resp. k jeho účinnosti), trvají účinky konkursu prohlášeného na majetek postupitele. Ratio spočívalo v tom, že dlužník, který započítával svou pohledávku za postupitelem, by neměl být zvýhodněn oproti jiným postupitelovým věřitelům. Tento závěr se však již v tomto rozsahu neprosadí. Nejvyšší soud se v rozsudku ze dne 30. 11. 2016, sp. zn. 29 Cdo 1430/2014, uveřejněném pod č. 63/2018 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, vyjádřil

- 2) Dlužník touto pohledávkou disponoval v době postoupení.
- 3) Dlužník oznámí postupníkovi své pohledávky, které má za postupitelem, ve lhůtě bez zbytečného odkladu poté, co se o postoupení dozvěděl.¹⁴⁵

Následující výklad se bude zabývat nejasnostmi s těmito podmínkami spojenými.

5.4. K jakému okamžiku musí být pohledávka způsobilá k započtení?

Rozdílem mezi úpravou v občanském zákoníku z roku 1964 oproti tomu nynějšímu je, že § 529 odst. 2 OZ 1964 výslovně vyžadoval, aby byla pohledávka způsobilá k započtení už v době, kdy se vůči dlužníku stalo postoupení účinným.¹⁴⁶ Tedy v momentu, kdy dlužníkovi postupitel postoupení oznámil nebo postupník prokázal. Jedinou výjimkou bylo, že pohledávka nemusela být v té chvíli ještě splatná. Ovšem ve chvíli, kdy dlužník přistoupil k započtení, už splatnou být musela, ledaže by zákon v některém svém ustanovení připouštěl započíst i neplatné pohledávky.¹⁴⁷ Pokud by tedy pohledávka v době účinnosti postoupení vůči dlužníkovi k započtení způsobilá nebyla (s uvedenou výjimkou), dlužník by oprávněním započíst své pohledávky za postupitelem vůči postupníkovi nedisponoval.

Ve stejné situaci, v jaké jsme dnes, musela na otázku rozhodného okamžiku pro způsobilost pohledávek k započtení odpovědět prvorepubliková právní věda. Ani ta se totiž nemohla opřít o výslovnou oporu v zákoně. J. Sedláček ji nakonec zodpověděl tak, že pohledávky musí být způsobilé k započtení už v době postoupení. Uznával, že dlužníkové postavení se nesmí postoupením zhoršit. Dlužník ovšem v době postoupení vůči postupiteli vůbec započíst nemohl, postoupením se jeho postavení tedy nijak nezhoršilo.¹⁴⁸

Ač současná úprava podmínku podobnou té v § 529 odst. 2 OZ 1964 neobsahuje, důvodová zpráva nevyjadřuje vůli se od ní odchýlit. Z toho, že § 1884 odst. 1 OZ stále upravuje výjimku ohledně splatnosti pohledávky, lze dovodit, že pohledávka musí být započitatelná už v době

k přenositelnosti těchto závěrů do poměrů úpravy insolvenčního zákona. Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve svém § 14 odst. 1 písm. i) obsahoval striktnější zákaz započtení, než činí insolvenční zákon mj. v § 140 odst. 2 a odst. 3. Podle nynější úpravy je započtení v době po podání insolvenčního návrhu do rozhodnutí, kterým se zjišťuje úpadek dlužníka, za dodržení podmínek v § 111 InsZ zásadně připuštěno. Výjimkou je § 122 odst. 3 InsZ zásadně zakazující započíst za trvání moratoria. Od účinnosti rozhodnutí o úpadku už lze započíst jen za splnění podmínek § 140 odst. 2 až 4 InsZ, soud ale může i přesto v určitých případech započtení zakázat. Na druhou stranu ale může soud udělit souhlas se započtením i tam, kde by jinak povoleno nebylo.

¹⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2005, sp. zn. 29 Odo 171/2003, uveřejněný pod č. 33/2006 Sbírkou soudních rozhodnutí a nálezů.

¹⁴⁶ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 311. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2005, sp. zn. 29 Odo 171/2003, uveřejněný pod č. 33/2006 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

¹⁴⁷ Op. cit. pozn. 145.

¹⁴⁸ SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol. (1937) op. cit. pozn. 60, str. 380.

postoupení. Pokud by stačilo, aby byla pohledávka k započtení způsobilá až v době, kdy dlužník přistoupí k započtení, nedávalo by smysl výjimku vůbec zakotvovat.

Smysl výjimky, umožňující dlužníku zachovat si k budoucímu započtení i ty pohledávky, které v době postoupení nebyly splatné, podle B. Dvořáka cílí na situace, kdy *postoupená pohledávka* není v době, kdy je postoupení dlužníkovi oznámeno, ještě splatná. Dlužník by totiž mohl legitimně předpokládat, že až se obě pohledávky stanou splatnými, bude moci k započtení přistoupit. Nezakotvení této výjimky by proto znamenalo zhoršení dlužníkova postavení.¹⁴⁹

Souhlasím s ním v tom, že pohledávky budou muset být způsobilé k započtení v době postupu. Nikoli však s tím, že dobou postupu se míní okamžik, kdy je postoupení dlužníkovi oznámeno. Podle mého názoru jde o okamžik, kdy dojde ke změně věřiteli, tj. k okamžiku účinnosti postupní smlouvy.¹⁵⁰

Navíc není sporu o tom, že pasivní pohledávka splatnou být nemusí, stačí pouze její splnitelnost, resp. právo dlužníka plnit svůj vlastní dluh (dle § 1982 odst. 1 in fine OZ). Smysl výjimky proto nemůže tkvět v ochraně dlužníka před situací, kdy nebyla splatná pasivní (postoupená) pohledávka. Míří podle mého názoru spíše na situace, kdy postoupená pohledávka v době postupu ještě nebyla splnitelná.

Splatnost aktivní pohledávky byla podmínkou započtení za předchozí právní úpravy,¹⁵¹ nikoli však za té současné. Je proto s podivem, že zákonodárce zakotvil výjimku právě pro *splatnost*, když podmínkou pro započtení není splatnost, ale právo požadovat uspokojení vlastní pohledávky (§ 1982 odst. 1 OZ). Z tohoto důvodu se domnívám, že by se měla daná výjimka vykládat ve shodě s obecnými podmínkami pro započtení v § 1982 odst. 1 OZ. *Splatnost* by měla být nahrazena *právem požadovat uspokojení vlastní pohledávky*. Dlužníkovi by tedy nemělo být

¹⁴⁹ DVOŘÁK, Bohumil. § 1884. Námitky dlužníka. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 750. Zvýrazněno autorkou.

¹⁵⁰ Ke zdůvodnění viz kapitola 5.5.

¹⁵¹ ŠKÁROVÁ, Marta. § 580. Důsledky započtení. In: ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I, II. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1696.

na škodu, pokud v době postoupení nejen že neměl vůči postupiteli splatnou pohledávku, ale ani právo po něm požadovat její předčasné plnění.¹⁵² Domnívám se, že toto řešení je systematictější.¹⁵³

Se stejnou výjimkou počítají i Principy evropského smluvní práva, přestože ji přímo nevyčteme z žádného článku. Vyplývá totiž z principu, že postoupení nesmí být dlužníkovi na újmu. K tomu upozorňují, že při samotném započtení už se výjimka neuplatní.¹⁵⁴

Návrh společného referenčního rámce k tomu přistupuje stejně. Až v komentáři uvádí, že aktivní pohledávka nemusí být ve chvíli, kdy je dlužníkovi postoupení notifikováno (což je podle Návrhu okamžik, kdy se uzavírá okruh dlužnických pohledávek), splatná (*mature*). Postačí, že již existuje (*debitum in praesenti, solvendum in futuro*). Opačný výklad by byl v rozporu s principem spravedlnosti cese. Je ale nutné, aby dospěla ve chvíli samotného započtení. Dlužník totiž není oprávněn použít započtení k tomu, aby zesplatnil svou (aktivní) pohledávku.¹⁵⁵

Domnívám se tedy, že k zachování práva dlužníka započíst své pohledávky, která má za postupitelem, musí být tyto pohledávky započitatelné již v době postupu (k výkladu tohoto pojmu viz následující kapitola). Dlužnickovy pohledávky však v tomto okamžiku ještě nemusí být splatné a dlužník ani nemusí mít právo žádat jejich předčasné plnění. To však nic nemění na tom, že ve chvíli, kdy dlužník přistoupí k započtení, už budou muset být naplněny i tyto předpoklady započtení a popsaná výjimka se již neuplatní.¹⁵⁶

5.5. Okamžik rozhodný pro stanovení okruhu pohledávek způsobilých k započtení

Zákon stanoví, že dlužníku zůstávají i po postoupení zachovány *námitky* proti pohledávce, které měl v době postoupení. Vyvstává tak otázka, kterým okamžikem se uzavírá okruh pohledávek, které může dlužník k započtení proti postupníkovi použít. Změna v osobě věřitele totiž sice nastává už v okamžiku účinnosti postupní smlouvy, to ale ještě nezakládá účinky postoupení vůči dlužníkovi. Ty nastávají až řádnou notifikací dlužníka.¹⁵⁷ Myslí se tedy *dobou postoupení* okamžik, kdy smlouva mezi postupitelem a postupníkem nabyla účinnosti? Nebo

¹⁵² K tomu blíže viz kapitola 2.

¹⁵³ Shodně JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 311.

¹⁵⁴ LANDO (2003) op. cit. pozn. 39, str. 119.

¹⁵⁵ BAR, CLIVE (2009) op. cit. pozn. 28, str. 1059.

¹⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2005, sp. zn. 29 Odo 171/2003, uveřejněný pod č. 33/2006 Sbirky soudních rozhodnutí a stanovisek.

¹⁵⁷ HANDLAR, Jirí. K postoupení pohledávky a notifikace postoupení podle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 2013, roč. 21, č. 22, s. 782.

chvíle, kdy dlužníkovi jako postoupené straně potupitel postoupení oznámil, resp. postupník prokázal?

Při výkladu předchozí úpravy tento problém nevznikal. Občanský zákoník z roku 1964 totiž v § 529 odst. 2 zmiňoval přímo pohledávky, které měl dlužník vůči postupiteli v době, kdy mu postupitel postoupení oznámil nebo postupník prokázal.

V Principech evropského smluvního práva se můžeme dočíst, že článek 11:307 odst. 2 písm. a) (stejně jako v čl. III. – 5:116 DCFR¹⁵⁸) vyjadřuje zásadu, podle které nesmí být postavení postupitele lepší než postavení postupníka. Proto může dlužník vůči postupníkovi namítat všechny své námitky, které měl za postupitelem.¹⁵⁹ Výčet dlužnických pohledávek za postupitelem způsobilých k započtení proti postoupené pohledávce se uzavírá k okamžiku, kdy je dlužníkovi doručeno oznámení o postoupení (*receipt of the notice of assignment*). Argumentuje se tím, že umožnit dlužníku započíst vůči postupníkovi i ty pohledávky za postupitelem, které vznikly po oznámení postoupení dlužníkovi, by bylo nespravedlivé vůči postupníkovi. K možnosti stanovit rozhodný okamžik jako moment účinnosti postupní smlouvy se Principy vůbec nevyjadřují.¹⁶⁰ Ze zmíněného článku ve spojení s čl. 11:303 odst. 1 PECL pouze vyplývá, že pro uzavření okruhu pohledávek stačí zaslat a doručit dlužníku i neformální oznámení.¹⁶¹ Z toho se podává, že roli hraje nejen ochrana dlužníka, ale i postupníka.

Návrh společného referenčního rámce v čl. III. – 5:116 odst. 3 písm. a) uzavírá okruh započitatelných pohledávek k momentu, kdy dlužník obdržel oznámení o postoupení (*receipt of*

¹⁵⁸ BAR, CLIVE (2009) op. cit. pozn. 28, str. 1057.

¹⁵⁹ LANDO (2003) op. cit. pozn. 39, str. 117. Návrh společného referenčního rámce dokonce v čl. III. 5:116 odst. 2 písm. a) výslovně stanoví, že dlužník nemůže použít vůči postupníkovi ty námitky, o jejichž neexistenci postupníka přesvědčil. To se dle mého názoru uplatní i v naší právní úpravě. Ač nemáme výslovně ustanovení, bude možné dané pravidlo dovodit z principu poctivosti, konkrétně ze zásady zákazu venire contra factum proprium.

¹⁶⁰ LANDO (2003) op. cit. pozn. 39, str. 118. Nutno ale dodat, že tato podmínka nemusí být splněna, pokud pohledávka i protipohledávka jsou úzce propojeny (*closely connected*), např. (ale nejen) pokud vyvstávají ze stejného závazku. Stejně řešení nalezneme i v čl. III. – 5:116 odst. 3 písm. b) DCFR.

¹⁶¹ K vyvolání samotných účinků postoupení vůči dlužníkovi se už ale vyžaduje, aby mu postupitel nebo postupník postoupení písemně oznámili. S postupitelovým oznámením si musí dlužník vystačit, po postupníkovi ovšem může požadovat, aby mu postoupení prokázal. Dokud tak postupník neučiní, může mu dlužník odepřít plnění. Písemné oznámení musí dostatečně identifikovat postoupenou pohledávku a obsahovat příkaz, aby dlužník nadále plnil pouze postupníkovi. Viz čl. 11:303 odst. 2 PECL a LANDO (2003) op. cit. pozn. 39, str. 111.

the notice of assignment). Pokud žádné oznámení neobdržel, považuje se za relevantní okamžik, kdy se dlužník nemůže zprostit svého dluhu plněním věřiteli.¹⁶²

Zásady UNIDROIT v čl. 9.1.13 odst. 2 preferují okamžik, kdy dlužník obdržel oznámení o postoupení (*up to the time notice of assignment was received*).

Návrh evropského zákoníku o smlouvách, k němuž se důvodová zpráva jako k inspiračnímu zdroji pro úpravu postoupení obecně hlásí, obsahuje relevantní pravidlo v článku 124 odst. 2. Uzavírá v něm okruh pohledávek k okamžiku postoupení (*before assignment, zum Zeitpunkt der Abtretung*). To je podle mého názoru třeba vyložit jako účinnosti postupní smlouvy.¹⁶³

M. Jäger považuje za *dobu postoupení* okamžik, kdy nastaly účinky změny v osobě věřitele. Za současné úpravy tak považuje za rozhodný okamžik, kdy postupní smlouva nabyla účinnosti.¹⁶⁴ Současně upozorňuje na negativum této volby spočívající v tom, že dlužníková pozice vůči postupníkovi bude poměrně nejistá. Dlužník totiž nemusí vůbec vědět, kdy se smlouva mezi postupitelem a postupníkem stala účinnou. V souladu s občanským zákoníkem nemusí mít smlouva o postoupení pohledávky písemnou formu, zákon navíc ani nestanoví, jakou formu či obsah má notifikace dlužníka splňovat. Strany postupní smlouvy musí dlužníka seznámit pouze s těmi okolnostmi, které jsou rozhodné pro změnu v osobě věřitele. M. Jäger mezi ně okamžik, kdy smlouva o postoupení nabyla účinnosti, neřadí.¹⁶⁵

Ke stejnému závěru dochází i R. Kožušník. Ten dovozuje z výslovného znění zákona, že okamžikem, který ohraničuje dlužníkem použitelné pohledávka k započtení mimo vzájemnost, je doba postoupení, a nikoli moment, kdy bylo postoupení řádně notifikováno dlužníkovi.¹⁶⁶

Jiné stanovisko zastává J. Handlar. Ten se přiklání k výkladu, který respektuje návaznost na předchozí právní úpravu ve starém občanském zákoníku. I když zákon v § 1884 odst. 1 hovoří o *době postoupení*, vyložil by tento pojem jako okamžik, kdy se postoupení stalo účinným vůči dlužníkovi. Tomu mají zůstat zachovány všechny námitky, které vznikly až do chvíle, kdy postupitel dlužníku postoupení oznámil, resp. postupník prokázal. Postoupení má totiž právní účinky vůči dlužníku až po tomto okamžiku. Před oznámením, resp. prokázáním postoupení je proto dlužník před účinky postoupení chráněn a může plnit postupiteli s účinky zániku svého

¹⁶² BAR, CLIVE (2009) op. cit. pozn. 28, str. 1058.

¹⁶³ To vzhledem k systematickému výkladu (v čl. 123 odst. 2 CEC se musí pojem *at the time of assignment* jistě vykládat jako účinnost postupní smlouvy). Pokud by bylo úmyslem zvolit jako rozhodný okamžik notifikace dlužníka, dá se předpokládat, že by tak – stejně jako v čl. 122 odst. 4 CEC – bylo stanoveno výslovně.

¹⁶⁴ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 309.

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 310.

¹⁶⁶ KOŽUŠNÍK, Rudolf. Systém ochrany postoupeného dlužníka. *Právní rozhledy*, 2010, roč. 18, č. 13, s. 459.

dluhu, přestože postupitel už jeho věřitelem není.¹⁶⁷ K tomu připomíná, že úprava v § 1884 odst. 1 OZ je jedním z projevů spravedlnosti cese. Aby se postavení dlužníka postoupením nezhoršilo, považuje za nutné za *dobu postoupení* považovat okamžik, kdy byl dlužník o postoupení řádně notifikován.¹⁶⁸

Podle P. Myšákové občanský zákoník výslovně (sic!) stanoví, že dlužník nepřijde o námitky, které měl v době, kdy se vůči němu stalo postoupení účinným, tedy okamžikem oznámení ze strany postupitele, příp. prokázáním ze strany postupníka. Podotýká, že je to v souladu s rozhodovací praxí, odkazujíc na rozsudek Nejvyšší soudu ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 32 Cdo 4428/2009.¹⁶⁹ Tento rozsudek však vykládá § 529 odst. 1 (nikoli odst. 2) OZ 1964 a výslovně uvádí, že jde o „...*námitky proti pohledávce, které mohl dlužník uplatnit v době postoupení*“.¹⁷⁰ Nijak blíže se k danému slovnímu spojení nevyjadřuje. Tento rozsudek se navíc vůbec nezabývá druhým odstavcem § 529 OZ 1964, který teprve upravoval započtení a okruh námitek výslovně uzavíral k okamžiku, kdy se postoupení stalo vůči dlužníku účinným.

B. Dvořák odkazuje na § 1396 OZO,¹⁷¹ z něhož podle jeho mínění vyplývá, že rozhodným je okamžik, kdy postupitel dlužníkovi postoupení oznámil, příp. postupník prokázal. Spojení *v době postoupení* v § 1884 odst. 1 OZ pak vykládá v souladu s tím.¹⁷²

Při řešení se dle mého názoru můžeme inspirovat v prvorepublikové literatuře. Obecný zákoník občanský totiž obsahoval slovní spojení velmi podobné dnešní *době postoupení*. V § 1442 OZO bylo stanoveno, že dlužník může (za splnění zákonných podmínek) vůči poslednímu postupníkovi započíst pohledávku, kterou měl za prvním postupitelem *v době postupu*. I tehdy proto vyvstávala stejná otázka – myslí se *dobou postupu* okamžik účinnosti postupní smlouvy, anebo okamžik, kdy postupitel dlužníku postoupení oznámí, resp. postupník prokáže?

Podle J. Krčmáře představovala *doba postoupení* okamžik, kdy dlužník o postoupení nabyt vědomosti. Nemohlo ovšem jít o ledajaké nabytí. Odkazoval na § 1396 OZO, podle něhož dlužník sice nemohl od chvíle, kdy mu byl postupník řádně oznámen, „*zaplatiti nebo se [...] jinak vyrovnati*“ s prvním postupitelem s účinky zániku svého dluhu. Zůstaly mu ale všechny námitky

¹⁶⁷ HANDLAR, Jiří in PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR (2017) op. cit. pozn. 19, str. 272.

¹⁶⁸ Tamtéž, str. 273.

¹⁶⁹ MYŠÁKOVÁ, Petra. § 1884 [Námitky dlužníka]. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 1.

¹⁷⁰ Zvýrazněno autorkou.

¹⁷¹ B. Dvořák tak zjevně dovozuje ze spojení § 1394 poslední věty OZO a § 1396 první věty za středníkem OZO.

¹⁷² DVOŘÁK, Bohumil. § 1884. Námitky dlužníka. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 749.

proti pohledávce. Nepovažoval tudíž za správný závěr, který zaujala prvorepubliková judikatura (viz níže).¹⁷³

Jiný postoj zaujal R. Mayr-Harting, který rozlišoval námitku započtení od ostatních námitek. Protože postoupením se nesmí zhoršit dlužníkovu postavení, obecně zůstávaly dlužníkovi všechny námitky, které měl za postupitelem v době, kdy „*byl dlužník o cessi zpraven*“.¹⁷⁴ Ovšem pro námitku započtení volil jiné řešení. Aby mohl dlužník své vzájemné pohledávky za postupitelem započíst vůči postupníkovi, musely by podle něj tyto pohledávky existovat již před postoupením. Pohledávky, které vznikly od účinnosti postupní smlouvy do chvíle, než byl dlužník „*o cessi zpraven*“, za započitatelné nepovažoval.

J. Sedláček volil jako rozhodný okamžik postoupení pohledávky, nikoli oznámení či prokázání postoupení dlužníkovi. Dovožoval tak z jazykového výkladu „*doby postupu*“. Upozorňoval, že § 1396 OZO, z nějž někteří (např. výše uvedený J. Krčmář) dovozovali opačné řešení, se týkalo pouze placení. Započtení je přitom zvláštním samostatným druhem zániku závazku, proto nepovažoval vhodné jej ztotožňovat s placením.¹⁷⁵

Spor nakonec rozhodla prvorepubliková judikatura. Přidržela se jazykového výkladu a pohledávky, které dlužníkovi vznikly za postupitelem v době mezi účinností postupní smlouvy do okamžiku, kdy mu bylo postoupení oznámeno, resp. prokázáno, dlužníkovi započíst nedovolila. Nejvyšší soud československé republiky tak učinil s odkazem na bývalý Nejvyšší soud rakouský, který zastával stejné stanovisko. Poukaz na § 1396 OZO nepovažoval za správný. Ustanovení totiž § 1442 jasně hovořilo o pohledávce, kterou měl dlužník *v době postupu* proti postupiteli, a o oznámení postupu se vůbec nezmiňoval. V § 1442 navíc byla stanovena výjimka z předpokladu vzájemnosti při započtení a tu, jako kteroukoli jinou výjimku, nešlo vykládat extenzivně.¹⁷⁶

Především z tohoto důvodu se přikláním k výkladu, který *dobou postoupení* rozumí účinnost postupní smlouvy. Tedy okamžik, kdy dojde ke změně v osobě věřitele, i když tato změna zatím vůči dlužníku účinky nevyvolá. Tento závěr navíc vyplývá z Návrhu evropského zákoníku o smlouvách jako jednoho z možných zdrojů dané úpravy. Ani judikatura Nejvyššího soudu (alespoň prozatím) nevyložila *dobu postoupení* jako okamžik, kdy dlužníkovi postoupení postupitel oznámit nebo postupník prokázal.¹⁷⁷ Tomu napovídá i systematický výklad. Mnohem

¹⁷³ KRČMÁŘ, Jan in KRČMÁŘ, ANDRES (1947) op. cit. pozn. 60, str. 106. a 126.

¹⁷⁴ MAYR-HARTING, Robert in MAYR-HARTING, HORÁK, SPÁČIL (2019) op. cit. pozn. 11, str. 131.

¹⁷⁵ SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol. (1937) op. cit. pozn. 60, str. 379.

¹⁷⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 27. 2. 1937, sp. zn. Rv I 200/37 (Sb. Vážný č. 15864).

¹⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2021, sp. zn. 21 Cdo 1014/2021, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2021, sp. zn. 29 ICdo 82/2019, uveřejněný pod č. 34/2022 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

jednoznačnější formulaci totiž obsahuje § 1986 OZ, který hovoří o pohledávkách, jež měl dlužník za prvním postupitelem *v době převodu*, k němuž dochází účinností postupní smlouvy.

Proti tomu by se ale dalo namítat, že opačné řešení volil občanský zákoník z roku 1964, přičemž zákonodárce v důvodová zpráve výslovně neuvedl, že má zájem se od tohoto řešení odklonit. Naopak se vyjádřil obecně v tom smyslu, že si přeje na předchozí úpravu navázat. Nejvyšší soud v takových situacích upozorňuje, že měl-li zákonodárce přání se od předchozí úpravy odchýlit, uvedl to v řadě případů přímo nebo to alespoň naznačil. V mnoha situacích to byl pro Nejvyšší soud dostatečný argument, aby ustanovení vyložil i proti jeho textu.¹⁷⁸ Řešení, které by uzavíralo okruh dlužnických pohledávek způsobilých k započtení mimo vzájemnost k momentu oznámení postoupení postupitelem, resp. prokázání postupníkem, se navíc jeví být o něco spravedlivější. Bere v úvahu, že dlužník se do tohoto okamžiku nemusí o postoupení dozvědět, nemá tak vědomost o tom, kdy se okruh pohledávek uzavírá. Naopak postupník by tento okamžik ovlivnit mohl, a to tím, že by dlužníkovi postoupení prokázal.

Tento spor tak bude muset, stejně jako za první republiky, s konečnou platností rozhodnout až judikatura.

5.6. Může dlužník v případě vícenásobného postoupení započíst vůči poslednímu postupníkovi své pohledávky za všemi předchozími postupiteli?

Dle § 1884 odst. 1 věty druhé OZ může dlužník namítat vůči postupníku své vzájemné pohledávky za postupitelem. Pokud je ale pohledávka postoupena několikrát, pohledávky za kterými postupiteli může dlužník vůči postupníku namítat? Jen ty, které měl za prvním postupitelem, posledním postupitelem, nebo (i) ty, které měl v době postoupení vůči každému postupiteli v řadě (tj. vůči mezipostupníkům)?

Odpověď poskytuje přímo zákon. Dle § 1986 OZ může dlužník započíst pouze ty pohledávky, které měl v době převodu pohledávky za prvním postupitelem, a pohledávky, které má za posledním postupníkem (do této druhé kategorie už spadají jen vzájemné pohledávky). Dobou převodu je myšlen okamžik, kdy dojde ke změně v osobě věřitele, tedy okamžik účinnosti postupní smlouvy. Své pohledávky za mezipostupníky nebude moci dlužník započíst vůči poslednímu postupníku ani tehdy, pokud o nich poslední postupník věděl.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 11. 2016, sp. zn. 26 Cdo 1454/2016, uveřejněný pod č. 61/2018 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 27 Cdo 1135/2017, uveřejněné pod č. 36/2019 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2021, sp. zn. 29 ICdo 81/2019. Čerpáno z: ČECH, Petr. *Hlavní tendence ve výkladu nového civilního práva Nejvyšším soudem*. Podklad k přednášce ze dne 27. 4. 2022.

¹⁷⁹ SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol. (1937) op. cit. pozn. 60, str. 380.

Střet pohledávek způsobilých k započtení však musel v souladu s výkladem § 1884 odst. 1 OZ nastat již v době postoupení (s výše uvedenou výjimkou pro právo požadovat uspokojení vlastní pohledávky). Postavení dlužníka se tím nijak nezhorší, protože dlužník nemohl započíst ani v době postupu, což je chvíle pro stanovení okruhu započitatelných pohledávek rozhodná (viz kapitola 5.5.).¹⁸⁰

To stejné platilo i za účinnosti obecného zákoníku občanského (§ 1442 OZO).¹⁸¹ J. Sedláček navíc poukazoval na to, že stejný postup se uplatní, i když bude pohledávka znovu postoupena na prvního věřitele. V tom případě bude moci dlužník proti postoupené pohledávce započíst pouze své vzájemné pohledávky.¹⁸²

5.7. Povinnost dlužníka oznámit postupníku své pohledávky za postupitelem jako podmínka započtení mimo vzájemnost

5.7.1. Dlužník musí oznámit své pohledávky za postupitelem postupníkovi, třeba i bezformálně

Aby si dlužník zachoval své pohledávky jako započitatelné vůči postoupené pohledávce, nesmí zůstat pasivní. Své pohledávky za postupitelem musí bez zbytečného odkladu poté, co se o postoupení dozvěděl, postupníkovi oznámit.¹⁸³

Jedním z projevů ochrany dlužníka jako postoupené strany je, že pohledávky na postupníka přechází v tom stavu, v jakém náležely postupiteli. Určitou míru ochrany si však zaslouží i postupník. Proto je nutné dostatečně odlišovat jmění postupitele a jmění postupníka. Postupníkovy majetkové zájmy nelze omezit do té míry, kdy bychom postupníka nutili nepřiměřeně dlouho setrávat v nejistotě, zda dlužník způsobí zánik postoupené pohledávky pomocí svých pohledávek za postupitelem. Proto zákon přikazuje dlužníku, aby postupníkovi oznámil své pohledávky za postupitelem ve lhůtě bez zbytečného odkladu.¹⁸⁴ Neučiní-li tak, oprávnění započíst proti postoupené pohledávce svou nevzájemnou pohledávku nezíská.¹⁸⁵

Občanský zákoník pro oznámení žádnou formu nevyžaduje.¹⁸⁶ To je rozdíl oproti čl. 11:303 odst. 1 PECL. Ten požaduje písemnou formu, aby později nevznikaly spory, zda byl

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ Stejně řešení obsahoval obecný zákon občanský, viz KRČMÁŘ, ANDRES (1947) op. cit. pozn. 60, str. 126.

¹⁸² SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK, SEDLÁČEK a kol. (1937) op. cit. pozn. 60, str. 380.

¹⁸³ K tomu se hodí poznamenat, že lhůtě bez zbytečného odkladu už nepodléhá právo dlužník mimo vzájemnost započíst. Právo započíst totiž samo o sobě promlčení nepodléhá, viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 33 Odo 630/2002, z poslední doby např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 12. 2022, sp. zn. 20 Cdo 3420/2022 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2022, sp. zn. 23 Cdo 1558/2022. To ovšem neznamená, že během času na něj nemůže mít žádný vliv, viz kapitola 1.

¹⁸⁴ ELIÁŠ, Karel. Některé otázky související s postoupením pohledávky. *Sborník Karlovarské právnické dny*, 2014, č. 22, s. 35.

¹⁸⁵ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 311.

¹⁸⁶ Shodně KŘETÍNSKÝ, Daniel. Námitka započtení při postoupení pohledávky. *Právní rozhledy*, 1998, roč. 6, č. 10, str. 497.

dlužník řádně notifikován. Oznámení musí navíc dostatečně určitě označit postoupenou pohledávku a výslovně nařizovat dlužníku, aby odteď plnil už pouze postupníkovi (který je v oznámení také dostatečně určitě označen). Principy tím reagují na to, že dlužník často nemusí vědět, jaké důsledky má oznámení postoupení na jeho povinnost plnit.¹⁸⁷

Souhlasím s tím, že by oznámení mělo dostatečně identifikovat postupovanou pohledávku i postupníka. S požadavkem na písemné oznámení však nikoli. V tomto případě by totiž písemná forma plnila důkazní (a ne např. varovnou) funkci. Při přípravě znění občanského zákoníku se přitom právě v případech, kdy předchozí úprava vyžadovala písemnou formu pouze z důvodu zajištění důkazu, písemná forma opouštěla.¹⁸⁸ Přednost totiž dostala zásada bezformálnosti právních jednání (§ 559 OZ).¹⁸⁹

5.7.2. Jak dlouho trvá lhůta bez zbytečného odkladu v případě § 1884 odst. 1 OZ?

Tato lhůta byla již několikrát předmětem interpretace ze strany Nejvyššího soudu. Ten zdůraznil, že lhůta bez zbytečného odkladu nemusí nutně znamenat, že dlužník musí konat ihned. Pokud však oznámení o jakýkoli časový okamžik odloží, bude se zkoumat, zda se nejedná o odklad zbytečný. Výsledek bude závislý na okolnostech daného případu.¹⁹⁰

Vždy půjde o lhůtu velmi krátkou. Spočívá totiž v bezodkladném, neprodleném, bezprostředním či okamžitém jednání. Musí se tak zkoumat, zda subjekt, jemuž je lhůta ukládána, bezodkladně využil všechny možnosti, aby splnění lhůty dostal, příp. jaké skutečnosti mu v tom zabránily. Zásadně vždy půjde o lhůtu v řádu dnů, maximálně týdnů, v co nejkratším časovém úseku.¹⁹¹

Přesná délka této lhůty se obecně posuzuje jednak podle okolností konkrétního případu, jednak podle účelu toho zákonného ustanovení, které ji zakotvuje.¹⁹²

Jak dlouhý časový úsek si budeme moci za lhůtu bez zbytečného odkladu dosadit v případě § 1884 odst. 1 OZ, nám může napovědět judikatura vztahující se § 529 odst. 2 OZ 1964. I toto ustanovení totiž obsahovalo požadavek na oznámení v totožné lhůtě. Přestože současná úprava

¹⁸⁷ LANDO (2003) op. cit. pozn. 39, str. 111.

¹⁸⁸ Písemná forma tak dnes není vyžadována u zástavní smlouvy, je-li movitá věc nezapsaná ve veřejném seznamu jako zástava odevzdána zástavnímu věřiteli nebo třetí osoba, která ji má pro věřitele opatrovat (§ 1314 odst. 1 OZ), smlouvy o postoupení pohledávky (§ 1879 OZ), postoupení smlouvy (§ 1895 odst. 1 OZ), smluvní pokuty (§ 2040 OZ) apod. Blíže viz: ČECH, P. Forma, určitost a neplatnost smlouvy a dalších právních jednání v novém občanském právu. *Metodické aktuality Svazu účetních*, 2017, č. 1, str. 5.

¹⁸⁹ Důvodová zpráva k OZ, op. cit. pozn. 8, s. 438.

¹⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2015, sp. zn. 30 Cdo 530/2014.

¹⁹¹ Z poslední doby např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2023 sp. zn. 29 Cdo 1573/2021, rozsudek ze dne 31. 5. 2023, sp. zn. 31 Cdo 3125/2022 nebo rozsudek ze dne 30. 6. 2021, sp. zn. 29 ICdo 82/2019, uveřejněný pod č. 34/2022 Sbírky soudních rozhodnutí a nálezů.

¹⁹² Tamtéž.

volí odlišné vyjádření pro počátek jejího běhu („...*poté, co se [dlužník] o postoupení dozvěděl,*“ versus „...*kdy [dlužníkovi] bylo oznámeno nebo prokázáno postoupení pohledávky,*“), důvodová zpráva nevyjadřuje vůli zákonodárce se od koncepce předchozí úpravy odchýlit. Právě naopak se k ní výslovně hlásí (viz výše).¹⁹³

Nejdelší ještě přípustnou lhůtou pro § 1884 odst. 1 OZ, která dle Nejvyššího soudu stále respektuje maximální hranici dovozenou judikaturou ke lhůtě bez zbytečného odkladu obecně, je 12 dní (počítaných ode dne, kdy postupitel oznámil, resp. postupník prokázal postoupení dlužníkovi, do dne, kdy dlužník oznámil své pohledávky za postupitelem postupníku – blíže viz následující kapitola).¹⁹⁴ To ovšem nevylučuje, že v jiném případě mohou soudy shledat jako přípustnou odlišnou lhůtu (ať už kratší nebo delší). Vždy totiž záleží především na tom, zda byl odklad zbytečný či nikoli. Velký prostor pro prodloužení této lhůty však neshledávám. Stále je totiž třeba respektovat maximální hranici dovozenou Nejvyšším soudem pro lhůtu bez zbytečného odkladu obecně.

5.7.3. Kdy počíná lhůta bez zbytečného odkladu běžet?

Z § 1884 odst. 1 OZ i logiky věci plyne, že dlužník může oznámit své pohledávky za postupitelem postupníkovi až poté, co se o postoupení a osobě postupníka dozví. Od této chvíle počne běžet lhůta bez zbytečného odkladu. Záleží ale na tom, jakou formou se dlužník o postoupení dozvěděl?

D. Křetínský se přiklání k výkladu, podle něhož lhůta počíná běžet od okamžiku, kdy dlužníkovi postoupení oznámil postupitel, resp. prokázal postupník (dovozuje tak ale ve vztahu k předchozí právní úpravě).¹⁹⁵

Dle M. Jägera počíná lhůta běžet od chvíle, kdy se dlužník o postoupení dozvěděl kvalifikovanou cestou. Tou může být jediné oznámení postupitelem nebo prokázání postupníkem

¹⁹³ Jeden z trendů, který lze v judikatuře Nejvyššího soudu pozorovat, je trend kontinuity s dosavadní právní úpravou, a to třeba i proti text nového práva, pokud z důvodové zprávy (či jiných podkladů z jeho projednání) není patrný záměr k posunu. Viz ČECH, Petr. *Hlavní tendence ve výkladu nového civilního práva Nejvyšším soudem*. Podklad k přednášce ze dne 27. 4. 2022. Str. 3-70. Nutno ovšem dodat, že tohoto trendu se ani sám Nejvyšší soud striktně nedrží. Op. cit., str. 70-83 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2023, sp. zn. 27 ICdo 30/2022. Někdy navíc požaduje, aby důvodová zpráva našla dostatečné vyjádření v samotném textu zákona. Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2023, sp. zn. 27 ICdo 30/2022.

¹⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2019, sp. zn. 29 Cdo 2144/2017.

¹⁹⁵ KŘETÍNSKÝ (1998) op. cit. pozn. 186, s. 498.

v souladu s § 1882 odst. 1 OZ. I kdyby se dlužník o postoupení dozvěděl jiným způsobem, na běh lhůty to podle něj nebude mít vliv.¹⁹⁶

B. Dvořák zřejmě zastává stejné stanovisko, neboť při výkladu pojmu *dozvědět se* odkazuje na § 1882 OZ, který upravuje okamžik, kdy se postoupení stane účinným i vůči dlužníkovi.¹⁹⁷

Jisté vodítko lze najít i v Principech evropského smluvního práva. V čl. 11:303 odst. 3 a odst. 4 PECL přímo reflektují možnost, že se dlužník o postoupení dozvěděl z jiného zdroje než od postupitele či postupníka. Jednak přihlíží k tomu, že se dlužník o postoupení fakticky dozvěděl, proto mu nadále nepřiznávají oprávnění plnit postupiteli s účinkem zániku postoupené pohledávky. Zároveň ale reflektují, že postoupení nebylo dlužníku řádně notifikováno. Dlužník si proto může vybrat, zda bude postupníkovi plnit nebo se (oprávněně) plnění na postoupenou pohledávku zdrží, a do doby, než mu postoupení bude řádně notifikováno.¹⁹⁸

Principy evropského smluvního práva tak sice nenechávají bez povšimnutí, že se dlužník dozvěděl o postoupení jinak než řádnou notifikací, ale nejdou tak daleko, že by dlužníka nutili plnit pouze postupníkovi. A to bez ohledu na to, jakou jinou formou se dlužník o postoupení dozvěděl a jak silný důkaz o něm získal.

Návrh společného referenčního rámce se věnuje případu, kdy dlužník má z rozumného důvodu (*on reasonable ground*) za to, že došlo k postoupení, přestože mu doposud nebylo řádně notifikováno, v čl. III. – 5:120 odst. 1 a 4 DCFR. V takovém případě přiznává dlužníku oprávnění požádat postupitele, aby mu buď řádně oznámil postoupení, anebo mu vydal potvrzení, že k postoupení nedošlo či že postupitel je stále oprávněn přijmout plnění s účinkem zániku dlužníkovu dluhu. Nevyhoví-li postupitel této žádosti, může dlužník odepřít plnění (jak postupiteli, tak případného postupníkovi), dokud není jeho žádosti vyhověno. Podle článku III. – 5:120 odst. 1 a 4 DCFR však bude moci dlužník postupovat jen tehdy, bude-li v dobré víře. Pokud např. ve skutečnosti nebude věřit tomu, že k postoupení skutečně došlo, a uvedený postup zneužije k oddálení plnění svého dluhu, článek III. – 5:120 odst. 1 a 4 DCFR se neuplatní.¹⁹⁹

Judikatura Nejvyššího soudu (ovšem zatím jen pro předchozí právní úpravu) určila, že lhůta bez zbytečného odkladu začíná běžet poté, co se postoupení stane účinným vůči

¹⁹⁶ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 311.

¹⁹⁷ DVOŘÁK, Bohumil. § 1884. Námitky dlužníka. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 750.

¹⁹⁸ LANDO (2003) op. cit. pozn. 39, str. 112.

¹⁹⁹ BAR, CLIVE (2009) op. cit. pozn. 28, str. 1071.

dlužníkovi.²⁰⁰ Tedy okamžikem, kdy mu postoupení postupitel oznámí nebo postupník prokáže. Dlužník tak může oznámení vůči postupníkovi učinit až po tomto okamžiku.²⁰¹

Dle mého názoru bychom měli, stejně jako to činí Principy evropského smluvního práva, přihlížet ke skutečnosti, že se dlužník o postoupení dozvěděl třeba i jinou zákonem předvídanou formou. Jelikož je ale postoupení vůči němu podle § 1882 odst. 1 OZ účinné až oznámením od postupitele, resp. prokázáním od postupníka, měli bychom brát v úvahu i tuto skutečnost. Přijaté řešení by mělo respektovat zájmy postupitele, k jehož ochraně je zakotvena lhůta bez zbytečného odkladu pro oznámení dlužnických pohledávek za postupitelem, i zájmy dlužníka, k jehož ochraně slouží úprava v § 1882 odst. 1 OZ.

Pokud by se tedy dlužník dozvěděl o započtení jinak než z oznámení postupitele či prokázání postupníkem, měl by dostat možnost proti postoupené pohledávce započíst své (nevzájemné) pohledávky za postupitelem. A to přesto, že nebylo postupováno podle § 1882 odst. 1 OZ. V tomto případě by lhůta bez zbytečného odkladu vůbec běžet neměla, dlužník totiž zatím nemá povinnost postupníkovi plnit. Rozhodne-li se i přesto proti postoupené pohledávce své pohledávky za postupitelem započíst, musí o těchto svých pohledávkách nejdříve informovat postupníka. Jak jsem již ale výše zmínila, lhůta bez zbytečného odkladu mu k tomu běžet nebude.

Lhůta bez zbytečného odkladu podle mého názoru počne běžet pouze v tom případě, kdy dlužníku podle § 1882 odst. 1 OZ postupitel postoupení oznámí nebo mu je postupník prokáže. Až v tomto okamžiku bude mít postoupení účinky i vůči dlužníkovi.

Postupník je v obou případech chráněn tím, že mu dlužník musí své pohledávky za postupitelem oznámit před tím, než může přistoupit k započtení vůči postoupené pohledávce. Zároveň je chráněn i dlužník, jemuž zatím nebylo postoupení způsobem podle § 1882 odst. 1 OZ oznámeno, resp. prokázáno. Postupník si totiž musí být vědom, jakým právním jednáním lze účinky postoupení vůči dlužníkovi vyvolat. Neučiní-li tak, ač mohl (a neoznámí-li dlužníku postoupení postupitel), nemá cenu jej chránit lhůtou bez zbytečného odkladu. Je ovšem nutno znovu upozornit, že toto není výklad, který zastává Nejvyšší soud.

Na závěr musím připomenout, že dlužník si včasným splněním oznamovací povinnosti pouze vytváří podmínky pro možné budoucí započtení mimo vzájemnost. To, že dlužník

²⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2021, sp. zn. 29 ICdo 82/2019, uveřejněný pod č. 34/2022 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2020, sp. zn. 32 Cdo 2101/2018.

²⁰¹ Kromě výše zmíněných např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2009, sp. zn. 23 Cdo 2999/2007.

postupníkovi včas oznámí své pohledávky, které měl za postupitelem v době postoupení, nezakládá povinnost dlužníka tyto pohledávky v budoucnu započíst.²⁰²

5.7.4. Musí dlužník své pohledávky oznamovat, přestože o nich postupník již ví?

Účelem oznámení dle § 1884 odst. 1 OZ je ochrana postupníka, který se měl včas dozvědět, zda může dlužník proti postoupené pohledávce započíst své pohledávky za postupitelem, které měl v době postoupení.

Žádnou výjimku z oznámení dlužnickových pohledávek postupníkovi nepřipouští J. Handlar.²⁰³ Stejně tak ani B. Dvořák.²⁰⁴

S takto kategorickým závěrem nemohu souhlasit – je totiž v rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu.²⁰⁵

Je sice pravdou, že z čistě jazykového výkladu § 1884 odst. 1 OZ bychom dovodili povinnost dlužníka oznámit postupníkovi své pohledávky za postupitelem bez výjimky. Při výkladu zákona se ovšem nesmíme omezovat pouze na doslovné znění, nýbrž je nutné zohlednit i smysl a účel dané úpravy. Podle § 2 odst. 2 OZ se totiž nikdo nesmí dovolávat slov právního předpisu proti jeho smyslu. Mám tedy za to, že by se za použití teleologické redukce měl věcný rozsah právní normy jejím účelem omezit.²⁰⁶

Účelem oznámení je ochrana postupníka a zajištění transparentnosti vztahů mezi všemi subjekty, které se postoupení účastní. Dle Nejvyššího soudu může být tento ochranný účel v konkrétním případě naplněn, přestože dlužník své pohledávky za postupitelem postupníkovi neoznámil. Bude tomu tak tehdy, kdy postupník již před postoupením věděl o dlužnickových vzájemných pohledávkách za postupitelem a za daných okolností měl přístup ke všem informacím, které by jinak měl získat z dlužníkovy oznámení. Musí jít ale o informace aktuální. Ty mají zahrnovat vědomost o tom, v jakém stavu se pohledávka nachází, stejně jako o tom, že dlužník má

²⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2021, sp. zn. 29 ICdo 82/2019, uveřejněný pod č. 34/2022 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

²⁰³ HANDLAR, Jiří in PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR (2017) op. cit. pozn. 19, str. 273.

²⁰⁴ DVOŘÁK, Bohumil. § 1884. Námitky dlužníka. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 750.

²⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2020, sp. zn. 32 Cdo 2101/2018 či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 2023, sp. zn. 23 Cdo 1203/2023.

²⁰⁶ K tomu viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2016, sp. zn. 32 Cdo 5685/2015 či náleze Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. I. ÚS 318/06, uveřejněný pod č. 221/2007 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu.

v době, kdy se vůči němu stalo postoupení účinným, úmysl využít svou pohledávku za postupitelem k započtení proti postoupené pohledávce.²⁰⁷

Ochranný účel § 1884 odst. 1 OZ ve vztahu k postupníkovi nenaplní jakákoli vědomost postupníka o dlužnických pohledávkách za postupitelem. Je důležité, aby jeho vědomost měla v rozhodném období náležitou kvalitu. V tomto období musí mít postupník možnost udělat si přesnější představu o tom, co může vzhledem k dlužníkovi (a postoupené pohledávce) očekávat. Informace z bližší či vzdálenější minulosti nemusí k vytvoření dostatečně aktuální představy o stavu pohledávky stačit. V každém případě se musí zkoumat, zda je ochranného účelu § 1884 odst. 1, co se týče postupníka, dosaženo. Pokud ano, nebude nutné, aby dlužník postupníka o svých pohledávkách za postupitelem informoval. O právo započíst v důsledku toho nepřijde.²⁰⁸

Nejvyšší soud zatím konstatoval, které skutečnosti samy o sobě dlužníka jeho oznamovací povinnosti zásadně nezbaví. Žádná z nich podle něj samostatně nedává záruku, že postupník nabyt zákonem vyžadovanou kvalifikovanou vědomost o dlužnických pohledávkách za postupitelem. A to dokonce i tehdy, jsou-li přítomny současně. Jde o případy, kdy:

- Postupník vstoupil na místo postupitele do řízení poté, co v tomto řízení dlužník uplatnil svou pohledávku za postupitelem jako vzájemný návrh, a postupník o této obraně dlužníka věděl.
- Za postupitele i postupníka jednala při uzavírání postupní smlouvy tatáž osoba.
- Postupník vstoupil do řízení poté, co soudy pravomocně uznaly pohledávky obou stran (postupitele, později postupníka, na straně jedné a dlužníka na straně druhé) co do základu důvodnými.²⁰⁹

5.7.5. Může dlužník oznámit postupníku své pohledávky za postupitelem a zároveň započíst?

M. Jäger by takové právní jednání připustil. Pokud by dlužník stihl učinit právní jednání směřující k započtení ve lhůtě bez zbytečného odkladu, stanovené pro oznámení dlužnických pohledávek za postupitelem postupníkovi, dle jeho názoru by došlo k platnému započtení. Právní jednání směřující k započtení podle něj obsahuje i dlužníkův projev vůle zachovat započitatelnost

²⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2020, sp. zn. 32 Cdo 2101/2018 či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 2023, sp. zn. 23 Cdo 1203/2023.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 20 Cdo 2403/2020, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2009, sp. zn. 23 Cdo 2999/2007.

své pohledávky proti pohledávce postoupené i po změně v osobě věřitele. Opačný postup shledává zbytečně formalistickým.²¹⁰

S tím souhlasím. Účelem informování postupníka dlužníkem o pohledávkách, které má dlužník za postupitelem, je jeho ochrana. Ta má zamezit tomu, aby postupník třeba i dlouho poté, co postoupení vyvolalo účinky i vůči dlužníku, setrval v nejistotě, zda dlužník nedisponuje pohledávkami, kterým sice neodpovídá dluh postupníka, ale které by proti postoupené pohledávce mohl dlužník přesto započíst. Postupník by se měl včas dozvědět, zda je možné, že jeho pohledávka za dlužníkem zanikne, aniž by postupník přímo od dlužníka obdržel jakékoli plnění. Protože postupník není stranou závazkového právního vztahu mezi dlužníkem a postupitelem, z něhož vznikly oznamované pohledávky, nemusí o jejich existenci vůbec vědět. Proto má právo dozvědět se bez zbytečného odkladu poté, co postoupení vyvolá účinky i vůči dlužníkovi, že dlužník má vůči postupiteli pohledávky, které může s účinky zániku (části) postoupené pohledávky započíst.²¹¹

Myslím si proto, že tento účel bude naplněn i tehdy, když dlužník zároveň s oznámením svých pohledávek učiněným ve lhůtě bez zbytečného odkladu i započte. Postupník si musí být vědom úpravy v § 1884 odst. 1 OZ. Může proto očekávat, že dlužník možná disponuje pohledávkou za postupitelem, kterou by teoreticky mohl vůči postupníkovi započíst. S určitou mírou nejistoty na své straně tedy musí počítat.

Postupník je chráněn v tom smyslu, že v této nejistotě nesmí setrval nepříměřeně dlouho. Výjimkou je, pokud by se dlužník o postoupení dlouho nedozvěděl, protože pak lhůta bez zbytečného odkladu nemůže začít běžet i vinou postupníka, který mohl dlužníkovi postoupení prokázat a běh lhůty tím spustit. Toto setrvání v nejistotě si způsobil postupník svou vlastní pasivitou, je tedy spravedlivé po něm požadovat, aby strpěl jeho nepříznivé důsledky. Jakmile se ale dlužník o postoupení zákonným způsobem dozví, lhůta se rozběhne a postupník může legitimně očekávat, že jej dlužník do jejího uplynutí nejistoty zbaví.

Domnívám se, že tuto nejistotu může dlužník vyvrátit i započtením samotným. I tím informuje postupníka o pohledávkách, které má za postupitelem a které může vůči postupníkovi započíst. Není důvod, proč by měla být mezi oznámením a zápočtem za každou cenu prodleva.

²¹⁰ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 312.

²¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2020, sp. zn. 32 Cdo 2101/2018.

I samo započtení totiž naplní sledovaný účel, tj. definitivně zbaví postupníka nejistoty, zda vůči němu může dlužník započíst pohledávku, jejímž dlužníkem je postupitel.

Dlužník by tedy měl mít právo ve lhůtě bez zbytečného odkladu zároveň oznámit své pohledávky, které má za postupitelem, i započíst. Přitom však musím znovu upozornit, že v době, kdy dlužník přistoupí k započtení, musí být jeho pohledávka za postupitelem buď splatná, anebo musí mít dlužník alespoň právo požadovat její předčasné plnění (blíže viz kapitola 2.).²¹²

5.7.6. Co když postupník ještě před tím, než dlužníkovi uplyne lhůta bez zbytečného odkladu dle § 1884 odst. 1 in fine OZ, pohledávku postoupí?

Může dojít k situaci, kdy je v průběhu krátkého časového úseku pohledávka za dlužníkem vícekrát postoupena. Dlužníku zatím neuběhla lhůta k tomu, aby prvnímú postupníkovi oznámil své pohledávky za prvním postupitelem, a tento první postupník (druhý postupitel) pohledávku za dlužníkem znovu postoupí. I kdyby dlužník za této situace splnil svou oznamovací povinnost prvnímú postupníkovi, nezískal by tím možnost vůči němu započíst své pohledávky za prvním postupitelem proti postoupené pohledávce. První postupník totiž následkem postoupení přestal být věřitelem postoupené pohledávky.

Nejvyšší soud v návaznosti na to reagoval tak, že účel zákona naplní i postup, kdy dlužník oznámí své pohledávky, které měl za prvním postupitelem v době prvního postoupení, pouze poslednímú postupníkovi. Lhůta k tomuto oznámení mu začne běžet, až dlužníkovi bude první postoupení prokázáno nebo oznámeno.²¹³

Účelem, který musíme při hledání řešení respektovat, je, aby se dlužníku výrazně nezkrátila lhůta ke komunikaci s dalším postupníkem. Tento účel naplní i postup, kdy dlužník zašle oznámení nikoli poslednímú, ale prvnímú postupníkovi ve lhůtě počítané ode dne oznámení nebo prokázání prvního postoupení. Skutečnost, že se tak stane poté, co bylo dlužníku oznámeno nebo prokázání další postoupení (a tedy že dlužník činí oznámení vůči osobě, která již není jeho věřitelem), na to nebude mít vliv. Zvolí-li dlužník tento postup, bude poté navíc muset oznámit své pohledávky

²¹² Z tohoto důvodu Nejvyšší soud, který § 1982 odst. 1 OZ vypládá v tom smyslu, že aktivní pohledávky musí být splatná, nedovoluje, aby věřitel v jedné listině vyzval dlužníka k plnění a zároveň učinil právní jednání směřující k jednostrannému započtení. Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2013, sp. zn. 26 Cdo 3662/2012, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2016, sp. zn. 20 Cdo 95/2016.

²¹³ Počátek této lhůty je výsledkem výkladu slovního spojení „poté, co se o postoupení dozvěděl“. Viz kapitola 5.7.3.

za prvním postupitelem i posledním postupníku. Lhůta k tomuto druhému oznámení začne běžet poté, co bylo dlužníku další postoupení oznámeno nebo prokázáno.²¹⁴

Shrnuto, v případě že je pohledávka za dlužníkem znovu postoupena ještě před tím, než dlužníku uplyne lhůta bez zbytečného odkladu pro oznámení svých pohledávek za postupitelem prvním postupníkovi, má dlužník na výběr mezi dvěma řešeními. Za prvé, může v této lhůtě učinit oznámení pouze posledním postupníkovi. Za druhé, může učinit oznámení v této lhůtě prvním postupníkovi, přestože ten již není dlužníkových věřitelem. Potom ale bude muset učinit ještě druhé oznámení, a to posledním postupníkovi. Lhůta pro toto druhé oznámení začne dlužníkovi běžet, jakmile mu bude další postoupení oznámeno, resp. prokázáno.

5.8. Co když se postoupení následně ukáže být neplatným?

Je nutno rozlišovat vztah mezi postupitelem a postupníkem na jedné straně a vztah mezi postupníkem a dlužníkem (postoupenou stranou) na straně druhé. Ač ke změně v osobě věřitele dochází již účinností postupní smlouvy, nemá tato skutečnost sama o sobě vliv na oprávnění dlužníka plnit postupiteli s účinkem zániku dlužníkovu dluhu. Postupní smlouva totiž zavazuje pouze postupitele a postupníka. Dlužníkovi nevzniká povinnost plnit postupníku účinností postupní smlouvy, ale až oznámením postoupení postupitelem, příp. jeho prokázáním postupníkem. Po postoupení, ale před jeho oznámením (resp. prokázáním), může dlužník stále plnit postupiteli s účinky zániku svého dluhu.

Povinnost dlužníka plnit na postoupenou pohledávku pouze postupníkovi vznikne tehdy, kdy dlužníkovi postoupení oznámí postupitel nebo prokáže postupník. Až tím přestane být postupitel osobou, která je oprávněna od dlužníka plnění přijmout s účinky splnění jeho dluhu. I kdyby postupitel dlužníkovi postoupení pohledávky oznámil, dlužník na základě toho plnil postupníku a následně vyšla najevo neplatnost, či dokonce neexistence postupní smlouvy, nebude to mít vliv na zánik dlužníkovu dluhu. Ten totiž ani nemá právo po postupiteli požadovat, aby mu postoupení prokázal. Plnil-li dlužník v takové situaci postupníkovi (i když ten nebyl jeho skutečným věřitelem), plnil osobě oprávněné přijmou plnění s účinky pro postupitele.

Ve vztahu mezi postupitelem a dlužníkem totiž není (ne)platnost či (ne)existence postupní smlouvy právně významná. Samotnou účinností postupní smlouvy nedochází k jiné změně závazku než ke změně věřitele. Pokud se následně ukázalo, že postupní smlouva neexistuje, došlo oznámením postoupení k tomu, že k věřiteli (postupiteli) přistoupila další osoba oprávněná přijmout plnění. Tato konstrukce chrání dlužníka, který by se jinak ocitl nejistotě, zda se později

²¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2021, sp. zn. 29 ICdo 82/2019, uveřejněný pod č. 34/2022 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

neukáže, že bez svého zavinění plnil osobě, která ve skutečnosti nebyla oprávněna od něj plnění přijmout. Pro dlužníka je podstatné, zda existuje pohledávka, které odpovídá jeho dluh. Naopak pro něj není rozhodné, kdo pohledávku vymáhá, protože dluh má splnit dle pokynů věřitele.²¹⁵

Podobné řešení nalezneme v Principem evropského smluvního práva. Podle čl. 11:304 PECL se dlužník zproští svého dluhu i tehdy, když plnil osobě, která mu byla označena v oznámení o postoupení, třebaže nebyla jeho skutečným věřitelem. To ale pod podmínkou, že dlužník nemohl nevědět (*could not have been unaware*), že osoba, které plnil, není ve skutečnosti jeho věřitelem. Fráze *nemohl nevědět* byla použita záměrně, aby nevznikaly pochybnosti o tom, že dlužník nemá žádnou povinnost sám ověřovat, zda je osoba jemu označená opravdu jeho věřitelem. Dlužník by o ochranu přišel až tehdy, kdy by neoprávněnost domnělého věřitele přijmout plnění s účinkem zániku dlužníkovy dluhu byla z okolností zjevná (*obvious from the circumstances*). Ke stejnému výsledku dochází mnoho právních řádů i přes to, že tak zákon výslovně nestanoví. Je tomu tak díky aplikaci zásady ochrany dobrověrného dlužníka (u nás principu spravedlnosti cese).²¹⁶

Ať už tedy ve skutečnosti k postoupení došlo, či nikoli, vyvolá oznámení o postoupení pohledávky postupitelem adresované dlužníku změnu osoby oprávněné přijmout plnění. Ukáže-li se později neplatnost či neexistence postupní smlouvy, nebude to mít vliv na skutečnost, že dlužník po oznámení plnil postupníku s účinkem zániku postoupené pohledávky.

5.9. Použití § 1884 odst. 1 OZ v případě subindosamentů (podrubopisů)

Nejvyšší soud už zodpověděl i otázku, zda se pravidla pro započtení mimo vzájemnost (dle tehdejšího § 529 odst. 2 OZ 1964, dnešního § 1884 odst. 1 OZ) uplatní, když byla směnka indosována po protestu pro neplacení nebo po uplynutí lhůty k protestu (jde o tzv. subindosament či podrubopis). Následkem toho má totiž v souladu s čl. I § 20 odst. 1 zákona č. 191/1950 Sb., zákona směnečného a šekového („ZSŠ“), indosament účinky obyčejného postupu.

Nejvyšší soud použití § 1884 odst. 1 OZ připustil. Započíst mimo vzájemnost tak může směnečný dlužník proti pohledávce ze směnky, kterou (myšleno směnku) remitent převedl na nového majitele subindosamentem.

Jak již bylo zmíněno, má subindosament ve smyslu čl. I § 20 odst. 1 ZSŠ účinky obyčejného postupu. Subindosatář, ať už byl v dobré víře či nikoli, jen vstoupí do práv

²¹⁵ Za všechny rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 12. 2009, sp. zn. 31 Cdo 1328/2007, uveřejněný pod č. 61/2010 ve Sbírce soudních rozhodnutí a nálezů, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2010, sp. zn. 29 Cdo 2766/2007, uveřejněný pod č. 21/2011 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2018, sp. zn. 29 ICdo 35/2016. Tyto závěry k přechodí právní úpravě posvětil Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 12. 10. 2022, sp. zn. 20 Cdo 484/2022 a v rozsudku ze dne 31. 5. 2023, sp. zn. 29 ICdo 128/2021.

²¹⁶ LANDO (2003) op. cit. pozn. 39, str. 114. Podobně čl. III. – 5:119 DCFR.

indosanta.²¹⁷ Nový majitel směnky odvozuje práva ze směnky od jejího předchozího majitele, resp. vstoupí do jeho práv a povinností. Nejde o originární, ale derivativní nabytí práv ze směnky, směněnému dlužníku tak zůstanou zachovány všechny námitky, které mohl uplatnit vůči poslednímu majiteli směnky.²¹⁸ Mezi tyto námitky bude patřit i oprávnění započíst proti směněnému pohledávce nového majitele směnky (tj. nového věřitele) pohledávku, kterou má směněný dlužník proti původnímu věřiteli.

Aby mohl využít svého oprávnění a přivodit zánik pohledávky směněného věřitele, musí směněný dlužník splnit i další podmínky dnešního § 1884 odst. 1 OZ. Musí tak mimo jiné bez zbytečného odkladu poté, co se o převodu směnky dozvěděl, oznámit novému majiteli směnky své pohledávky za původním majitelem směnky, které měl v době převodu. Přitom není nutné, aby nový majitel směnky (natož ten původní, který může převod „pouze“ oznámit) směněnému dlužníkovi prokazoval převod směnky jejím předložením.²¹⁹

Domnívám se, že půjde o závěr zobecnitelný na všechny případy, kdy bude směnka indosovaná (jen) s účinky obyčejného postupu.²²⁰

5.10. Použití § 1884 odst. 1 OZ v případě, kdy třetí osoba splnila dlužníkův dluh, aniž by k tomu byla povinna (§ 2991 odst. 2 in fine OZ) – soluční substitute

Existuje další případ, kdy Nejvyšší soud odkázal na použití pravidel pro započtení mimo vzájemnost při postoupení pohledávky. Tento je ale o poznání zajímavějším, neboť zde se Nejvyšší soud nemohl opřít o žádné zákonné ustanovení, které by na úpravu postoupení (a možnost započíst mimo vzájemnost) odkazovalo. Dovodil tak pouze z principu spravedlnosti.

Ve svém rozsudku ze dne 17. 10. 2023, sp. zn. 28 Cdo 1214/2023, Nejvyšší soud hodnotil situaci, v níž se žalobkyně domáhala po žalované vydání bezdůvodného obohacení, neboť za žalovanou uhradila její dluh. K uhrazení dluhu žalované nebyla žalobkyně ničím povinna, čehož si byla dobře vědoma. Nejvyšší soud tak stál před otázkou, zda může třetí osoba, která není povolána k uhrazení dluhu, plnit věřiteli třeba i proti vůli dlužníka.

Nejvyšší soud na tuto otázku odpověděl kladně. Poté, co zohlednil rozcházející se názory právní vědy, uzavřel, že je obecně možné plnit dlužníkův dluh i bez jeho souhlasu, resp. i proti jeho vůli. Odkázal při tom na institut přistoupení k dluhu, kdy se může třetí osoba i bez souhlasu dlužníka stát solidárně zavázaným spoludlužníkem. Stejně tak upozornil i na možnost úplatného

²¹⁷ KOTÁSEK, Josef. *Úvod do směněného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 118.

²¹⁸ Viz důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2008, sp. zn. 29 Odo 1446/2006.

²¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 2015, sp. zn. 29 Cdo 643/2012.

²²⁰ Shodně KOVAŘÍK, Zdeněk. § 11 [Převod]. In: KOVAŘÍK, Zdeněk. *Zákon směněný a šekový*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 73.

postoupení pohledávky, k němuž dlužníkův souhlas také není potřeba. Postupník (jako třetí osoba) pak plní věřiteli úplatu za postoupenou pohledávku, čímž z čistě ekonomického hlediska plní na dlužníkův dluh, a vstupuje tak do postavení dlužníkově věřitele. Tyto instituty lze přitom využít k dosažení ekonomicky stejného výsledku, jako kdyby třetí osoba plnila dlužníkův dluh i proti jeho vůli. Nejvyšší soud přitom neshledal důvod, proč by k danému nezakázanému výsledku měla být uzavřena právě cesta splnění dlužníkově dluhu třetí osobou. Proto konstatoval, že zamýšlí-li třetí osoba plnit dlužníkův dluh, aniž by k tomu byla povinna, souhlas dlužníka si k tomu opatřit nemusí. Dlužníkův dluh plněním třetí osoby zanikne a dlužníkovi vznikne povinnost vydat této třetí osobě bezdůvodné obohacení (tedy půjde o kondikci nikoli z plnění).

Toto řešení přivedlo Nejvyšší soud k úvaze o tom, v jakém postavení by se poté měl nacházet onen dlužník, za něhož i bez jeho souhlasu a aniž by k tomu byla čímkoli povinna, plnila třetí osoba. Uznal, že vzhledem ke specifickým bezdůvodného obohacení vzniklém plněním za jiného je třeba dlužníka (jako obohaceného) chránit zvýšenou měrou. Proto mu vůči třetí osobě (jako ochuzené) zůstanou zachovány všechny námitky, které by býval mohl vznést, kdyby vůči němu jeho původní věřitel uplatnil nyní již zaniklou pohledávku. Proto Nejvyšší odkázal na analogické použití (celého) § 1884 OZ.

Z tohoto závěru vyplývá, že mezi námitkami, které má dlužník k dispozici vůči (ochuzené) třetí osobě, se řadí i námitka započtení mimo vzájemnost podle § 1884 odst. 1 OZ. V případě, kdy třetí osoba plnila dluh za dlužníka, když zároveň věděla, že k tomu není povinna, bude tedy dlužník oprávněn započíst své pohledávky za prvním věřitelem vůči třetí osobě jako ochuzené. A to bez ohledu na to, že třetí osoba, která plnila dlužníkův dluh, dokonce ani nevstupuje do postavení původního věřitele, ale vznikne jí originární nárok (!) vůči obohacenému dlužníkovi na náhradu toho, co za něj plnila.²²¹

Jak už jsem zmínila, Nejvyšší soud v tomto případě odkázal na použití § 1884 OZ, aniž by na úpravu postoupení odkazovali jiné zákonné ustanovení. Uvedl, že tak činí: „...vzhledem ke specifickým bezdůvodného obohacení plněním za jiného“. Přitom si nelze nevšimnout, že cílem je reagovat na stejnou situaci, v níž se projevuje princip spravedlnosti cese. Vždy dochází ke změně v osobě věřitele bez souhlasu dlužníka (rozdíl v tom, že při povinnosti vydat bezdůvodné obohacení vzniklé plněním za jiného, když dlužník a třetí osoba mezi sebou neměli žádný závazek, původní pohledávka zanikla a ochuzenému vzniká za dlužníkem nová, tu nehraje roli). Dlužník si přitom mohl vybrat svého věřitele právě s ohledem na jeho specifické vlastnosti (např. je ochoten

²²¹ K povaze tohoto vztahu jako nového a originárního viz SEDLÁČEK, Dušan. § 2991 [Základní ustanovení]. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 18.

k prodloužení lhůty k plnění, vymáhá své pohledávky legální cestou nebo právě proto, že vůči němu má dlužník vzájemnou pohledávku). Dlužník změnu v osobě věřitele nemohl nijak ovlivnit, jeho souhlas k právnímu jednání působícímu tuto změnu nebyl potřeba. Jelikož tak na jednu stranu nevyžadujeme souhlas dlužníka s jednáním jiné osoby, jejímž následkem bude změna dlužníkovy věřitele (ať už půjde o věřitele stejné pohledávky nebo pohledávky pocházející z jiného závazku), měli bychom dlužníka ochránit před možným zhoršením jeho právního postavení, které nemohl ovlivnit.

Zdá se, že dosažení tohoto cíle bylo pro Nejvyšší soud dostatečnou záminkou, aby možnost započtení mimo vzájemnost dovodil i bez výslovného zákonného zmocnění.

5.11. Dílčí shrnutí

Úprava v § 1884 OZ je jedním z projevů spravedlnosti cese. Dlužník, jehož souhlas s postoupením se nevyžaduje, v jeho důsledku ztrácí možnost plnit postupiteli, jehož si zásadně jako svého věřitele (třeba i velmi pečlivě) vybral. Ať už proto, že věděl o jeho ochotě dohodnout se na prodloužení lhůty k plnění, že nebude svou pohledávku vymáhat nelegálními prostředky nebo právě proto, že má za tímto věřitelem vzájemnou pohledávku. Bylo by proto nespravedlivé, kdyby v důsledku jednání třetích osob došlo ke zhoršení dlužníkovy postavení.

Aby zákonodárce tomuto následku zabránil, zakotvil výjimku z předpokladu vzájemnosti započítávaných pohledávek a přiznal dlužníku právo započíst svou pohledávku, kterou měl za postupitelem v době postoupení, vůči postupníkovi. Tento postup si přirozeně vyžádal i doplnění dalších podmínek, mezi něž patří povinnost dlužníka oznámit své pohledávky za postupitelem postupníkovi ve lhůtě bez zbytečného odkladu poté, co se o postoupení dozvěděl, sloužící pro změnu k ochraně postupníka.

Dalo by se tak shrnout, že smyslem zakotvení započtení mimo vzájemnost podle § 1884 odst. 1 OZ je zachování spravedlnosti v právních vztazích. Právní řád sice dlužníka zásadně nechrání před samotnou změnou v osobě věřitele. Chrání ho ale předtím, aby jeho dluh materiálně nezankl (protože dlužník má nejen povinnost, ale i právo plnit), i před ztrátou námitek, které měl vůči původnímu věřiteli. Respektuje tak autonomii vůle postupitele a postupníka, kteří se mohou svobodně dohodnout na postoupení pohledávky za dlužníkem. Zároveň ale i autonomii vůle

na straně dlužníka, který má zásadně právo si zvolit konkrétního věřitele, a zásadu rovnosti, neboť postavení dlužníka obecně nesmí určovat třetí osoby nezávisle na jeho vůli.

6. Započtení mimo vzájemnosti v případě § 1886 odst. 2 OZ

Další výslovně zakotvený způsob započtení mimo vzájemnost nalezneme v § 1886 OZ. Jde o případ, kdy na žádost postupníka vymáhá jeho pohledávku postupitel, a to svým jménem a na účet postupníka. Pokud již postupitel dlužníku postoupení oznámil, příp. postupník prokázal (k případu, kdy ani toto podle mého názoru není nutné, viz kapitola 5.7.4), smí postupitel postoupenou pohledávku vymáhat jen tehdy, když dlužníku prokáže souhlas postupníka. Tento postup není možný, pokud postupník svou pohledávku za dlužníkem vymáhá sám (§ 1886 odst. 1 OZ).

Započtení mimo vzájemnost nalezneme až v druhém odstavci. Ten dává dlužníkovi právo započíst své vzájemné pohledávky za postupitelem vůči postoupené pohledávce, jejímž věřitelem je již postupník. Zároveň dlužníkovi zakazuje započíst proti postoupené pohledávce své (byť vzájemné) pohledávky za postupníkem.

Toto ustanovení bylo převzato z § 530 OZ 1964, ale poprvé se v našem právním řádu objevilo v § 265 odst. 2 zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.²²² Jde o zvláštní případ nepřímého zastoupení²²³ a užívá se zejména tehdy, když si postupník nepřeje, aby se dlužník o postoupení dozvěděl (jde o případ tzv. tiché cese).²²⁴ Nechá se proto zastoupit postupitelem, aby tento svým jménem a na postupníkův účet (tedy jako nepřímý zástupce) postoupenou pohledávku vymohl. Pak je postupitel i aktivně legitimován k tomu, aby ve sporu s dlužníkem postoupenou pohledávku vlastním jménem a na účet postupníka uplatnil. Může požadovat, aby dlužník plnil přímo jemu, a je oprávněn toto plnění přijmout s účinky zániku dlužníkova dluhu.²²⁵ Je osobou

²²² DVOŘÁK, Bohumil. § 1886. Vymáhání pohledávky postupitelem. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 757.

²²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2009, sp. zn. 25 Cdo 2193/2006, uveřejněný pod č. 100/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. HANDLAR, Jiří in PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR (2017) op. cit. pozn. 19, str. 283; KRAMAŘÍK, Roman. Vymáhání postupitelem. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA, a kol. (2014) op. cit. pozn. 17 (k § 1886). Podle Nejvyššího soudu jde – nahlíženo materiálně – o zvláštní druh nepřímého zastoupení. Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 5. 2016, sp. zn. 28 Cdo 3722/2015.

²²⁴ MYŠÁKOVÁ, Petra. § 1886 [Vymáhání postoupené pohledávky postupitelem]. In: PETROV, VÝTISK, BERAN a kol. (2023) op. cit. pozn. 5, marg. č. 1.

²²⁵ Pak je postupitel i aktivně legitimován k tomu, aby ve sporu s dlužníkem postoupenou pohledávku vlastním jménem a na účet postupníka vymohl. Může požadovat, aby dlužník plnil přímo jemu, a je oprávněn toto plnění přijmout s účinky zániku dlužníkova dluhu. Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2004, sp. zn. 32 Odo 635/2003, pro nynější úpravu usnesení ze dne 31. 10. 2018, sp. zn. 29 NSČR 80/2017.

oprávněnou k výkonu práva vymoci postoupenou pohledávku, přestože z hmotněprávního hlediska není nositelem vymáhaného práva – tím je totiž postupník.²²⁶

Dokud se dlužník o postoupení stanoveným způsobem nedozví, může započíst své pohledávky za postupitel vůči postupiteli. Ten sice už není věřitelem postoupené pohledávky, ale jelikož dlužníku nebylo postoupení ještě oznámeno (resp. se o něm kvalifikovaným způsobem ještě nedozvěděl), je postupitel osobou oprávněnou přijmout od dlužníka plnění na postoupenou pohledávku s účinky zániku dlužníkovy dluhu (§ 1882 odst. 1 OZ).

Pokud se dlužník o postoupení daným způsobem již dozvěděl, platí, že postupitel může vymáhat postoupenou pohledávku jen za splnění dvou podmínek. Jednak musí dlužníkovi prokázat souhlas postupníka s vymáháním a jednak nesmí postupník svou pohledávku vymáhat sám (§ 1886 odst. 1 OZ). Když postupitel plnění na postoupenou pohledávku od dlužníka vymůže, je povinen předat všechny užitky postupníkovi (pokud si samozřejmě postupitel a postupník mezi sebou nesjednali jinak).²²⁷

Pro započtení mimo vzájemnost stanoví druhý odstavec několik odchylek ve srovnání s obecnou úpravou v § 1884 odst. 1 OZ. Předně nevyžaduje, aby dlužník postupníka bez zbytečného odkladu po postoupení informoval o svých pohledávkách za postupitelem. Tento požadavek tak není podmínkou pro to, aby mohl v budoucnu započíst svou pohledávku za postupitelem mimo vzájemnost. Tím je reflektováno, že ve skutečnosti je to postupitel, kdo pohledávku vymáhá svým jménem, a ten o těchto pohledávkách dobře ví.

K tomu zákon dlužníku zakazuje, aby vůči postoupené pohledávce namítal své pohledávky za postupníkem, přestože je to právě postupník, kdo je věřitelem postoupené pohledávky a za kým má dlužník vzájemnou pohledávku. Smyslem takového řešení je usnadnit postupiteli vymožení postoupení pohledávky, včetně vedení případného řízení před soudem. Postupitel totiž často nemá informace o dlužníkových pohledávkách za postupníkem a v řízení by se dlužníkovým námitkám započtení mohl jen těžko bránit.²²⁸

Podle R. Kramaříka pro dlužníka neplatí dokonce žádné z omezení v § 1884 odst. 1 OZ.²²⁹ Z toho by vyplývalo, že toto ustanovení není pro § 1886 odst. 2 OZ subsidiárně použitelné, ale stanoví svá vlastní nezávislá pravidla. Řešení této otázky má vliv např. na závěr, zda dlužníkovi

²²⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2009, sp. zn. 25 Cdo 2193/2006, uveřejněný pod č. 100/2009 Sbirky soudních rozhodnutí a stanovisek.

²²⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 5. 2018, sp. zn. 26 Cdo 878/2018.

²²⁸ DVOŘÁK, Bohumil. § 1886. Vymáhání pohledávky postupitelem. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 757.

²²⁹ KRAMAŘÍK, Roman. Vymáhání postupitelem. In: ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA, a kol. (2014) op. cit. pozn. 17 (k § 1886 OZ).

poběží lhůta bez zbytečného odkladu k oznámení svých pohledávek za postupitelem nebo zda musí tyto pohledávky v okamžiku postoupení již existovat.

Z logicky věci je jasné, že lhůta bez zbytečného odkladu pro oznámení dlužníkových pohledávek za postupitelem tu nemá místo.²³⁰ Postupitel, který postoupenou pohledávku vymáhá, o nich dobře ví – je přeci jejich věřitelem. Postupníka dlužník v tomto případě znát vůbec nemusí, neboť nemusí vědět, že k nějakému postoupení vůbec došlo. Často by tak ani neměl své pohledávky za postupitelem komu oznamovat. Lhůta bez zbytečného odkladu se proto neuplatní.

Musí mít dlužník pohledávky za postupitelem už v době postoupení?

V § 530 odst. 2 OZ 1964 bylo zakotveno omezení spočívající v tom, že dlužník mohl vůči postupiteli započíst jen ty své pohledávky za ním, které měl v době vymáhání postoupené pohledávky. Mám za to, že ani tato podmínku nebude v případě § 1886 OZ uplatnitelná.²³¹ Dlužník o postoupení vůbec vědět nemusí (a pokud se o něm dozvěděl, je z toho důvodu třeba souhlas postupníka s vymáháním postoupené pohledávky postupitelem), natož aby se dozvěděl o okamžiku, kdy se okruh započitatelných pohledávek uzavřel. Naopak postupitel, který postoupenou pohledávku vymáhá, o dlužníkových pohledávkách za sebou musí vědět, a to bez ohledu na to, zda vznikly před postoupením nebo po něm. Vyrovnání mezi postupitelem a postupníkem, pokud dlužník vůči postoupené pohledávce započte své pohledávky za postupitelem, není věcí dlužníka. Mělo by tak stačit, že pohledávka za postupitelem vznikla v době, kdy postupitel vymáhal postoupenou pohledávku.

Musí být pohledávky za postupitelem v době postoupení splatné? V § 1886 OZ o tom chybí jakákoli zmínka. Vzhledem k předchozímu odstavci mám za to, ani v případě § 1886 odst. 2 OZ nemusí být pohledávky v době postoupení splatné. Jelikož pohledávky za postupitelem nemusí v době postoupení ani existovat, nemělo by smysl požadovat, aby ty pohledávky, které v době postoupení existovaly, musely být splatnými.

Souhlasím proto se závěrem, že § 1884 odst. 1 OZ se vůči § 1886 OZ nebude subsidiárně aplikovat.

Dalo by se snad říci, že námitka započtení nevzájemné pohledávky zde slouží k ochraně postupitele i dlužníka. Pokud totiž připustíme, že za postupníka bude vymáhat jeho pohledávku postupitel, musíme mu k tomu poskytnout dostatečné nástroje. Lze předpokládat, že postupitel má

²³⁰ Shodně HANDLAR, Jiří in PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR (2017) op. cit. pozn. 19, str. 285.

²³¹ Tamtéž. J. Handlar tak dovozuje z § 1886 odst. 2 OZ, který vytváří z hlediska započtení takový stav, jaký by panoval, kdyby se dlužník stanoveným způsobem o postoupení pohledávky nedozvěděl. Dlužník tak může započíst všechny své pohledávky za postupitelem, které se stanou k započtení způsobilými alespoň v době vymáhání pohledávky postupitelem.

na takovém vymáhá zejména finanční zájem, vyplývající z jeho vztahu s postupníkem. Postupník je tím, kdo bude mít z vymožení postoupené pohledávky prospěch, protože postupitel na něj musí po vymožení postoupené pohledávky převést všechny získané užitky (nedohodnou-li se jinak). Díky této úpravě má postupník navíc možnost zůstat před dlužníkem po celou dobu utajen. Zároveň není povinen oznámit postupiteli, že dlužník za ním má vzájemnou pohledávku. Proto v případě, kdy v souladu s § 1886 odst. 2 OZ vymáhá postoupenou pohledávku postupitel, nemůže dlužník započíst vůči postoupené pohledávce své (byť vzájemné) pohledávky za postupníkem.

Dlužník je chráněn tím, že nemusí postupníkovi oznamovat své pohledávky za postupitelem. O postoupení vůbec nemusí vědět, často by tak ani neměl komu je oznámit. Jeho postavení je zachováno i tím, že nezáleží na tom, zda jeho pohledávky za postupitelem vznikly před nebo po postoupení. Stačí, že vznikly za doby, kdy postoupenou pohledávku vymáhá postupitel. Zákaz směřovaný postupiteli, aby vymáhal postoupenou pohledávku v případě, kdy ji vymáhá sám postupník, pak chrání dlužníka před tím, aby po něm postoupená pohledávka nebyla požadována vícekrát. Na okraj pak nutno dodat, že dlužník může stále přivodit zánik postoupené pohledávky i jiným způsobem než započtením.

I v tomto případě tedy vyvažuje úprava započtení mimo vzájemnost postavení a zájmy subjektů dotčených postoupením. Postupník získává možnost zůstat před dlužníkem skryt. Dlužník tak nebude moci namítat proti postoupené pohledávce své vzájemné pohledávky za postupníkem. Na druhou stranu může snadněji namítat své pohledávky za postupitelem vůči postoupené pohledávce. Postupitelova pozice je zajištěna tím, že dlužník nemůže namítat proti postoupené pohledávce své pohledávky za postupníkem. To by totiž značně zhoršilo splnění postupitelova závazku vůči postupníkovi. Postupitel totiž o pohledávkách dlužníka za postupníkem nemusí vůbec vědět.

6.1. Dílčí shrnutí

Zákonodárce předvídal, že může nastat situace, kdy se strany postupní smlouvy dohodnou na tom, že pro ně bude vhodnější, pokud bude postoupenou pohledávku vůči dlužníkovi vymáhat postupitel. Ať už proto, že postupitel postoupenou pohledávku snáze vymůže, nebo proto, aby postupník mohl zůstat před dlužníkem utajen. Postupitel tak může na žádost postupníka vymáhat jeho pohledávku jménem svým a na postupníkův účet. I zde ale platí princip spravedlnosti cese bránící tomu, aby se dlužníkovo postavení postoupením zhoršilo. Dlužník proto může namítat proti

postoupené pohledávce své pohledávky za postupitelem, ale nikoli své pohledávky za postupníkem.

Ve srovnání s § 1884 odst. 1 OZ jde o situaci dostatečně specifickou na to, aby zákonodárce shledal vhodným upravit podmínky pro započtení mimo vzájemnost odlišně. Zmíněné ustanovení se proto na tento případ subsidiárně neaplikuje. Úprava v § 1886 odst. 2 OZ je ve srovnání s § 1884 odst. 1 OZ proto volnější. Dlužník nemusí postupníkovi (ani postupiteli) oznamovat své pohledávky za postupitelem, neběží mu tedy ani lhůta bez zbytečného odkladu. Ke způsobilosti dlužníkových pohledávek k započtení mimo vzájemnost postačí, aby vznikly v době, kdy postoupenou pohledávku vymáhá postupitel.

Dalo by se tedy shrnout, že tato úprava respektuje jednak zájmy postupitele, jemuž dává k dispozici prostředky, díky kterým může snadněji postupovanou pohledávku vymoci (mj. i tím, že dlužník nesmí započíst proti postoupené pohledávce své vzájemné pohledávky za postupníkem), jednak zájmy postupníka, jemuž dává možnost zůstat před dlužníkem utajen, a závoveň i zájmy dlužníka, a to podstatným rozvolněním podmínek pro započtení mimo vzájemnost. Jejím smyslem a účelem je nalézt spravedlivé řešení při respektování autonomie vůle stran i zásady rovnosti v soukromoprávních vztazích, ale i – zejména v případě tiché cese – usnadnění obchodního styku.

7. (Ne)oprávněnost ručitele započíst vůči věřiteli pohledávku, kterou má za tímto věřitelem dlužník

Tento případ započtení mimo vzájemnost je pravděpodobně nejspornější. Je tomu tak proto, že předchozí právní úprava tuto možnost ručiteli výslovně přiznávala, občanský zákoník toto ustanovení však nepřejal. Důvodová zpráva přitom nejenže nedeklarovala úmysl vydat se opačnou cestou. Naopak prohlašovala, že v zásadě přebírá právní úpravu dosavadní. Mnozí proto nepochybovali o tom, že ručitel je oprávněn započíst vůči věřiteli pohledávky dlužníka i za účinnosti občanského zákoníku. O to větším bylo překvapením, když Nejvyšší soud ve svém rozsudku, později schváleném do Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, tuto možnost ručiteli odepřel. Ač se současná situace může jevit jako vyřešená, opak je pravdou. Stále zůstává několik otázek nezodpovězených. K mnoha z nich přitom zavadalo příčinu odůvodnění zmíněného rozsudku.

7.1. Situace před rozsudkem

Ručitelovo oprávnění započíst vůči věřiteli pohledávku dlužníka, za jehož dluh se ručitel zaručil, se dovozovalo z § 2023 odst. 1 OZ. Podle něj může ručitel vůči věřiteli uplatnit všechny

námítky, které má proti věřiteli dlužník. Nabízelo se, že pod pojem *námítka* spadá také *námítka započtení*. To nevyvracela ani důvodová zpráva, která se obecně k celé úpravě ručení v občanském zákoníku vyjadřuje tak, že se v zásadě přebírá úprava z obchodního zákoníku, a to pouze s nepatrnými změnami (ty ovšem nijak nedefinovala).²³² Odebrání ručitelova oprávnění započíst vůči věřiteli dlužníkovu pohledávku se přitom nepatrnou změnou být nezdálo.

Obchodní zákoník přiznával v § 306 odst. 2 ObchZ ručiteli právo uplatnit vůči věřiteli všechny námítky, které mohl uplatnit dlužník. Výslovně pak dodával, že započíst vůči věřiteli pohledávky dlužníka může ručitel tehdy, pokud by se v případě, kdy by věřitel vymáhal svou pohledávku přímo vůči dlužníkovi, mohl dlužník vůči věřiteli ubránit právě započtením. Občanský zákoník z roku 1964 naproti tomu v § 548 odst. 2 OZ obsahoval znění prakticky totožné s dnešním § 2023 OZ. Ručiteli přiznal obecné námítky, které by měl proti věřiteli dlužník, aniž by jakkoli vyzdvihoval námítka započtení.

Mezi ty, kteří ručiteli přiznávali oprávnění započíst vůči věřiteli dlužníkovu pohledávku za tímto věřitelem, patřili např. B. Dvořák (později člen senátu Nejvyššího soudu, který ručiteli dané oprávnění nepřiznal),²³³ P. Čech,²³⁴ J. Porod,²³⁵ J. Truneček,²³⁶ M. Jäger²³⁷ nebo T. Tintěra.²³⁸

Tento závěr naopak odmítali T. Richter,²³⁹ M. Kindl²⁴⁰ nebo P. Bezouška.²⁴¹

²³² Důvodová zpráva k OZ, op. cit. pozn. 8, s. 469.

²³³ DVORÁK, Bohumil. Námítka započtení. *Právní rozhledy*, 2012, roč. 20, č. 8, s. 268. To jen na okraj podotýká v poznámce č. 14, bez bližšího odůvodnění.

²³⁴ ČECH (2014) op. cit. pozn. 23, s. 25. Bez bližšího odůvodnění.

²³⁵ POROD, Jakub. § 2023 [Námítky dlužníka a ručitele vůči věřiteli]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 2048, marg. č. 4. Námítka započtení totiž řadil mezi námítky z § 2023 odst. 1 OZ. Navíc poukázal na to, že v opačném případě by dlužník přišel o možnost započíst vůči ručiteli, který splnil dlužníkův dluh, svou pohledávku za věřitelem. Výsledkem by byl neodůvodněný rozdíl mezi režimem subrogace podle § 1937 odst. 2 OZ a postoupením pohledávky (v souvislosti s § 1884 odst. 1 OZ).

²³⁶ TRUNEČEK, Jaroslav in PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR (2017) op. cit. pozn. 19, str. 682. Odkazoval na přechodí úpravu v obchodním zákoníku, která byla vzorem pro současnou úpravu ručení, a uvedl, že námítka započtení je možné podřadit pod obecné námítky, které má proti věřiteli dlužník.

²³⁷ JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 317-318. Komentuje pouze, že současná úprava v § 2023 odst. 1 OZ je vystavěna na stejném východisku jako dosavadní právní úprava.

²³⁸ TINTĚRA, Tomáš in TINTĚRA, Tomáš; PODRAZIL, Petr a PETR, Pavel. *Základy závazkového práva*. 1. díl. Praha: Leges, 2016, str. 186. Uvádí, že mezi ručitelovy námítky vůči věřiteli se řadí i námítka započtení. Bližší odůvodnění chybí.

²³⁹ RICHTER, Tomáš. § 2023. Uplatnitelné námítky. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 1261. Argumentoval tím, že námítka je obrana vlastností zajišťovaného dluhu, kam započtení nespadá, neboť pohledávky dlužníka vůči věřiteli nemají se zajišťovaným dluhem žádnou souvislost.

²⁴⁰ KINDL, Milan. *Zajištění a utvrzení dluhů*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 320. Uzavřel tak na základě chybějící vzájemnosti pohledávek mezi ručitelem a věřitelem.

²⁴¹ BEZOUŠKA, Petr. *Postavení a ochrana věřitele v novém soukromém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Str. 17-18. Uvádí, že občanský zákoník navázal svým textem na občanský zákoník z roku 1964. Poukazuje na princip akcesority ručení. Podle něj je povinnost ručitele svázána s existencí a rozsahem zajištěného dluhu, ručitel tedy svá práva odvozuje právě od tohoto dluhu. Povinnost ručitele ale podle něj není akcesorická vzhledem k celému dlužníkovu majetku. Námítka započtení se zajištěným dluhem nijak nespojuje, nepatří tedy mezi okruh námitek v § 2023 odst. 1 OZ.

7.2. Rozsudek

Nejistotu ohledně oprávněnosti ručitele započíst vůči věřiteli pohledávku, kterou má za tímto věřitelem dlužník, definitivně ukončil Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 19. 5. 2021, sp. zn. 23 Cdo 2475/2019, uveřejněném pod č. 14/2022 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Žalobkyně v něm žalovala ručitele, který se zaručil za dlužníkův dluh, vzniklý ze smlouvy o dílo. Žalobkyně se nejprve obrátila na dlužníka, ten ale na dluh ničeho nezaplatil. Obrátila se proto na ručitele, aby z titulu svého ručitelského závazku za dlužníka dluh uhradil. Ani ten se ale k plnění neměl. Žalobkyně se proto obrátila na soud. V průběhu řízení se žalovaný ručitel bránil námitkou započtení pohledávek na úhradu smluvní pokuty a náhradu škody, které měl za žalobkyní-věřitelkou dlužník. Vystala tak otázka oprávněnosti takové obrany.

Soud prvního stupně se přiklonil k názoru, že podle § 2023 odst. 1 OZ už ručiteli právo započíst vůči věřiteli pohledávku, kterou má za tímto věřitelem dlužník, nepřísluší. Při takovém započtení by totiž nebyla splněna podmínka vzájemnosti pohledávek, což by bylo v rozporu s obecnou úpravou podmínek započtení v § 1982 OZ. K tomu dodal, že námitka započtení není námitkou ve smyslu obrany určitou vlastností zajištěného dluhu, nespadá tak pod pojem námitek v § 2023 odst. 1 OZ.

Toto rozhodnutí odvolací soud potvrdil. Poukázal na to, že vzorem pro § 2023 odst. 1 byl obchodní zákoník, z něhož se ale do současné úpravy ručitelovo oprávnění započíst mimo vzájemnost neprosadilo. Pojem *námítka* v § 2023 odst. 1 OZ vyložil jako obranu vlastností, která je vlastní zajištěnému dluhu. Do této množiny příkladmo zařadil námitku promlčení, neplatnosti i námitku zániku dluhu v důsledku jeho splnění. Nikoli však námitku započtení.

Případ se tak dostal až před Nejvyšší soud, který stál před dosud neřešenou otázkou, zda může ručitel podle občanského zákoníku započíst vůči uplatněné pohledávce věřitele tu pohledávku, kterou má za věřitelem dlužník.

Nejvyšší soud provedl poměrně zevrubnou analýzu. Nejprve popsal obecnou právní povahu ručení a započtení. Uvedl, že ručení je smlouvou (*přesněji jde o závazek, jehož titulem je smlouva, pozn. aut.*), jejíž smluvní stranou dlužník není. Zdůraznil akcesorickou a subsidiární povahu ručitelského závazku. Ručení vzniká pouze tehdy, když vznikne platně také dluh, jehož splnění ručitel zajišťuje, a zaniká zánikem zajišťovaného dluhu. Zároveň jde o podpůrný zdroj uspokojení věřitele. Uplatní se proto jen tehdy, když dlužník svůj dluh dobrovolně nesplnil a dluh nezanikl ani jiným způsobem. U institutu započtení připomněl, že je to kompenzant, kdo vybírá, které pohledávky započtením zaniknou. Projev dlužníka aktivní pohledávky je v tomto směru nerozhodný.

Dále se Nejvyšší soud zabýval teleologickým a historickým výkladem. Uvedl, že důvodová zpráva pouze konstatuje, že se *v zásadě* a jen *s nepatrnými změnami* přebírá dosavadní úprava ručení z obchodního zákoníku, který právo ručitele započíst vůči věřiteli pohledávky dlužníka výslovně zakotvoval. Protože dnešní úprava už tak nečiní, zkoumal, zda toto oprávnění vyplývá právě z pojmu námitky v § 2023 odst. 1 OZ. Poté analyzoval ustanovení z relevantních kodexů od obecného zákoníku občanského po občanský zákoník z roku 1964. Na základě toho uzavřel, že z historického pohledu byla úprava obchodního zákoníku, která ručiteli dané právo přiznala výslovně, v tomto ohledu ojedinělá. Z toho, že zákonodárce výslovnou úpravu ručitelova oprávnění nepřevzal, třebaže se v důvodové zprávě jako ke svému vzoru pro úpravu ručení hlásí právě k obchodnímu zákoníku, Nejvyšší soud dovedl, že smyslem zjevně bylo tuto koncepci opustit.

V další části zohlednil názory právní vědy, následované podrobnou analýzou zahraničních právních úprav. Nejvyšší soud mezi nimi, zejména díky komentáři k Návrhu společného referenčního rámce,²⁴² identifikoval tři různé přístupy.

První skupina ručiteli sporované právo přiznává, a to i tehdy, když je ručitel solidárně zavázán společně s dlužníkem. Tyto země nepovažují započtení za osobní obranu dlužníka, které by ručitel nemohl uplatnit vůči věřiteli. Uvedené platí i v případě, kdy ručitel nemá subrogační regres vůči dlužníkovi. Sem patří mj. Belgie, Lucembursko, Francie, Anglie a Finsko.

Druhá skupina dává ručiteli možnost odepřít věřiteli plnění, a to buď s konečnou platností, anebo po dobu, kdy trvá možnost: „...*započtení pohledávky dlužníka*“. Sem se řadí Spolková republika Německo, Itálie, Portugalsko a Španělsko.

Ve třetí skupině, kam se řadí Dánsko a Švédsko, nejenže ručitel nemá právo započíst dlužníkovu pohledávku za věřitelem, dokonce nemá ani právo dočasně odmítnout plnění.

Návrh společného referenčního rámce zvolil v čl. IV.G – 2:103 odst. 5 (ve spojení s odst. 1 a 4) řešení, které dlužníkovi sice nedává možnost započíst mimo vzájemnost, ale umožňuje mu po dobu, kdy dlužník neuplatní své právo započíst svou vzájemnou pohledávku vůči věřiteli, odepřít plnění. Námitka započtení je považována za námitku osobní povahy, proto nemá ručitel právo započíst pohledávku dlužníka za ručitelem. Když ale dlužník se započtením své vzájemné pohledávky otálí, neměl by touto pasivitou trpět ručitel. Proto by mu mělo být přiznání právo odepřít věřiteli dočasně plnění.

²⁴² BAR, CLIVE (2009) op. cit. pozn. 28.

V další kroku hrála hlavní roli otázka, zda lze pod pojem *námitky* v § 2023 odst. 1 OZ podřadit i námitku započtení. Nejvyšší soud nejprve uvedl, že účelem tohoto ustanovení sice je ochrana ručitele, ale ne za cenu zásahu do dlužnickovy autonomie vůle. Navíc chybí zákonný předpoklad vzájemnosti pohledávek. Následně Nejvyšší soud uvedl, že když chtěl zákonodárce připustit možnost započíst mimo vzájemnost, učinil tak vždy výslovně (!). K tomu odkázal na § 1884 odst. 1 OZ a § 1984 odst. 1 OZ. Tato ustanovení pak porovnal s § 2023 odst. 1 OZ, který se o započtení výslovně nezmiňuje. Proto podle Nejvyššího soudu § 2023 odst. 1 OZ námitku započtení neobsahuje.

Na závěr zmínil, že výklad pojmu *námitka* v § 2023 OZ by měl být obdobný jako v § 2024 OZ. Jelikož – jak vyplývá z přechozího odstavce – *námitka* v prvně jmenovaném ustanovení námitku započtení neobsahuje, nebude moci ani dlužník započíst vůči ručiteli podle § 2024 věty první OZ svou pohledávku za věřitelem, pokud předtím ručitel uspokojil věřitele bez vědomí dlužníka. Tím se podle Nejvyššího soudu docílí vyváženosti postavení dlužníka a ručitele.

Jelikož současná úprava nepřevzala výslovné oprávnění z obchodním zákoníku a toto oprávnění nelze dovodit ani z obecného pojmu *námitky*, uzavřel Nejvyšší soud, že ručitel za současné právní úpravy nemá právo vůči věřiteli započíst pohledávky, které má za věřitelem dlužník.²⁴³

7.3. Hodnocení rozsudku

Nejvyššímu soudu rozhodně nelze vytknout, že by se jemu položenou otázkou podrobně nezaobíral. Přesto si nejsem jista správností některých závěrů a někdy ani cest, kterými k nim došel. Nejde přitom jen o to, jaký dopad mají na hodnocení posuzovaného případu, resp. § 2023 odst. 1 OZ obecně, ale celkově na možnost započíst mimo vzájemnost. To se týká zejména těch případů, kdy by možnost započíst mimo vzájemnost měla vyplývat z pojmu *námitka*, který občanský zákoník nezářidka užívá. V následující části se proto budu věnovat rozboru vybraných argumentů, které Nejvyšší soud v rozsudku použil.

Předně, vzhledem k jeho zásadní důležitosti, bych se ráda vyjádřila k pojetí pojmu *námitky* Nejvyšším soudem. Jak už jsem zmínila, výklad jeho obsahu je zásadní i pro další případy započtení mimo vzájemnost.

²⁴³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2021, sp. zn. 23 Cdo 2475/2019, uveřejněný pod č. 14/2022 Sbirky soudních rozhodnutí a stanovisek. Přijaté řešení již Nejvyšší soud následoval, a to ve svém usnesení ze dne 30. 8. 2023, sp. zn. 23 Cdo 1593/2023.

7.3.1. V jakém smyslu užívá občanský zákoník pojem námitka?

Tento pojem, ať už v podobě podstatného jména či slovesa *namítat*, lze nalézt napříč celým občanským zákoníkem. Jen krátce lze zmínit § 162 OZ (námitka, že právnická osoba nepřijala potřebné usnesení), § 429 odst. 2 OZ (námitka, že podnikatel má své skutečné sídlo na místě jiném, než je místo zapsané ve veřejném rejstříku), § 579 odst. 1 OZ (námitka neplatnosti), § 610 odst. 1 OZ (námitka promlčení) či § 1426 OZ (námitka nesprávnosti inventáře). Pro započtení mimo vzájemnost je významná zejména úprava v § 1767 odst. 3 OZ (námitky ze smlouvy ve prospěch třetí osoby má dlužník také proti této třetí osobě), § 1890 odst. 1 OZ (přijímateli dluhu náleží všechny námitky, které mohl uplatnit původní dlužník), § 1900 OZ (postoupené straně v případě postoupení smlouvy zůstávají zachovány všechny námitky ze smlouvy i proti postupníkovi), § 1907 OZ (třetí osobě, která poskytla zajištění a která k novaci ani k narovnání nepřistoupila, zůstávají zachovány všechny námitky, které mohla uplatnit proti pohledávce, kdyby k novaci nebo narovnání nedošlo), § 1943 OZ (poukázaný, který poukázku přijal, může vůči poukazníkovi uplatnit mimo jiné ty námitky, které se zakládají na výslovném ustanovení poukázky nebo které je poukázaný oprávněn vznést osobně vůči poukazníkovi), § 1997 OZ (propustí-li věřitel ze závazku jednoho ze spoluručitelů, zůstávají ostatním spoluručitelům zachovány námitky, které mohl uplatnit spoluručitel, jehož povinnost byla prominuta), § 2034 odst. 1 OZ (výstavce finanční záruky může vůči věřiteli uplatnit pouze námitky, jejichž uplatnění záruční listina připouští) a tak podobně. Pojem *námitky* tedy rozhodně není užívám zřídka, což zvyšuje důležitost jeho správného výkladu.

V posuzovaném rozsudku cituje Nejvyšší soud definici námitky, jak ji uvádí T. Richter.²⁴⁴ Ten za námitka považuje obranu nějakou vlastností, která je vlastní zajištěnému dluhu. Jako příklad uvádí námitku neplatnosti, promlčení, prekluze a námitku zániku dluhu v důsledku splnění. Přesto není zcela jasné, zda Nejvyšší soud založil své rozhodnutí právě na této definici, i když z výsledku by se zdálo, že tak spíše učinil. V každém případě to nepovažuji za správné. Neodpovídá to totiž tomu, v jakém smyslu používá pojem *námitky* občanský zákoník. A dokonce ani tomu, jak námitku obecně posoudil i sám Nejvyšší soud.

Jak jsem uvedla, *námitka*, jak je užívána v občanském zákoníku, je o dosti širší (viz uvedené příklady) pojem, než by odpovídalo definici použité T. Richterem. Občanský zákoník užívá pojem *námitky* spíše v jeho obecném významu, tj. jako důvod či argument uváděný proti nějakému mínění či jednání.²⁴⁵ Tomu v zásadě odpovídá obecná definice podaná Nejvyšším

²⁴⁴ RICHTER, Tomáš. § 2023. Uplatnitelné námitky. In: HULMÁK (2014) op. cit. pozn. 7, s. 1261..

²⁴⁵ Ústav pro jazyk český České republiky. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. 2011 [cit. 26. 2. 2024]. Dostupný z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>.

soudem v jiném jeho rozhodnutí. V něm námitce přisoudil význam objektivní právem zajištěné možnosti bránit se proti uplatnění jiných práv a výslovně pod ni zařadil i námitku započtení.²⁴⁶ Právě to je podle mého názoru význam pojmu námitka v občanském zákoníku. Jelikož z předpokladu racionálního zákonodárce vyplývá, že stejné pojmy mají mít stejný význam, nevidím důvod, proč právě v § 2023 odst. 1 OZ by měl být obsah pojmu *námitky* zužován na obranu nějakou vlastností, která je vlastní zajištěnému dluhu.

Jednotný celek má navíc tvořit nejen jeden právní předpis, ale i celý právní řád. Namítat by se tak dalo i to, že např. zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, v čl. 1 § 17 zakazuje tomu, kdo je žalován ze směnky, aby vůči majiteli směnky činil (s určitou výjimkou) *námitky*, které se zakládají na jeho vlastních vztazích k výstavci nebo k dřívějším majitelům. I pod tento pojem jistě spadá i námitka započtení.²⁴⁷

Z výše uvedených příkladů, kdy zákonodárce užívá pojem *námitky*, je dále patrné, že když měl zákonodárce v úmysl obsah tohoto pojmu omezit, učinil tak výslovně. Např. v § 1943 OZ omezuje poukázanému, který přijal poukázku, okruh námitek jenom na ty, které se týkají platnosti přijetí, neplatnosti poukázky či jejích vad, a na námitky, které se zakládají na výslovném ustanovení poukázky nebo které je poukázaný oprávněn vznést osobně vůči poukazníkovi. Podobně v § 1900 OZ, kde postoupené straně v případě postoupení smlouvy zůstávají zachovány proti postupiteli všechny námitky *ze smlouvy*.

Pokud si tedy zákonodárce přál omezit pojem *námitky*, stanovil tak často výslovně. Ať už tím, že námitky omezil na právní titul, v němž mají základ (např. na smlouvu v případě postoupení smlouvy, viz § 1900 OZ), osobu, proti které lze námitku použít (např. proti tomu, kdo se dovolá sídla podnikatele zapsaného ve veřejném rejstříku, viz § 429 odst. 2 OZ), dobu, kdy byla daná obrana k dispozici (např. na dobu postoupení, viz § 1884 odst. 1 OZ), nebo okruh argumentů, které námitky (ne)mohou obsahovat (např. námitka promlčení v § 610 odst. 2 OZ). V § 2023 odst. 1 OZ zákonodárce žádné takové omezení neučinil, naopak stanovil, že ručiteli přísluší *všechny* námitky, která má proti věřiteli dlužník. To ovšem nevylučuje, že z logiky věci bude možné dovodit i jiné než zákonem předvídané omezení.

Nabízí se otázka, zda námitka započtení není už své podstaty omezena právě osobou, proti které lze námitku použít, a to proto, že § 1982 odst. 1 OZ vyžaduje vzájemnost pohledávek, které mají započtením (alespoň zčásti) zaniknout.

²⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 33 Odo 630/2002. Námitku započtení pod pojem námitek podřadil i v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2021, sp. zn. 29 Cdo 3267/2019, uveřejněném pod č. 70/2022 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

²⁴⁷ KOVARÍK op. cit. pozn. 220, s. 96.

Takto kategorický závěr bych nečinila. Mám za to, že to bude nutné posoudit v konkrétním případě podle toho, jaký zájem má převyšovat. Zda zákaz zasahovat do autonomie vůle jiné osoby tím, že třetí osoba bude disponovat s její pohledávkou nebo dluhem. Anebo zájem odlišný (např. zákaz jednostranně zasahovat do právního postavení subjektu třetími osobami bez jeho souhlasu), který ten prve uvedený převáží. To potvrzuje i již zmíněný rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2023, sp. zn. 28 Cdo 1214/2023.

Existuje ještě jeden výklad pojmu *námitka započtení*, ke kterému považuji za nutné se vyjádřit. B. Dvořák, jeden ze členů senátu č. 23 Nejvyššího soudu, který rozhodl o otázce posuzované v této kapitole, ve svém článku²⁴⁸ rozlišuje mezi kompenzačním projevem a námitkou započtení.²⁴⁹ Kompenzačním projevem chápe jednostranné hmotněprávní jednání adresované druhé straně, zatímco námitku započtení jako uplatnění vzájemných pohledávek v probíhajícím procesu. Námitka započtení je tak v jeho podání procesněprávní úkon, jejímž obsahem je skutkové tvrzení o tom, že bylo učiněno právní jednání směřující k započtení, jehož následkem je (byl) zánik (části) pohledávek. Jako takovou ji lze uplatnit pouze za trvání řízení a jejím adresátem je soud.²⁵⁰

Je možné, že Nejvyšší soud v § 2023 odst. 1 OZ odlišil námitky započtení od námitek obecně právě kvůli tomuto dělení. Neboli, že vyčlenil námitku započtení z obecné kategorie námitek proto, že námitku započtení považoval za procesněprávní úkon, na rozdíl od námitek v § 2023 odst. 1 OZ, jež chápal jako množinu hmotněprávních jednání.

Pokud Nejvyšší soud opravdu založit své rozhodnutí na takto vymezeném dělení (z jeho odůvodnění se to jasně nepodává), nepovažuji to za správné. Netvrdím, že je chybné toto dělení samotné. Ovšem jeho použití na pojem námitky (započtení) v občanském zákoníku už ano.

Občanský zákoník totiž někdy používá k vyjádření hmotněprávního stavu procesní terminologii. To už potvrdil i Nejvyšší soud.²⁵¹ Sám upozornil na to, že občanský zákoník navazuje v tomto ohledu na obecný zákoník občanský, který stanovil, čeho se můžeme u soudu domáhat, ačkoli šlo o vyjádření toho, na co máme právo. Občanský zákoník se k podobné terminologii na některých místech vrátil. Hmotněprávní práva a povinnosti proto někdy vyjadřuje opisem toho, čeho se lze u soudu domáhat, co lze žalovat nebo – jak výslovně upozorňuje i Nejvyšší soud – co lze *namítat*.²⁵² Z tohoto důvodu bych nepovažovala za vhodné odlišovat námitku započtení

²⁴⁸ DVOŘÁK (2012) op. cit. pozn. 233, s. 267.

²⁴⁹ Mimo to rozlišuje ještě vzájemnou žalobu jako „útočný“ prostředek, jímž žalovaný uplatňuje svůj samostatný procesní nárok. Viz DVOŘÁK (2012) op. cit. pozn. 233, s. 268.

²⁵⁰ DVOŘÁK (2012) op. cit. pozn. 233, s. 267-268.

²⁵¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 11. 2023, sp. zn. 22 Cdo 140/2023.

²⁵² Tamtéž. Důsledkem tohoto zjištění je mimo jiné i to, že námitku započtení (ale i další námitky, které tak občanský zákoník často označuje, např. námitku promlčení či relativní neplatnosti) stačí pro vyvolání právních následků s ní

od námitek z důvodu, že námitku započtení by snad měla být procesněprávním pojmem, zatímco *námítka* v § 2023 odst. 1 OZ mají zahrnovat pouze hmotněprávní jednání.

Lze tedy učinit obecný závěr, že zákon v § 2023 odst. 1 OZ nepoužívá pojem *námítka* ve smyslu obrany nějakou vlastností, která je vlastní zajištěnému dluhu. Rozlišuje spíše námítka obecně (resp. všechny námítka, jak je výslovně stanoveno v § 2023 odst. 1 OZ) oproti námitkám určitého druhu (námítka vůči určitým osobám, existující v určité době, mající základ v určitém právní titulu nebo obsahující určitý typ obrany apod.).

7.3.2. Upravil zákonodárce skutečně všechny výjimky ze vzájemnosti výslovně?

Nejvyšší soud dále uvádí, že když zákonodárce zamýšlel stanovit výjimku ze vzájemnosti při započtení, stanovil tak výslovně. Za příklad dává § 1884 odst. 1 OZ a § 1984 OZ. Ani s tímto závěrem nesouhlasím.

Za prvé, výslovné zakotvení ještě nutně neznamená, že by se tyto výjimky ze vzájemnosti započítávaných pohledávek neprosadily i bez něj. Tedy, že by se i bez výslovné úpravy nedaly dovodit, a to zejména z obecných zásad ovládajících soukromé právo. Obě ustanovení upravují střet různých institutů (započtení versus postoupení a započtení versus solidarita). Obě reagují na situaci, kdy je následkem právního jednání třetích osob (ať už v podobě konání či nekonání) zasaženo do právního postavení subjektu bez jeho souhlasu. To je v rozporu se zásadou rovnosti v soukromoprávních vztazích, které se také prosazuje, ač není výslovně v každém případě zakotvena.

Smysl výslovné úpravy může spočívat v tom, aby se nastavily bližší podmínky, a tím se předešlo nejasnostem. V případě § 1884 odst. 1 OZ např. okamžik, kdy musí dlužníkovy pohledávky za postupitelem existovat nebo v jaké době je musí dlužník postupníkovi notifikovat. Jindy je třeba stanovit odchylky od obecné úpravy daného institutu. V případě § 1984 OZ se proto určitým způsobem projeví navenek vnitřní podíly na společném dluhu, resp. společné pohledávce (blíže k tomu viz kapitola 4.)

Je ale pravdou, že to samo o sobě nevyklučuje pravdivost argumentu předneseného Nejvyšším soudem. Pořád by se totiž dalo namítat, že změna dalších charakteristik obecných institutů je jen nutným průvodním jevem zakotvení výjimky ze vzájemnosti započtení. Jinými slovy, kdyby zákon nestanovil výjimky za vzájemnosti u započtení, nemusel by k tomu upravovat jiné instituty. Avšak vzhledem k tomu, že výjimky ze vzájemnosti při započtení nejsou

(s nimi) spojených dostat do dispoziční sféry adresáta. Uplatnění takovéto námítka u soudu není podmínkou, aby její následky mohly nastat.

samoúčelné, ale existují z důležitých důvodů (často směřujících k nastolení spravedlnosti, viz kapitoly 4.6., 5. 11. a 6.1.), setrvala bych na svém stanovisku. A to i z následujícího důvodu.

Již samotný Nejvyšší soud dovodil možnost započíst mimo vzájemnost i tam, kde pro tento postup neměl výslovnou oporu v zákoně. Přiznal například obohacenému (dlužníkovi), za něhož plnila jeho dluh třetí osoba vědoma si toho, že nejde o její dluh a k jeho plnění není ničím povinna, zachování všech námitek, které by mohl vznést, pokud by proti němu uplatnil pohledávku jeho původní věřitel.²⁵³ (Blíže viz kapitola 5.10.) V jiném svém rozhodnutí, dokonce uveřejněném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, sám podřadil námitku započtení pod pojem *námítka*. Konkrétně pod pojem *námitek* v § 316 odst. 1 ObchZ (obsahově odpovídajícímu dnešnímu § 2034 odst. 1 OZ), podle něhož smí banka (dnes obecně výstavce) vůči věřiteli uplatnit pouze námítka, jejichž uplatnění připouští záruční listina (viz kapitola 8.).²⁵⁴ V jiném rozhodnutí zařadil námitku započtení mezi námítka v obecném smyslu.²⁵⁵

Ani Nejvyšší soud se tedy odlišování námitek od námitek započtení sám nedrží. Navíc sám pojem *námítka započtení* nezřídka používá.²⁵⁶ Pokud by opravdu pod pojem *námítka* nechtěl zahrnout i námitku započtení, dalo by se předpokládat, že by zvolil odlišnou terminologii. Tato totiž značí, že námitka započtení je podkategorií obecné kategorie námitek.

7.3.3. Role důvodové zprávy při hledání vůle zákonodárce

Dalším argument souvisí s historickým výkladem. Nejvyšší soud uvádí, že pokud by chtěl zákonodárce skutečně převzít úpravu § 306 odst. 2 ObchZ i s oprávněním ručitele započíst mimo vzájemnost, našla by tato inspirace dostatečné vyjádření i v samotném textu zákona. Nejde o jediný případ, kdy Nejvyšší soud zaujal k důvodové zprávě právě tento postoj, a to přestože z ní vyplýval úmysl současnou úpravu zachovat.²⁵⁷ Na druhou stranu ale Nejvyšší soud vydal řadu rozhodnutí, která naopak staví na tom, že neobsahuje-li důvodová zpráva přání zákonodárce odchýlit se od předchozí právní úpravy, má být zachována kontinuita s dosavadní úpravou, a to

²⁵³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2023, sp. zn. 28 Cdo 1214/2023.

²⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2021, sp. zn. 29 Cdo 3267/2019, uveřejněný pod č. 70/2022 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Nutno ale dodat, že tento rozsudek byl vyneseno až po rozsudku týkajícího se práva ručitele započíst vůči věřiteli pohledávku dlužníka.

²⁵⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 33 Odo 630/2002. Námítka v tomto rozhodnutí popisuje jako objektivním právem zajištěné možnosti bránit se proti uplatnění jiných práv.

²⁵⁶ Za všechny rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2021, sp. zn. 23 Cdo 3407/2020, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 7. 2022, sp. zn. 26 Cdo 845/2022, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. 22 Cdo 795/2012, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2023, sp. zn. 23 Cdo 2068/2022.

²⁵⁷ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 6. 2021, sp. zn. 26 Cdo 761/2021. Původní zdroj: ČECH, Petr. *Hlavní tendence ve výkladu nového civilního práva Nejvyšším soudem*. Podklad k přednášce ze dne 27. 4. 2022. Z poslední doby rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2023, sp. zn. 27 ICdo 30/2022.

třeba i proti textu zákona.²⁵⁸ Kvůli těmto rozporuplnostem a protože druhý přístup Nejvyšší soud používá častěji, považuji tento argument za přinejmenším problematický.

7.4. Důsledky a východiska

Tím, že Nejvyšší soud přijal závěr, že ručitel nemá právo započíst vůči věřiteli pohledávky dlužníka, které má dlužník za věřitelem, zapříčinil v právním řádu určitý hodnotový rozpor. V odůvodnění se k němu nijak nevyjádřil, předpokládám tedy, že jej vůbec nepředvídal. Jde přitom o zásadní argument při rozhodování o tom, zda by ručiteli mělo právo započíst dlužníkovy pohledávky za věřitelem náležet nebo zda by alespoň neměl mít možnost věřiteli (dočasně) odepřít plnění.

Jak zmiňuje i sám Nejvyšší soud,²⁵⁹ ručení je charakterizováno mimo jiné svou subsidiární povahou. Věřitel díky němu získává podpurný zdroj uspokojení své zajištěné pohledávky. Tento zdroj ale přichází na řadu až poté, co dlužník dobrovolně nesplní věřitelovu pohledávku a ta nezanikne ani jiným způsobem.²⁶⁰ Věřitel musí ke splnění dluhu nejprve písemně vyzvat dlužníka.²⁶¹ Teprve pokud dlužník v přiměřené lhůtě svůj dluh nesplní, může se věřitel obrátit na ručitele (§ 2021 odst. 1 OZ).

Může tedy dojít k situaci, kdy dlužník ani po písemné výzvě věřitele nesplní a zároveň ani nevyužije k započtení svou vzájemnou pohledávku za věřitelem. Věřitel se pak může obrátit na ručitele, aby uspokojil dlužníkův dluh. A to přesto, že v takové situaci může své vzájemné pohledávky započíst nejen dlužník vůči věřiteli (to je totiž případ, jímž se zabýváme), ale v naprosté většině případů i věřitel vůči dlužníkovi. Může-li totiž věřitel dlužníka vyzvat k plnění podle § 2021 odst. 1 OZ, má zároveň zásadně²⁶² právo požadovat uspokojení vlastní pohledávky podle § 1982 odst. 1 OZ (viz kapitola 2.). Ručiteli to ale nebude nic platné – pohledávku dlužníka

²⁵⁸ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 11. 2016, sp. zn. 26 Cdo 1454/2016, uveřejněný pod č. 61/2018 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 27 Cdo 1135/2017, uveřejněné pod č. 36/2019 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2021, sp. zn. 29 ICdo 81/2019, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 4. 2019, sp. zn. 28 Cdo 270/2019, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 3. 2017, sp. zn. 26 Cdo 4567/2016. Původní zdroj: ČECH, Petr. *Hlavní tendence ve výkladu nového občanského práva Nejvyšším soudem*. Podklad k přednášce ze dne 27. 4. 2022. Z poslední doby např. rozsudek ze dne 29. 6. 2023, sp. zn. 24 Cdo 1761/2021.

²⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2021, sp. zn. 23 Cdo 2475/2019, uveřejněný pod č. 14/2022 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

²⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2022, ze dne 29 Cdo 181/2020.

²⁶¹ Výzvy není třeba, pokud ji věřiteli nemůže uskutečnit nebo když je nepochybné, že by dlužník svůj dluh stejně nesplnil (§ 2021 odst. 1 OZ).

²⁶² Případem, kdy by věřitel mohl po dlužníkovi požadovat plnění, ale přitom nemohl započíst, je situace, kdy by věřitelovy pohledávky za dlužníkem byly nejisté či neurčité (§ 1987 odst. 2 OZ). Tato podmínka, jak známo, platí pouze pro aktivně započítávanou pohledávku. Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 9. 2020, sp. zn. 31 Cdo 684/2020, uveřejněný pod č. 37/2021 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

za věřitelem k započtení za současného stavu použít nemůže a právo odepřít plnění věřiteli mu Nejvyšší soud ve svém rozsudku nepřiznal.

Hodnotový rozpor je o to zřetelnější, pokud srovnáme postavení ručitele s postavením spoludlužníka. U dlužnické solidarity se princip subsidiarity neuplatňuje. Podle § 1872 odst. 1 OZ jsou spoludlužníci zavázáni společně a nerozdílně a věřitel může požadovat celé plnění (nebo jeho libovolnou část) po všech či některých spoludlužnících nebo třeba jen po některém z nich. Zákon přesto zohledňuje, má-li některý ze spoludlužníků započitatelnou pohledávku za jejich společným věřitelem, a přesto otálí s jejím započtením. Tehdy může kterýkoli z ostatních solidárně zavázaných dlužníků, kteří sami pohledávku za věřitelem nemají, započíst vůči věřiteli pohledávku svého spoludlužníka. Limitováni jsou přitom jen výší podílu, v němž se ten spoludlužník, který má za věřitelem pohledávku, podílí na společném dluhu (§ 1984 odst. 1 OZ). Úprava § 1984 OZ je přitom novotou, která se do naší právní úpravy dostala až v roce 2014 s účinností občanského zákoníku (viz kapitola 4.2.).²⁶³

Výsledek je tedy takový, že spoludlužník, až nechráněn subsidiaritou, se dostává do lepší pozice než ručitel, jehož majetek má být až podpůrným zdrojem uspokojení věřitele. Pokládám takové řešení za nepřijatelné.

Jak lze za současné situace tento hodnotový rozpor řešit?

Jako první se nabízí možnost přeci jen přiznat ručiteli právo započíst dlužníkovu pohledávku za věřitelem. Dalo by se argumentovat i tím, že § 1937 odst. 1 OZ dává ručiteli možnost, aby i bez souhlasu dlužníka splnil věřiteli dlužníkův dluh.²⁶⁴ Mohl by tedy i započíst?

Obávám se, že argument § 1937 odst. 1 OZ neobstojí. Nejvyšší soud se obecně staví k analogickému použití úpravy splnění na úpravu započtení skepticky.²⁶⁵

M. Hulmák upozorňuje, že třetí osoba (kam se v souladu s § 1937 odst. 1 OZ řadí i ručitel) není dlužníkem.²⁶⁶ S tím lze obecně souhlasit. Na druhou stranu by nešlo o první případ, kdy by Nejvyšší soud hleděl na osobu ručitele jako na dlužníka. Činí tak totiž pro případ úpravy relativní neúčinnosti.²⁶⁷

²⁶³ Autoři, kteří se k ručitelově možnosti započíst mimo vzájemnost vyjadřovali, aniž měli možnost se s touto úpravou seznámit (např. v rozsudku citovaný V. Knapp), nemohli tento následek předvídat. S tímto na vědomí bychom měli jejich závěry posuzovat.

²⁶⁴ Splnit dlužníkův dluh bez jeho souhlasu (dokonce i proti jeho vůli), aniž by k tomu byla povinna, může ostatně i třetí osoba. Viz rozsudek ze dne 17. 10. 2023, sp. zn. 28 Cdo 1214/2023.

²⁶⁵ Shrnutí v ČECH, Petr. Započtení – rovnocenná alternativa splnění. *Právní rádce*, 2008, roč. 16, č. 7; nebo JÄGER (2013) op. cit. pozn. 4, str. 25-26.

²⁶⁶ HULMÁK, Milan. Započtení – vybrané otázky. *Právní rádce*, 2018, roč. 26, č. 10, s. 57.

²⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 1999, sp. zn. 31 Cdo 870/99, uveřejněný pod č. 52/2000 Sbirky soudních rozhodnutí a stanovisek, z poslední doby rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2018, sp. zn. 21 Cdo 5033/2016.

Váhu má i argument podaný Nejvyšším soudem, že přiznat ručiteli dané oprávnění by znamenalo zásah do autonomie vůle dlužníka.

Osobě vidím hlavní důvod pro zvolení jiné cesty v tom, že Nejvyšší soud již zveřejnil svůj rozsudek ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek (*curia locuta, causa finita*). Změna jeho názoru tak není pravděpodobná.

Nabízí se možná přijatelnější řešení ručitelovy svízelné situace. To spočívá v úpravě, kterou zvolil Návrh společného referenčního rámce ve svém čl. IV.G – 2:103 odst. 5 (ve spojení s odst. 1 a 4). Přiklonit se k řešení vybranému Návrhem společného referenčního rámce je rozumné už z toho důvodu, že má mimo jiné sloužit ke sblížení jednotlivých národních úprav i bez pomoci legislativy na evropské úrovni. Právě s ohledem na úpravy v jednotlivých státech navíc volí řešení, které se jeví jako nejvhodnější.²⁶⁸

Podle čl. IV.G – 2:103 odst. 5 (ve spojení s odst. 1 a 4) DCFR má ručitel právo odepřít věřiteli plnění do té doby, než dlužník uplatní své právo započíst svou pohledávku za věřitelem proti zajištěné pohledávce věřitele. Právo dlužníka započíst svou pohledávku považuje za právo osobní, proto ručiteli právo započíst mimo vzájemnost nepřiznává. Na druhou stranu by na něj však neměly dopadat nepříznivé důsledky dlužníkovy pasivity. Zvolil proto kompromisní řešení. Ručitel nesmí zasahovat do autonomie dlužníkovy vůle tím, že by započítal jeho pohledávku za věřitelem. Na druhou stranu nebude ani znevýhodněn tím, že se dlužník rozhodl nevykonat své právo započíst.²⁶⁹

To je podle mého názoru nejspravedlivější řešení. Respektuje dlužníkovu vůli nezapočíst a zároveň chrání ručitele před negativními důsledky z toho vyplývajícími. Přiznáním ručiteli práva odepřít plnění věřiteli, pokud má dlužník možnost započíst svou vzájemnou pohledávku za věřitelem, by bylo učiněno za dost i principu subsidiarity ručení. Zároveň by se vyřešil hodnotový rozpor mezi postavením ručitele a solidárně zavázaného dlužníka, který má ve stejné situaci právo započíst mimo vzájemnost pohledávku svého spoludlužníka za věřitelem alespoň do určité výše. Chránit věřitele v této situaci netřeba. Mohl-li postupovat podle § 2021 odst. 1 OZ, dá se předpokládat, že má i právo proti dlužníkovi sám započíst (viz výše).

²⁶⁸ ČECH, Petr. Vliv principů evropského závazkového práva, resp. společného referenčního rámce na konvergenci národních obligačních úprav, in *Vzájemné ovlivňování komunitární úpravy a českého a slovenského obchodního práva na pozadí procesu jejich reformy. Sborník ze setkání kateder obchodního práva právnických fakult České republiky a Slovenské republiky ve dnech 6. až 8. února 2007 v Průhoncích u Prahy*, Praha, Univerzita Karlova v Praze, 2007, str. 53-54.

²⁶⁹ BAR, CLIVE (2009) op. cit. pozn. 28, str. 2599.

7.5. Dílčí shrnutí

Nejvyšší soud ve svém rozsudku, který byl později schválen do Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, nepřiznal ručiteli právo započíst vůči věřiteli pohledávku, kterou má za tímto věřitelem dlužník. Ač provedl zevrubnou analýzu, nedomnívám se, že zvolil správné řešení.

Jeho odůvodnění stojí na několika přinejmenším sporných argumentech.

Navzdory jeho tvrzení je totiž přípustné započíst mimo vzájemnost i v jiných případech než těch, kdy to zákon stanoví výslovně. Byl to přitom sám Nejvyšší soud, který takovou možnost připustil.

Pojem *námitky*, který je zásadní pro dovození možnosti započíst mimo vzájemnost i v dalších případech, v sobě má zahrnovat i námitku započtení. Občanský zákoník podle mého mínění neužívá pojem *námitka* ve smyslu obrany nějakou vlastností, která je vlastní zajištěnému dluhu, ale ve smyslu objektivní právem zajištěné možnosti bránit se proti uplatnění jiných práv. Současný zákoník někdy používá procesní terminologii pro označení hmotněprávních oprávnění, na což je nutné i při výkladu tohoto – zdánlivě procesněprávního – pojmu pamatovat. Pokud se navíc zákonodárce rozhodl omezit pojem *námitky*, stanovil tak často výslovně (ať už omezením na právní titul, na němž se zakládá, na dobu, kdy musela být k dispozici, na okruh argumentů v ní obsažených apod.).

Nejvyšší soud ve svém rozsudku přistoupil ke vztahu zákonného ustanovení a důvodové zprávy tak, že důvodová zpráva podle jeho názoru nenalezla dostatečné vyjádření v samotném textu zákona. Proto nerespektoval vůli zákonodárce navázat na úpravu obchodního zákoníku, který ručiteli dané oprávnění přiznával. Tendence, ač nejednotná, je přitom založena spíše na kontinuitě s předchozí úpravou. Pokud z důvodové zprávy nevyplývá důvodu k posunu, mělo by být možné vyložit zákonné ustanovení v souladu s jeho inspirací v předchozí úpravě třeba i proti samotnému textu zákona.

Důsledkem rozsudku je určitý hodnotový rozpor. Ručitel, obecně chráněn zásadou subsidiarity ručení, se ocitá v horší pozici než spoludlužník, ačkoli v případě solidarity se subsidiarita neuplatňuje. Solidárně zavázaný dlužník může alespoň započíst vůči věřiteli pohledávku svého spoludlužníka do výše podílu posledně jmenovaného na společném dluhu. Ručitel oproti tomu dlužníkovu pohledávku za věřitelem nesmí započíst vůbec. A to přesto, že dlužník i věřitel by své vzájemné pohledávky vůči sobě navzájem (zásadně) započíst mohli.

Východisko by mohlo spočívat v přiznání ručiteli práva odmítnout věřiteli plnění, pokud může vůči věřiteli započíst sám dlužník. Tak by bylo respektováno právo dlužníka nakládat se svou pohledávkou i zásada subsidiarity ručení.

K vyřešení popsaného hodnotového rozporu je každopádně potřeba jakékoli efektivní řešení. Připuštění možnosti započíst mimo vzájemnost (nebo alespoň možnosti odepřít věřiteli plnění) by ochránilo ručitele před pasivitou dlužníka. Tedy před jednáním (v podobě nekonání) osoby, které ručitel nemohl ovlivnit a které má přesto za následek zhoršení ručitelova právního postavení. Navrhované řešení by dle mínění vedlo ke spravedlivějšímu uspořádání právních vztahů.

8. (Ne)oprávněnost výstavce finanční záruky započíst vůči věřiteli pohledávku, kterou má za tímto věřitelem dlužník

Oprávnění výstavce započíst vůči věřiteli pohledávku, kterou má za věřitelem dlužník, je otázkou výkladu § 2034 odst. 1 OZ. Podle jeho druhé věty může výstavce vůči věřiteli použít pouze ty námitky, jejichž uplatnění připouští záruční listina.

Z tohoto znění se dá dovodit, že nepřipouští-li záruční listina námitku započtení, nemá výstavce právo použít k započtení vůči věřiteli pohledávky dlužníka za tímto věřitelem. Tento závěr podporuje i fakt, že se – na rozdíl od ručení – v případě finanční záruky neuplatňuje zásada subsidiarity. Nemá-li možnost započíst vůči věřiteli pohledávky dlužníka subsidiaritou chráněný ručitel, o to menší by dávalo smysl, aby tuto možnost měl výstavce finanční záruky.

Tento závěr potvrdil nepřímě i Nejvyšší soud, když uzavřel, že nevyplývá-li z obsahu finanční záruky něco jiného, výstavce nesmí započíst proti pohledávce, kterou má věřitel za výstavcem z titulu finanční záruky, své *vzájemné* pohledávky, které má za věřitelem z jiného právního titulu než z finanční záruky. Takové oprávnění by muselo mít podklad v záruční listině.²⁷⁰

Šlo o rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2021, sp. zn. 29 Cdo 3267/2019, uveřejněný pod č. 70/2022 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek. V záruční listině výstavce prohlásil, že věřiteli zaplatí ujednanou částku „bez námitek“ po obdržení první písemné žádosti o plnění. Když věřitel žádost se všemi náležitostmi doručil výstavci, výstavce odmítl ze záruky plnit a vůči pohledávce věřitele vznesl námitku započtení své *vzájemné* pohledávky.

Soud prvního stupně z obsahu záruční listiny usoudil, že se výstavce zbavil možnosti proti uplatněné pohledávce z finanční záruky cokoli namítat. Vzdal se jakýchkoli námitek, tedy i námitek započtení. Tento závěr potvrdil i odvolací soud.

²⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2021, sp. zn. 29 Cdo 3267/2019, uveřejněný pod č. 70/2022 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek.

Nejvyšší soud připomněl, že výstavce může vůči věřiteli uplatnit pouze námitky, jejichž uplatnění záruční listina připouští. Finanční záruka – není-li sjednáno jinak – není ovládána zásadou akcesority ani subsidiarity. V záruční listině si ovšem může výstavce vyhradit některé nebo všechny námitky, které má vůči věřiteli v souvislosti se zajištěným závazkem dlužník. Práva a povinnost výstavce a věřitele jsou dány striktně (pouze) obsahem záruční listiny. Smyslem finanční záruky je totiž poskytnout věřiteli jistotu, že při splnění podmínek sjednaných v záruční listině věřiteli výstavce skutečně zaplatí sjednanou částku. V tomto případě nejen že si výstavce v záruční listině žádné námitky nevymínil, ale dokonce výslovně prohlásil, že po obdržení výzvy splní „bez námitek“. Věřitel pak nemohl očekávat nic jiného, než že mu výstavce při splnění všech v záruční listině sjednaných podmínek skutečně splní.

K tomu Nejvyšší soud dodal, že započtení nelze považovat za „nějaký jiný“ způsob či formu splnění dluhu. Započtení není splněním, nedostává se jím plnění, které by bylo využitelné k uspokojení dalších pohledávek. Pokud by výstavce mohl uspokojit svůj dluh plynoucí z finanční záruky, aniž by to dovolovala záruční listina, započtením své vzájemné pohledávky za věřitelem, neplnila by finanční záruka svůj účel. Nelze přitom ani subsidiárně použít úpravu ručení, protože právní úprava finanční záruky má pro tento případ svá vlastní pravidla. Nevyplývá-li tedy z obsahu záruční listiny něco jiného, výstavce finanční záruky nesmí započíst vůči pohledávce věřitele za výstavcem z titulu finanční záruky svou (byť) vzájemnou pohledávku, kterou má výstavce vůči věřiteli z jiného právního titulu. Oprávnění výstavce započíst své vzájemné pohledávky vůči věřiteli by musela přímo umožňovat záruční listina.

Nepřipustil-li soud ani započtení *vzájemných* pohledávek, když to přímo neumožňovala záruční listina, těžko dovodit (a maiori ad minus), že bude možné výstavci přiznat právo započíst vůči věřiteli pohledávky, který má za věřitelem dlužník, za nějž se výstavce zaručil.

Tento závěr Nejvyššího soudu se týká ještě předchozí právní úpravy, konkrétně k § 316 odst. 1 věty druhé ObchZ. Tomu ale obsahově odpovídá dnešní znění § 2034 odst. 1 věty druhé OZ (jediný rozdíl spočívá v tom, že obchodní zákoník mluví o bance, současná úprava o výstavci obecně). Tento závěr tak bude přenositelný i do dnešních poměrů.

8.1. Dílčí shrnutí

Podle § 2034 odst. 1 věty druhé OZ smí výstavce finanční záruky uplatnit vůči věřiteli pouze ty námitky, jejichž uplatnění záruční listina připouští. Nejvyšší soud ve svém rozsudku již uzavřel, že pod tyto námitky spadá i námitka započtení. Učinil tak v případě, kdy si výstavce v záruční listině nejenže nevyhradil žádné námitky – dokonce přislíbil, že v případě splnění všech podmínek zaplatí „bez námitek“. Nejvyšší soud proto neumožnil výstavci započíst vůči věřiteli

ani své *vzájemné* pohledávky za věřitelem. Z toho lze dovodit (a maiori ad minus), že nevyhradí-li si výstavce v záruční listině možnost započíst vůči věřiteli pohledávky, které měl za věřitelem dlužník, toto právo nezíská.

Tento závěr je i v souladu s pojmem *námítky*, jak jej chápe občanský zákoník. Mezi ty sice patří i námitka započtení, její použití ale (stejně jako použití ostatních námitek) zákon v tomto případě limituje na situace, kdy si je výstavce v záruční listině vymíní.

9. Lze si sjednat započtení nevzájemných pohledávek?

Předchozí výklad může naznačovat, že předpoklad vzájemnosti pohledávek nemusí být nepřekonatelnou podmínkou pro přistoupení k započtení. Zákon sám několik výjimek ze vzájemnosti přímo upravuje, další dovodil Nejvyšší soud. Nabízí se tak otázka, zda je vzájemnost pohledávek natolik inherentní institutu započtení, že strany nejsou bez zákonné opory oprávněny si započtení mimo vzájemnost mezi sebou sjednat.

Bližší se zabývat dovoleností tohoto způsobu zániku závazku je relevantní v případě, kdy by se na započtení nevzájemných pohledávek dohodly všechny subjekty, kterých se takové započtení týká. Pokud by tomu tak nebylo, resp. kdyby stranou dohody o započtení nevzájemných pohledávek nebyla osoba, která je dlužníkem či věřitelem některé za započítávaných pohledávek, chybělo by stranám dohody oprávnění s takovými pohledávkami, resp. dluhy disponovat. To by však samo o sobě nevedlo k neplatnosti takové smlouvy (viz § 1760 OZ). Soud by případně vyložil takové právní jednání v souladu s vůlí stran (příp. jejím projevem) tak, aby jeho platnost zachoval.

Případ, kdy si strany v dohodě sjednaly započtení svých nevzájemných pohledávek, již Nejvyšší soud posuzoval. Strany měly na takovém započtení zájem proto, že si dlužily tzv. do kruhu. Zjednodušeně řečeno, A měl pohledávku za B-em, B pohledávku za C-em, C pohledávku za D-em a D pohledávku za A-em. Než by si strany mezi sebou zdlouhavě přesouvaly předmět plnění s tím, že jeho valná část stejně na závěr skončí u jeho prvního vlastníka, dohodly se raději na „kruhovém“, resp. „vícestranném“ zápočtu v té výši, která odpovídala nejnižší z daných čtyř pohledávek.²⁷¹

Nejvyšší soud takové jednání odmítl posoudit jako započtení. Ač se postup stran mohl zdát z ekonomického hlediska logickým, nic to prý neměnilo na tom, že nebyla splněna podmínka vzájemnosti pohledávek. Přihlédl ale k vůli stran a posoudil toto právní jednání jako dohodu o zrušení závazku (§ 1981 OZ).²⁷²

²⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2020, sp. zn. 29 ICdo 128/2018, uveřejněný pod č. 29/2021 Sbirky soudních rozhodnutí a stanovisek.

²⁷² Tamtéž.

S ohledem na předchozí rozhodovací praxi nešlo o překvapivé rozhodnutí. Nejvyšší soud se již dříve opakovaně vyjadřoval v tom smyslu, že vzájemnost pohledávek je základním předpokladem započtení a bez ní k tomuto způsobu zániku závazku dojít nemůže.²⁷³

Nejvyšší soud tak zopakoval postup, který použil v případě, kdy si strany sjednaly smluvní pokutu tak, že na ni věřiteli vznikne nárok, jestliže dlužník *využije právo*, které mu smlouva přiznává. Z definice smluvní pokuty v § 2048 odst. 1 OZ přitom vyplývá, že na ni vzniká nárok při *porušení smluvní povinnosti*, nikoli při výkonu práva. Právě porušení smluvní povinnosti považoval Nejvyšší soud za definiční znak smluvní pokuty. Ujednání, které zakotvovalo nárok na smluvní pokutu v případě výkonu práva, proto odmítl posoudit jako smluvní pokutu. Zároveň je ale neshledal neplatným. Místo toho navrhl soudům nižších stupňů je posoudit podle okolností jako ujednání o odstupném, příp. jako nepojmenované ujednání.²⁷⁴

Oba případy mají společné to, že chtějí-li strany využít nějakého právního institutu, jehož definiční znak z obsahu dohody, resp. smlouvy mezi sebou vynechají, o daný institut ve skutečnosti nepůjde. To ovšem samo o sobě nepovede k neplatnosti – v takovém případě se nabízí zejména posouzení dané dohody, resp. smlouvy jako inominátní (§ 1746 odst. 2 OZ), případně – podle (projevu) vůle stran – jako jiného pojmenovaného závazku.

V případě započtení nevzájemných pohledávek posoudil soud danou dohodu jako dohodu o zrušení závazku. Ať už tento způsob zániku závazku nebo inominátní závazek poskytují stranám dostatečný prostor pro to, aby dosáhly stejného účinků, který by jinak vyvolalo započtení, a to včetně jeho zpětného účinku. Co víc, podobné dohody umožňují stranám obejít zákazy stanovené úpravou započtení. Už jen sama dohoda o započtení podle § 1991 OZ stranám umožní započíst aktivní nejistou a/nebo neurčitou pohledávku, pohledávky, které nelze uplatnit u soudu apod. Pomocí jiných dohod je dokonce ve shodě se zásadou smluvní volnosti možné obejít i podmínku vzájemnosti.

Z toho vyplývá, že cíl, jehož dosažení strany svým jednáním sledují (tj. započtení nevzájemných pohledávek s účinky, které započtení vyvolává) není nedovolený. Proto se domnívám, že by měl existovat velice dobrý důvod, proč by k němu měla být zakázána právě tato cesta.

Osobně dostatečný důvod nenacházím. Pokud jsou stranami těchto dohod všichni dlužníci i věřitelé započítávaných pohledávek, posuzovat jejich dohodu jinak, než dohodu o započtení

²⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2013, sp. zn. 33 Cdo 1578/2013, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2017, sp. zn. 28 Cdo 2091/2016 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2017, sp. zn. 28 Cdo 5455/2016.

²⁷⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2020, sp. zn. 23 Cdo 2070/2018, uveřejněný pod č. 5/2021 Sbirky soudních rozhodnutí a nálezů, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2020, sp. zn. 33 Cdo 272/2020.

vnímám jako přehnaný formalismus. Na rozdíl od výše zmíněného případu smluvní pokuty sjednané pro případ využití svého práva totiž jak zákon, tak Nejvyšší soud umožňují započítat i mimo vzájemnost. Předpoklad vzájemnosti započítávaných pohledávek tedy není tak inherentní charakteristikou započtení, že by bez jejího splnění o započtení nemohlo nikdy jít.

Stranám bych přesto doporučila opatrnost. Vzhledem k judikatuře Nejvyššího soudu ohledně sjednávání těchto dohod se obávám, že neexistuje příliš vysoká šance, aby soudy posoudily sjednané započtení mimo vzájemnost jako započtení. Pravděpodobnější se, že takové jednání posoudí jako dohodu o zrušení závazku. Doporučovala bych proto stranám dohody s touto skutečností počítat a v textu dohody pamatovat zejména na to, k jakému okamžiku mají její účinky nastat. Ostatně, stejného výsledku mohou dosáhnout i pomocí jiných institutů, ať už typově upravených či nikoli.

9.1. Dílčí shrnutí

Nejvyšší soud se staví k možnosti sjednat si dohodu o započtení nevzájemných pohledávek velmi skepticky. Odmítá takové právní jednání posoudit jako započtení, neplatným je ale neshledává. Posuzuje je jako dohodu o zrušení závazku (případě se nabízí např. i nepojmenovaná dohoda). Vzhledem k tomu, že zákon i Nejvyšší soud započtení mimo vzájemnost alespoň v určitých situacích připouští a že cíle, kterého by strany dosáhly dohodou o započtení nevzájemných pohledávek, mohou dosáhnout i jinou cestou, přimlouvala bych se za to, aby i tyto dohody byly posuzovány jako dohody o započtení. Strany by se však vzhledem k výše nastíněné judikatuře měly takového postupu spíše vyvarovat a k dosažení stejného cíle využít raději jiný smluvní institut.

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo zodpovědět otázku, zda lze dovést možnost započíst mimo vzájemnost i tam, kde tak zákon výslovně nestanoví. Odpověď na tuto otázku je kladná.

Z provedené analýzy vyplývá, že existuje způsob, jak výjimku ze vzájemnosti započítávaných pohledávek i bez výslovné opory v zákoně dovést. Tento postup spočívá v posouzení dvou kritérií.

První z nich je pomocným kritériem a souvisí s pojmem *námitka*. Občanský zákoník tento pojem užívá nezřídka, a to ve smyslu objektivní právem zajištěné možnosti bránit se proti uplatnění jiných práv. Tento termín neoznačuje procesněprávní úkon, ač by se tak z jeho znění mohlo na první pohled zdát, ale hmotněprávní oprávnění. Nejvyšší soud již uznal, že občanský zákoník někdy používá k vyjádření hmotněprávního stavu procesní terminologii.²⁷⁵ I proto neexistuje důvod, proč námitku započtení z obecné kategorie námitek automaticky vyřazovat. Měl-li zákonodárce v úmyslu obecnou kategorii námitek zúžit, učinil tak na mnoha místech občanského zákoníku výslovně. Příkladem tak připustil použít jen ty námitky, kterým dal vzniknout určitý právní titul, které existovaly v rozhodné době, které obsahují vymezený argument apod.

Můžeme tedy uzavřít, že pojem *námitky* v občanském zákoníku obecně zahrnuje i námitku započtení, nepřál-li si ji zákonodárce za nějakého důvodu (třeba i společně s jinými druhy námitek) vyčlenit.²⁷⁶

Toto kritérium však slouží pouze jako indikátor (i když velmi užitečný) skutečnosti, že započtení mimo vzájemnost může být připuštěno. Vždy je ale nutné jej posuzovat společně s kritériem druhým. To znamená, že i když zákon použil pojem *námitka*, aniž by jej výslovně jakkoli omezil, automaticky to ještě nevede k závěru, že z něj dovedíme možnost započíst mimo vzájemnost. Stále totiž musíme mít na paměti, že při započtení mimo vzájemnost kompenzant disponuje s pohledávkou, resp. dluhem třetí osoby. To představuje vážný zásah do její autonomie vůle (první zásady soukromého práva), musí k tomu proto existovat vážný důvod.

K nalezení odpovědi na otázku, zda tento vážný důvod existuje, slouží druhé kritérium. Všechny případy, kdy zákon nebo Nejvyšší soud přiznal, resp. dovedl možnost započíst i mimo vzájemnost, mají jeden společný účel. Tím je zachovat spravedlivé uspořádání v právních vztazích. Náš právní řád obecně nechrání osoby před samotnou změnou v osobě věřitele (je tak možné postoupit pohledávku bez souhlasu dlužníka nebo splnit dluh třetí osoby i proti její vůli).

²⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 11. 2023, sp. zn. 22 Cdo 140/2023.

²⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2021, sp. zn. 29 Cdo 3267/2019, uveřejněný pod č. 70/2022 Sbirky soudních rozhodnutí a stanovisek, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 33 Odo 630/2002.

Nebylo by pak ovšem spravedlivé, aby subjekt, jehož postavení se zhoršilo v důsledku (byť dovoleného) jednání třetích osob (ať už následkem jejich konání nebo nekonání), na které subjekt nemohl mít vliv, nesl negativní důsledky z toho vyplývající. Proto se mu v těchto případech, jako jistá kompenzace, přiznává právo započíst i nevzájemné pohledávky. V zásadě jde o řešení střetu principů autonomie vůle na straně jedné a zásady rovnosti v soukromoprávních vztazích na straně druhé. Vyrovnání nevýhod z něj plynoucích řeší právě možnost započíst i mimo vzájemnost.

Na rozdíl od prvního kritéria, splnění podmínek druhého kritéria obtojí jako samostatný důvod, proč započtení mimo vzájemnost připustit. Jinými slovy, pokud z okolností případu vyplývá potřeba vyrovnat zhoršení právního postavení, k němuž došlo nezávisle na vůli posuzované osoby, a to přiznáním námitky započtení mimo vzájemnost, obejdeme se i bez zákonné opory v podobě pojmu *námitky*. Zájem na spravedlivém uspořádání právních vztahů a zásada rovnosti v soukromoprávních vztazích jsou samy o sobě dostatečným podkladem.

S tímto na vědomí můžeme posoudit, zda lze či nelze (a z jakého důvodu) dovést možnost započíst mimo vzájemnost i z některých dalších zákonných ustanovení:

- Podle § 1767 odst. 3 OZ má dlužník námitky ze smlouvy ve prospěch třetí osoby i proti této třetí osobě. Okruh námitek je v tomto případě omezen na ty, které vyplývají ze smlouvy ve prospěch třetí osoby. Proto se domnívám, že dlužník bude moci vůči třetí osobě započíst své pohledávky za ní, ale nikoli za věřitelem, ledaže si to ve smlouvě ve prospěch třetí osoby vyhradí. Dlužník se navíc k plnění ve prospěch třetí osoby sám zavázal, nejde tedy ani o případ, kdy by se nezávisle na jeho vůli zhoršilo jeho právní postavení, a bylo by tak nespravedlivé mu právo započíst mimo vzájemnost nepřiznat.
- Podle § 1890 odst. 1 OZ náleží příjemci dluhu všechny námitky, které mohl uplatnit původní dlužník. Čistě z pojmu *námitky* by se zdálo, že příjemce dluhu smí započíst vůči věřiteli i pohledávky původního dlužníka za tímto věřitelem. Dle mého názoru by se jednalo o chybný závěr. Přijemcovo postavení se nezhoršilo v důsledku jednání třetí osobou, ale proto, že se rozhodl dluh původního dlužníka převzít a nastoupit na jeho místo. Není-li jiné dohody, nemůže jeho pohledávku za věřitelem mimo vzájemnost započíst.
- Podle § 1900 OZ zůstávají postoupené straně po postoupení smlouvy zachovány všechny námitky ze smlouvy i proti postupníkovi. Jiné námitky, které tato strana měla za postupitelem, jí zůstanou zachovány tehdy, vyhradí-li si tak ve smlouvě nebo v souhlasu s postoupením smlouvy. Z pojmu *námitky* by se oprávnění započíst mimo vzájemnost dovést nedalo. Zákon totiž jejich okruh podstatně omezuje. K jinému

závěru nevede ani hodnotové kritérium. Postoupená strana totiž musí s postoupením podle § 1895 OZ souhlasit. V tomto souhlasu má možnost si námitku započtení nevzájemných pohledávek vyhradit. Chráněna je tedy – i díky excesivní ochraně v § 1899 OZ – více než dostatečně. Obecně tedy postoupená strana nemá možnost započíst vůči postupníkovi pohledávky, které má za postoupitelem.

- Příklad, který splňuje obě výše zmíněná kritéria, reprezentuje § 1876 odst. 1 (ve spojení s odst. 2). Na jeho základě budou mít spoludlužníci, vůči kterým nevykonal právo předběžného postihu solidárně zavázaný dlužník, kterého věřitel k plnění vyzval a který posléze věřiteli splnil více, než připadá na jeho podíl, právo započíst své pohledávky za věřitelem i vůči splnivšímu spoludlužníkovi. Ke zdůvodnění viz kapitola 4.4.5.
- Přístupitel k dluhu (§ 1892 odst. 1 OZ) bude mít jako solidárně zavázaný dlužník právo započíst v souladu s § 1984 odst. 1 OZ vůči věřiteli pohledávku svého spoludlužníka za tímto věřitelem do výše, v jaké se spoludlužník podílí na společném dluhu. Širší ochrany není třeba, neboť přistoupení k dluhu si ujednal přístupitel s věřitelem sám.
- Dlužník, jehož dluh byl třeba i proti jeho vůli vědomě splněn třetí osobou, která k tomu nebyla nijak povinna (§ 2991 odst. 2 in fine OZ), má právo vůči této osobě započíst všechny své pohledávky, které měl za původním věřitelem. Jde o případ, kdy soud možnost započíst mimo vzájemnost dovodil výhradně podle druhého kritéria (viz kapitola 5.10.).²⁷⁷

Toto není taxativní výčet případů, kdy se pojem námitka v občanském zákoníku, tím méně v právním řádu, obecně vyskytuje. Jsem ovšem předvzděčena, že postup k získání odpovědi na otázku, kdy (ne)lze započíst i nevzájemné pohledávky, byl již dostatečně osvětlen.

K zodpovězení zůstává otázka, zda si lze započtení nevzájemných pohledávek sjednat.

Domnívám se, že by to možné být mělo. Pokud budou stranami dohody všichni věřitelé i dlužníci, jejichž pohledávky, resp dluhy se mají započíst (tak tomu bude např. u tzv. kruhových zápočtů), nevidím důvod, proč dané právní jednání posuzovat jinak než jako započtení. Nejvyšší soud sice posuzuje podobné dohody jako jiné právní jednání (zejména jako dohodu o zrušení závazku), tento postup se mi ale zdá být příliš formalistickým. Stranami sledovaný cíl je dovořený a strany by jej mohly dosáhnout i s využitím jiného institutu. Nevidím důvodu, proč jim zakazovat k němu dojít právě cestou započtení mimo vzájemnost. Jak vidno, vzájemnost totiž není tak inherentní institutu započtení, že by bez jejího splnění o započtení nemohlo jít. Uvedený postup navíc splňuje podmínky druhého kritéria, které samo o sobě k připuštění započtení mimo

²⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2023, sp. zn. 28 Cdo 1214/2023.

vzájemnost postačuje. Dohodnou-li se na započtení všechny relevantní subjekty, netřeba jim poskytovat nadbytečnou ochranu. Jak známo, volenti non fit iniuria.

Seznam zkratek

OZ

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

OZ 1964

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

ObchZ

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

InsZ

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení

OZO

Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský

ZSŠ

Zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový

CCQ

Le Code civil du Québec, RLRQ c CCQ-1991

CCBC

Le Code civil du Bas-Canada (1866)

DCFR, Návrh

Draft Common Frame of Reference; Návrh společného referenčního rámce

PECL, Principy

Principles of European Contract Law; Principy evropského smluvního práva

CEC

Návrh evropského zákoníku o smlouvách

Zásady UNIDROIT

Zásady mezinárodních obchodních smluv Mezinárodního ústavu pro sjednocení soukromého práva (UNIDROIT)

BGB

Bürgerliches Gezetzbuch, německý občanský zákoník

ABGB

Allgemeines Bürgerliches Gezetzbuch, rakouský občanský zákoník

Nařízení Řím I

Nařízení Evropského parlamentu a Rady 2008/593/ES o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použitých knižních děl

BAR, Christian von, CLIVE, Eric. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Full Edition. Mnichov: Sellier. European Law Publishers GmbH, 2009.

BAUDOIN, Jean-Louis a RENAUD, Yvon. *Code civil du Québec annoté*. 16e éd. Montréal: Wilson & Lafleur, 2013.

BEZOUŠKA, Petr. *Postavení a ochrana věřitele v novém soukromém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.

BORK, Reinhard. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs*. 4., nebearbeitete Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2016.

FALDYNA, František; HUŠEK, Jan a POHL, Tomáš. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2., rozš. vyd. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2007.

HANDLAR, Jiří. *Zánik závazků dohodou v občanském a obchodním právu*. Praha: C.H. Beck, 2010.

HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.

JÄGER, Marek. *Zánik závazků započtením: současný právní stav a změny v novém soukromém právu*. Praha: Linde Praha, 2013.

KINDL, Milan. *Zajištění a utvrzení dluhů*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016.

KNAPP, Viktor. *Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955.

KOTÁSEK, Josef. *Úvod do směnečného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2002.

KOVAŘÍK, Zdeněk. *Zákon směnečný a šekový*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.

KRČMÁŘ, Jan a ANDRES, Bedřich. *Právo občanské. III, Právo obligační*. 4. dopl. vyd. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947.

LANDO, Ole. *Principles of European contract law. Part III*. Hague: Kluwer Law International, 2003.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022.

LAVICKÝ, Petr. *Solidární závazky*. Praha: C. H. Beck, 2004.

MAYR-HARTING, Robert; HORÁK, Ondřej a SPÁČIL, Jiří. *Soustava občanského práva. Svazek I, Nauky obecné; Práva věcná; Svazek II, Právo obligační; Právo rodinné; Právo dědické*. Praha: Wolters Kluwer, 2019.

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023.

PRAŽÁK, Zbyněk; FIALA, Josef a HANDLAR, Jiří. *Závazky z právních jednání podle občanského zákoníku: komentář k § 1721-2893 OZ podle stavu k 1.4.2017 ve znění zákona č. 460/2016 Sb.* Praha: Leges, 2017.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. a kol.: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl šestý, Praha: V. Linhart, 1937.

SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo: obecné nauky o právních jednání obligacních a o splnění závazků*. Brno: nákl. československého akademického spolku Právnick, 1924.

ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

TINTĚRA, Tomáš in TINTĚRA, Tomáš; PODRAZIL, Petr a PETR, Pavel. *Základy závazkového práva. 1. díl*. Praha: Leges, 2016.

WINTR, Jan. *Metody a zásady interpretace práva*. 2. vydání. Praha: Auditorium, 2019.

2. Seznam použitých odborných článků

ČECH, Petr. Forma, určitost a neplatnost smlouvy a dalších právních jednání v novém občanském právu. *Metodické aktuality Svazu účetních*, 2017, č. 1, s. 4-47.

ČECH, Petr. Právní úprava započtení pohledávky po rekodifikaci. *Právní rádce*, 2014, roč. 22, č. 6, s. 22-25.

ČECH, Petr. Započtení – rovnocenná alternativa splnění. *Právní rádce*, 2008, roč. 16, č. 7, s. 4-10.

DVOŘÁK, Bohumil. Námitka započtení. *Právní rozhledy*, 2012, roč. 20, č. 8, s. 267-272.

HANDLAR, Jiří. K postoupení pohledávky a notifikace postoupení podle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 2013, roč. 21, č. 22, s. 782-786.

HULMÁK, Milan. Započtení – vybrané otázky. *Právní rádce*, 2018, roč. 26, č. 10, s. 56-60.

JÄGER, Marek. Podmínky a doložení času v právních úkonech směřujících k započtení. *Právní rozhledy*, 2012, roč. 20, č. 15-16, s. 523-528.

KOŽUŠNÍK, Rudolf. Systém ochrany postoupeného dlužníka. *Právní rozhledy*, 2010, roč. 18, č. 13, s. 457-463.

KŘETÍNSKÝ, Daniel. Námitka započtení při postoupení pohledávky. *Právní rozhledy*, 1998, roč. 6, č. 10, s. 495-503.

LAVICKÝ, Petr. K některým otázkám změn a zániku solidárních závazků. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 5, s. 153-161.

3. Seznam použitých příspěvků ve sborníku

ELIÁŠ, Karel. Některé otázky související s postoupením pohledávky. *Sborník Karlovarské právnické dny*, Praha, Linde, 2014.

ČECH, Petr. Vliv principů evropského závazkového práva, resp. společného referenčního rámce na konvergenci národních obligačních úprav, in *Vzájemné ovlivňování komunitární úpravy a českého a slovenského obchodního práva na pozadí procesu jejich reformy. Sborník ze setkání kateder obchodního práva právnických fakult České republiky a Slovenské republiky ve dnech 6. až 8. února 2007 v Průhonicích u Prahy*, Praha, Univerzita Karlova v Praze, 2007.

4. Seznam použitých kvalifikačních prací

KAVAN, Petr. *Kompenzace pohledávek v českém právu*. Olomouc. 2016. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta.

5. Seznam použitých internetových zdrojů

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konsolidovaná verze, [online]. 2012 [cit. 25. 2. 2024]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Návrh občanského zákoníku ze dne 5. června 2008, č. 66/09, odesílaný do mezirezortního připomínkového řízení, [online]. 2009 [cit. 18. 1. 2024]. Dostupné z: <https://odok.cz/portal/veklep/material/RACK7FBDNWL3/BETA978N79OY>.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721-2520)*. [online]. Wolters Kluwer. 2014 [cit. 2024-2-29]. Dostupné z: www.aspi.cz.

BAR, Ch., CLIVE, E, SCHULTE-NÖCKE, H. (eds). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Interim Edition, [online]. 2007 [Cit. 2. 3. 2024]. Dostupné z: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf.

ŠUK, Petr. *Kogentnost a dispozitivita korporátního práva – hledání hranic* [online]. 2019 [cit. 14. 11. 2023]. Dostupné z: https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_748-kogentnost-a-dispozitivita-korporatniho-prava-hledani-hranic.

BÉLANGER, André. *JurisClasseur Québec, Obligations et responsabilité civile* [online]. Canada: LexisNexis. 2022. Dostupné z: <https://advance-lexis-com.ezproxy.usherbrooke.ca/canadaresearchhome/?pdmfid=1505209&crd=bc261d35-efb0-4c00-88df-83c779b754af&ecomp=qd2tk&prid=e75677ba-782e-47c5-abab-b9e33ae3eece>.

Ústav pro jazyk český České republiky. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. 2011 [cit. 26. 2. 2024]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>.

6. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení

Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský (Allgemeines Bürgerliches Gezezbuch)

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

Nařízení Evropského parlamentu a Rady 2008/593/ES o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I)

Kanada. Le Code civil du Québec, RLRQ c CCQ-1991

Kanada. Le Code civil du Bas-Canada (1866)

Slovensko. Zákon č. 40/1964 Zb., občianský zákonník

Spolková republika Německo. Bürgerliches Gezezbuch (RGBl. S. 195)

7. Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. I. ÚS 318/06, uveřejněný pod č. 221/2007 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 1999, sp. zn. 31 Cdo 870/99, uveřejněný pod č. 52/2000 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 33 Odo 630/2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2004, sp. zn. 32 Odo 635/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2005, sp. zn. 29 Odo 171/2003, uveřejněný pod č. 33/2006 Sbírky soudních rozhodnutí a nálezů

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2008, sp. zn. 29 Odo 1446/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2009, sp. zn. 25 Cdo 2193/2006, uveřejněný pod č. 100/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 29 Cdo 4935/2008, uveřejněný pod č. 15/2010 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2009, sp. zn. 23 Cdo 2999/2007

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 12. 2009, sp. zn. 31 Cdo 1328/2007, uveřejněný pod č. 61/2010 ve Sbírce soudních rozhodnutí a nálezů

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2010, sp. zn. 29 Cdo 2766/2007, uveřejněný pod č. 21/2011 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2011, sp. zn. 33 Cdo 4175/2009

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2013, sp. zn. 26 Cdo 3662/2012

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2013, sp. zn. 33 Cdo 1578/2013

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2014, sp. zn. 32 Cdo 3305/2013

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. 22 Cdo 795/2012

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 2015, sp. zn. 29 Cdo 643/2012

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2015, sp. zn. 30 Cdo 530/2014

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2016, sp. zn. 32 Cdo 5685/2015

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 11. 2016, sp. zn. 26 Cdo 1454/2016, uveřejněný pod č. 61/2018 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2016, sp. zn. 29 Cdo 1430/2014, uveřejněný pod č. 63/2018 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2017, sp. zn. 26 Cdo 3256/2015

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2017, sp. zn. 28 Cdo 2091/2016

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2017, sp. zn. 28 Cdo 5455/2016

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 29 Cdo 61/2017, uveřejněný pod č. 4/2019 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2018, sp. zn. 21 Cdo 5033/2016

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2018, sp. zn. 33 Cdo 4967/2017

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 4. 2019, sp. zn. 28 Cdo 270/2019

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 07. 2019, sp. zn. 27 Cdo 4593/2017, uveřejněný pod č. 37/2020 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2019, sp. zn. 29 Cdo 2144/2017

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2019, sp. zn. 33 Cdo 3037/2019

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2020, sp. zn. 23 Cdo 2070/2018, uveřejněný pod č. 5/2021 Sbírky soudních rozhodnutí a nálezů

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2020, sp. zn. 32 Cdo 2101/2018

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 6. 2020, sp. zn. 31 ICdo 36/2020, uveřejněný pod č. 104/2020 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2020, sp. zn. 29 ICdo 128/2018, uveřejněný pod č. 29/2021 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2020, sp. zn. 33 Cdo 272/2020

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 9. 2020, sp. zn. 31 Cdo 684/2020, uveřejněný pod č. 37/2021 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2021, sp. zn. 29 ICdo 81/2019

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2021, sp. zn. 23 Cdo 3407/2020

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2021, sp. zn. 23 Cdo 2475/2019, uveřejněný pod č. 14/2022 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 6. 2021, sp. zn. 26 Cdo 761/2021

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2021, sp. zn. 29 ICdo 82/2019, uveřejněný pod č. 34/2022 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2021, sp. zn. 29 Cdo 3267/2019, uveřejněný pod č. 70/2022 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2021, sp. zn. 21 Cdo 1014/2021

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2021, sp. zn. 28 Cdo 2829/2021

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2022, sp. zn. 23 Cdo 1232/2021

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2022, ze dne 29 Cdo 181/2020.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 7. 2022, sp. zn. 26 Cdo 845/2022

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 09. 2022, sp. zn. 29 ICdo 149/2020

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 10. 2022, sp. zn. 31 Cdo 1640/2022, uveřejněný pod č. 54/2023 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 2. 2023, sp. zn. 27 Cdo 1858/2022

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2023, sp. zn. 27 Cdo 2661/2022

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2023, sp. zn. 27 ICdo 30/2022.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2023, sp. zn. 29 ICdo 128/2021

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2023, sp. zn. 31 Cdo 3125/2022

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2023, sp. zn. 30 Cdo 1233/2023

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2023, sp. zn. 24 Cdo 1761/2021

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 2023, sp. zn. 23 Cdo 1203/2023

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2023, sp. zn. 28 Cdo 1214/2023

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2023 sp. zn. 29 Cdo 1573/2021

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 11. 2023, sp. zn. 22 Cdo 140/2023

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2024, sp. zn. 27 Cdo 1550/2023

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 27. 2. 1937, sp. zn. Rv I 200/37 (Sb. Vážný č. 15864)

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 2. 5. 1936, sp. zn. R II 111/36

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 5. 2016, sp. zn. 28 Cdo 3722/2015

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2016, sp. zn. 20 Cdo 95/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 3. 2017, sp. zn. 26 Cdo 4567/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 27 Cdo 1135/2017, uveřejněné pod č. 36/2019 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2018, sp. zn. 29 ICdo 35/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 5. 2018, sp. zn. 26 Cdo 878/2018

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2018, sp. zn. 29 NSČR 80/2017

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 4. 2020, sp. zn. 20 Cdo 3966/2019

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 20 Cdo 2403/2020

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 11. 2020, sp. zn. 20 Cdo 2052/2020

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 2022, sp. zn. 20 Cdo 484/2022

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 12. 2022, sp. zn. 20 Cdo 3420/2022

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2022, sp. zn. 23 Cdo 1558/2022

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2023, sp. zn. 23 Cdo 2835/2022

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2023, sp. zn. 23 Cdo 2068/2022

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2023, sp. zn. 23 Cdo 1593/2023

8. Seznam ostatních zdrojů

ČECH, Petr. *Hlavní tendence ve výkladu nového civilního práva Nejvyšším soudem*. Podklad k přednášce ze dne 27. 4. 2022.

Vládní návrh československého občanského zákoníku z roku 1937

Započtení mimo vzájemnost (compensatio ex personae tertii) v obchodněprávních vztazích

Abstrakt

Předmětem této práce je nalezení odpovědi na otázku, zda je zákonný výčet případů, kdy lze započíst mimo vzájemnost, taxativní. Potažmo, zda je možné si započtení nevzájemných pohledávek sjednat. Činila jsem tak pomocí analýzy vybraných případů započtení mimo vzájemnost. Popsala jsem případy v zákoně výslovně zakotvené, stejně jako ty, k nimž se již vyjádřil Nejvyšší soud. Mým cílem bylo objevit smysl a účel, které mají tyto výjimky společné, a s jejich znalostí později stanovit postup, který povede k odpovědi na otázku, zda je možné v daném konkrétním případě mimo vzájemnost započíst.

V první části práce jsem vyložila, co je myšleno právem věřitele požadovat uspokojení vlastní pohledávky. Došla jsem k závěru, že jde nejen o případ, kdy je věřitelova pohledávka splatná, ale i o případ, kdy je čas plnění stanoven ve prospěch věřitele (§ 1962 odst. 3 OZ). Tento závěr jsem použila jako argument v dalších částech své práce.

V následující části jsem kategorizovala způsoby započtení mimo vzájemnost. Dále jsem tyto způsoby podrobně rozebrala. Zodpověděla jsem s nimi související vybrané otázky a z nich poté dovodila smysl a účel daného případu započtení mimo vzájemnost.

Nejprve jsem se věnovala oprávnění dlužníka započíst mimo vzájemnost při pasivní i aktivní solidaritě. Následovala část věnovaná postoupení pohledávky a právu dlužníka započíst vůči postupníkovi pohledávku, kterou měl dlužník v době postoupení za postupitelem. Do této části jsem zařadila i dva případy, na které se pravidla o postoupení také vztahují. Konkrétně započtení mimo vzájemnost v případě subindosamentů a situaci, kdy třetí osoba vědomě splnila dlužníkův dluh bez jeho souhlasu a aniž by k tomu byla povinna. Poté se věnuji kontroverznímu rozsudku, v němž Nejvyšší soud nepřiznal ručiteli právo započíst vůči věřiteli pohledávky dlužníka. S tímto závěrem jsem nesouhlasila a navrhla, aby bylo ručiteli za této situace alespoň přiznáno právo odepřít věřiteli plnění. V další části jsem popsala, proč nemá výstavce finanční záruky obecně právo započíst vůči věřiteli pohledávky dlužníka. Navrhla jsem, za jakých předpokladů bych dovolila stranám sjednat si započtení nevzájemných pohledávek s upozorněním na to, jak v současné době tyto dohody posuzuje Nejvyšší soud.

Na závěr této práce jsem shrnula, proč je možné započíst mimo vzájemnost i tehdy, když to zákon výslovně neumožňuje. Současně jsem navrhla postup, podle něhož je možné na řešenou otázku odpovědět i ve zde neřešených případech.

Klíčová slova: započtení, vzájemnost, námitka

Set-off without mutuality (compensation ex personae tertii) in business relations

Abstract

The aim of this thesis is to answer the question whether the statute contains exhaustive or non-exhaustive list of cases in which a person may set-off without mutuality. Accordingly, whether it is possible to negotiate the set-off of claims where mutuality cannot be found. I have done so by analysing selected cases of set-off without mutuality. I have described the cases expressly embodied in the statute, as well as those on which the Supreme Court of the Czech Republic has already ruled. The objective was to uncover the meaning and purpose common to all these exceptions and, with this knowledge, to establish a method that will lead to an answer to the question of whether the set-off without mutuality can be counted in a particular case.

The first section of this thesis explains what is meant by the creditor's entitlement to demand satisfaction of his/her own claim. I came to the conclusion that this category includes not only mature claims, but also a case when the time of performance is determined in favour of the creditor [according to the section 1962 (3) of Act No. 89/2012 Sb., the Civil Code]. I have used this conclusion as a reasoning throughout this thesis.

In the following section, I categorized the ways of offsetting without mutuality and further examined them. I have answered selected questions related to them and then uncovered their meaning and purpose.

First, I addressed the debtor's authority to set off without mutuality when several debtors are obliged to perform jointly and severally, and when several creditors are entitled jointly and severally. Then I described the assignment of a claim and debtor's right to invoke against the assignee all rights of set-off which were available against the assignor at the time of assignment. In this section, I have included two cases of set-off without mutuality to which the assignment rules also apply. Namely, the case of subendorsement as well as situations where a third party has intentionally satisfied debtor's debt without latter's consent and without any obligation to do so. Afterwards, I discussed a controversial judgment in which the Supreme Court did not grant the surety the right to set off debtor's claim against the creditor. I opposed this decision and suggested that the surety should at least be granted the right to (temporarily) withhold performance from the creditor. In the next section, I have spelled out why the issuer of a financial guaranty generally does not have the right to set off the debtor's claim against the creditor. Lastly, I outlined the circumstances under which I would allow parties to negotiate set-off without mutuality, pointing out how the Supreme Court currently assesses such agreements.

In conclusion, I summarized when it should be possible to set off without mutuality even if the statute does not expressly allow it, and why. Finally, I have outlined a procedure which was designed to answer whether it is possible to set off without mutuality even in cases non resolved in this thesis.

Keywords: set-off, mutuality, defence